

Žito, pij nebeške luči!

Morje valovi po l solncem,
žitno morje, morje zlato,
zлива se nebeški cgenj
v klasje prebogato,

Zbirajo se žarki vroči
v bilje nežno, v sočna zrna,
v ostre rose, ki pšenici
straža so srebrna.

Laben vetrič klasje boža,
žarni mak otresa z glavo,
z glasno hvalnico škrjanec
dviga se v višavo.

Žito, pij nebeške luči,
zôri v solncu in dozôri,
čakajo te na oltarju
serafinov zbori.

M. Elizabeta.

Črni smeh.

V polnočno temo se mesto gubi,
v polnočno temo se zlivajo sence;
v polnočni temi polagajo vence
meni na glavo moreče skrbi.

Ptica prestreljena pade v polnoč —
s ptico neranjeno misli drhtijo!
V glavi se tesna vprašanja budijo —
jaz sem pred njimi list trepetajoč.

Jaz bi šel rad v čas mladosti nazaj,
rad bi odpahnil zaklenjene duri,
v temni, dremotni, pozablenja uri
okno odprl bi si rad na stežaj — — —

Rad bi, pa kličem, natezam oči...
Mrka tišina se cinično smeje:
Hočeš mladost? Kdor imá jo, ga greje,
komur ušla je — naj išče sledi...

Stano Kosovel (1915).

Pesem.

V zabajajočem solncu zlaté se gorice,
nad njimi je čisto nebo...
Tiha ubranost in divna sozvočja,
O, da bi v meni bilo tako!

O, da uspaval bi kače srca!
O, da bi segel moj krik brez meja!
Nad menoj sanja vsemirja obok...
tišina presveta... — kot meni v porog!

Miran Jarc.

GLORIOSA. POVEST. IVAN PREGELJ.

XV.

LOVITEGA »razkola duhov« droben valček je bil v tistem pustu razvnel mirno življenje Heleninega in Slavičinega doma, tistega doma, ki ga je bil Sivec mimogrede krstil za »zemljo kraljice Gloriose« očitno z večjim pesniškim občutjem kakor France Levce zemljo Kračmanovega Matija z »zemljo Storžčevo.« Kaplanova pridiga o pogubnih posledicah plesa za marsikatero čisto dušo je bila razvnela nekoga, ki je menil, da je zaradi te propovedi potreba napisati v mestni listič ogorčen dopis proti »brezdomovincu in rimskemu prenapetežu,« ki hoče »v kali zadušiti nadobudno narodno delovanje.« »Proč roke od svete naše stvari! Domovina je sveta!« je zaključil dopisnik, ki ga nihče ni poznal in so ga ugibali, da je poštarjev Albin. Različno so sodili ljudje. Poštar je bil na svojega sina, dozdevnega dopisnika celo ponosen. »Saj je res,« je menil, »oni naj bi s svojo pridigo vsaj do plesa počakal, če že mora pod pritiskom svoje vesti govoriti.« Tonejec je bil mnenja, da je kaplan obsojal pač le bolj kmetске ples in ples v krčmi. Poznik se je smejal, da njega za enkrat ples prav malo briga in Košir je rekel, da bo pravda o plesu, za ples in proti plesu še dolga. »Še pri volitvah,« je prerokoval, »bo ples močno agitacijsko sredstvo in bo zmagoval.« Župnik, ki je stopil dostojanstveno mirno ob stran kaplana, je rekel:

»Naj bo tako. A gorje državam, ki bodo rastle iz takih strank v vlado.«

Kaplan je dodal:

»Vidim ples, da burnejšega ni bilo. In zagodel bo gospod Bog v svoji jezi grehu in sli z vojsko in lakoto...«

Neslišno je bil prešel »škandal dopisništva« mimo ene edine ugledne osebe in to je bila učitelj Sivec. Pa to ni bila njegova zasluga, bilo je komaj malo naključje. Tiste dni so mu povili v plenice peto hčerko in jo na pustni četrtek krstili na ime Helenino.

Pri zajtrku na pustno soboto je rekla Slavica očetu, ki se je menil o »plesni aferi« z ženo:

»Ah kaj. Eden iz hiše mora k veselici. Člani smo društva. Saj ni, da mora plesati, bo pa samo gledal. Veš kaj, papa! Pojdem pa jaz. Meni najmanj zamerijo. Drevi ob šestih zaprežeš. Albina vzamem seboj.«

»Pa ravno Albina,« je kazala Koširka, »da bo očitno žaljenje. Saj vsi vedo, da je on pisal v list.«

Slavica je rekla odločno:

»Zato mu bom že ušesa navila, če se izkaže, da je res. Lepše bi ne mogla dati kaplanu zadoščenja. Stoji torej, papa. Ob sedmih zaprežeš.«

»Bom pa ob sedmih, kakor želiš,« je rekel oče.

»Seveda boš moral biti pri zabavi navzoč,« je menila hči.

»Za verne v vicah, naj bo enkrat,« je rekel in vstal. Deklica se je dvignila in si šla pripravljat obleko. Delala je ves dan do večera. Večerjati ni hotela. Ko je bila oblečena, se je šla kazat Heleni. Helena je ležala. Bolele so jo noge. Slavica se je poslovila slabovoljno. Helena niti opazila ni bila, da je Slavica preoblečena za ples.

»Moj Bog,« je vzdihnila Slavica, zdaj vidim, da se zakonske žene še hitreje starajo kakor zakonski možje.«

Z Albinom, ki je bil neizmerno vesel nenadnega odlikovanja, je bila trpka vso pot do veseliske dvorane....

*
*
*

Malo čitalniško dvorano z odrom, kjer so sedeli godci, so bili skromno okrasili »enodušno« vsi odseki čitalniškega društva. Ob stene so bili prinesli iz trške kavarne nekaj »žameta,« pod svod so bili zapletli in razpredli trakove pisanega svilnatga papirja za kotiljon. V mali predsobi so uredili majhen bife in nekaj miz za starejšo moško družbo, za nekaj partij igralcev in za eno ali dve družini »častnih dam« in mater, ki so prišle s svojimi hčerami. Kakor po navadi, eno uro po naznačenem začetku, se je ples začel. Koširjevi so našli nekaj znancev. Slavice se je krčevito oprijela davna sošolka, ki ji Slavica niti priimka ni vedela več in se spominjala le njenega čudnega imena, kakor si ga je bila sama dala: Meg. V koliko je bilo ime v zvezi s slovito Verdijevo opero, v kateri nastopa tudi Falstaff, Slavica ni vedela. Slavica ne Shakespearja ne Verdija ni poznala. Dobra volja pa jo je obšla, ko je našla starega znanca v nekdanjem koncipientu Povšiču, ki se je bil nekaj tednov prej oženil s postarno a bogato trgovčevno hčerjo in ki je z neskončno graviteto in sladko dvorljivostjo pozdravljaj navzoče, klanjajoč se z desne v levo, potem, ko je bil položil svojo ženo sredi med dve dobro ohranjeni zadivljeno govoreči domačinki. Albina je bila Slavica skoraj hipno ob vstopu v plesni prostor izgubila. Ob prvih zvokih godbe, pa se je nenadno pojavil pred njo in jo prosil za ples. Vstala je in šla. Med plesom je opazila, da je bil Albin zamudo s plesom srečno porabi za nekaj čaš vina, ki je prijetno zaudarjalo od njega. Mimo vrat plešoče je videla očeta, ki je bil zunaj v predsobi sedel k mizi k dvema znan-

pozneje je počila šampanjska steklenica. Rosandić je sam nalijal Slavici in Koširju.

V dvorani med plesalci je zašumelo. Nekdo je vzkliknil.

»Hudirja fanti! Zunaj že poka.«

Povšič je zavohal v zrak, po navadi iz bolj klavrnih dni, ko se je moral še loviti za vinom, ki so ga plačali drugi. Albin se je kakor iz spanja prebujen dvignil naglo od plesalke, kateri je dvoril in se pojavil na vratih plesne dvorane. Ko je videl Slavico z izbranim vinom v roci, je oživel, se vrnil v dvorano in dejal plesalki:

»Koširjevi so začeli. No da, ti morejo.«

V srcu pa je mislil:

»Začeli so in prav je. Ni vraga, da ne bom deležen.« Plesalka, kateri je dotlej dvoril, je ugibala, zakaj se je začel nekam dolgočasiti. Meg, ki je bila sedla k njej, je koprnela in zavidala:

»Poznajo se, to je prav. A utrgovati tako krasnega plesalca večeru, prosim, to je egoizem, egoizem in neolikanost.« — — —

V prečudni naglici je bila vrgla Slavica vino vase in se ji je razleglo po životu, da je občutila hlad in zopet prijetno gorkoto. Njej ob strani je govoril Rosandić. Njegova tuja poudarjajoča beseda, ki ji sicer ni bila neprijetna, jo je kakor opajala. Govorila ji je sicer v besedah, ki so bile bolj puhlice in pokloni. A slutila je, da govori za temi pokloni nekaj več. Sama ni vedela, da je bila rahlo nagnila glavo proti njemu. Rosandić si je bil našel cigareto s čudno obliko. Težek vonj jo je objel.

»Kakšen tobak pušite,« je rekla, »saj ubija.«

»Zares,« je rekel, »bojim se, da me spodijo od tu na plano. A vaju sem najtežjega zelišča.«

»Ali ste že bili kedaj bolni?« je vprašala Slavica kakor brez zveze.

»Na prsih?« je vprašal in se nasmehnil. »Ne, tako še nisem bil. Pri srcu pač,« je dodal naglo in kratko in ji pogledal v oči, dolgo. Potem je segel hitro po dijač in menil:

»To je treba piti sveže.«

Izpil je visoko čašo, potegnil dima vase in rekel vsakdanje:

»Da, gospodice, tisto na Bledu, je bilo nemnost. In trpel sem strašno. In še mi je žal.«

V njenem srcu se je oglasil nov nemir. A kakor nekako usmiljenje jo je prevpilo.

»Ne spominjajte se več.«

»Ne,« je odvrnil, »do smrti ne bom pozabil.« In kakor da se boji, ga li ne bi imela krivo, je dodal: »Pa ne zaradi brazgotine. Saj ni edina. Tu, glejte, je še ena in še tu ena od krogle, ki me je osmodila. Zaradi duše, ki ste mi jo s svojimi trpkimi rokami prekovali.«

»Ne verujete?« je odgovoril. In zopet ni bila mirna in ni vedela, ali govori resnica iz nje ali pa samo zahrbtna zvijača. Gledala je na očeta. Nato je sunkom pogledala nazaj nanj in se stresla. Kaj je bilo? Ali je bil samo žarek lu-

či, ki je bil nerodno skazil mir njegovih ust in nosnic, ali pa so zares plale divje, strahotno kakor pri blodnem? Ne da je hotela, je zopet morala trepetati pred človekom, ki ji je sedel blizu, bil lep, lepši celo ko France a tako strašno daljni, neznan, bridek spričo skromno jasnega domačega sorodnika in pobratima. Vonj Rosandićeve cigarete jo je omamljal. Tiho se je zbudilo v sencih, začelo peči v oči in tiščati. Čuden nemir je rasel v njo, nestrpnost živčevja, in je zdaj kakor bruhalo iz nje, nenadno, žaljivo, dasi navidezno le navilano:

»Koliko ljubice pa ste že imeli, gospod južni brat?«

Videla je, kako mu je nekak nov drget preletel ustnice. Nato pa je menil hladno, samozavestno:

»Gospodice, to povedo navadno šele zakonski možje svojim ženam.«

»Jaz hočem vedeti prej,« je rekla Slavica.

Molčal je nekaj hipov, nato je rekel:

»Prav! Povedal Vam bom ob priliki, ko bova sama«. Nestrpnost je zopet vzrastla v njej.

»Samo eno moledujete venomer, da bi bili sami z menoj. To vendar ne sme biti. Ali res ne razumete?«

On se je nestrpno zganil in rekel:

»Lepa ste, gospodice, a Vaša beseda je bridka.«

»Ali se Vam zdi bridka?«

»Zdi se mi in je tudi,« je vstalo v njem odločno. Pognal je ogorek od sebe in naročil novo vino. Molk je legel med njiju.

»Tako, gospod Rosandić, kje pa ste doma, če smem vprašati,« jima je spregovoril Košir v molku, ko je njegov soigralec mešal liste. Rosandić je povedal.

»Revniki kraji,« je menil Košir in vzel liste, katere je štel predenj delivec. Pred Slavico je stal Albin in jo prosil plesa. Vstala je in šla in ko je doplesala, se je je oprijel, našel stol in prisedel k šampanjcu. Bifé je deloval vse živahneje in zdavno že je bila minila slovesna prisiljenost goste. Sredi med premorom je jeknila slovenska budnica, moledujoča prva ljubizenska izpoved je splahnela v hihitanju nedorastlih ali pa narejeno sramežljivih plesalk. Komaj da edina gospodična Meg je še sanjarila v besedi in pogledu v daljave in vesti, ki jih je zajemala kakor iz nevidne zakladnice iz spomina po romanih, ki jih je bila prebrala od svojega desetega do svojega sedemindvajstega godu.

Slavica je oprezovala Rosandića. Zdelo se ji je, da se je bil zopet čudno spremenil, splahnil sam vase in se le sunkoma poganjal v tisto cvetočo moč, ki jo je sicer navidezno tako jasno kazal. In čim ga je videla, kako usiha in že ne pazi več, da pije prehlavno, je rastla v njej samozavest, mirnost in odločnost. In zopet je sumila nenadno:

»No, koliko ljubice, gospod južni brat?«

Smejala se mu je dobrodušno in nagajivo v obraz. A je trenutno ugasnil njen smeh. Njegovo lice je bilo pobledelo in le brazgotina, katero mu je bila zarisala ona v obraz, je rdeča. Ne samo ustnice, zdaj je drgetala vsa njegova čeljust in je z zobmi lovil ustnice. Potem se je kakor popačil in je prav jasno videla, kako težko se je bil premagal v smehlaj:

»Gospodice, ali res menite, da sem človek soroden nekemu učitelju, ki je napisal Vaše ime v nekako deset letnikov svojih dnevnikov?«

»Ah, glej«, je pomislila Slavica, »kako natančno je moral poizvedovati po meni.« Čutila pa je udarec in je je vznevoljil in je odvrnila:

»Ali sem bila ljubica njegova? Ste li ljubosumni?« In začela se je nervozno smejati in na glas klicati v Albina:

»Fant, glej! Gospod južni brat mi hoče vzeti skromnega oboževalca. Ne, to je res za pust! To je sijajno. Gloriosi jemati pesniškega trpina, ki čuje na ime Benjamin.«

Rezko se je obrnila k Rosandiću in menila pikro: »No, hvala Bogu, gospod Rosandić, zdaj vidim, da imate tudi Vi svojo gotovo peto; Homerjevo, Albin, kaj ne?«

»Ahilovo,« je podvornil Albin. Rosandić se je sunkoma dvignil.

»Da,« je rekel vsakdanje. »Za sedaj še nimam časa, gospodice, da bi Vas posetil na domu očetovem. Odtrgal sem se od doma, da Vas vidim za nekaj ur. Ob petih odhajam nazaj. Dotlej moram počiti. Zdaj ne spim že peto noč skoro nič.«

Poklonil se je sijajno in je bil videti zopet svež in velik. Ko je šel, je mrmrala Slavica vase razburjena do skrajnosti:

»Kdo si? Ali igraš, ali si velik? Ali si zlato ali pa si zločinec, da mu ga para ni bilo?«

Nagnila se je k očetu in prosila, tiho, naj da napreči. Pol ure pozneje se je vozila sama z njim proti domu in je strmela s širokimi očmi in praznim srcem proti zvezdam, ki so ginile v megli ...

XVI.

Poznik in Slavica sta molče šetala po cesti proti sosednemu selu, ki je bilo znova zableščalo s svojimi belimi stenami, odkar je bil skopnel sneg. Solnce, ki se je bilo nagnilo že skoraj za hrib, je metalo njiju sence v grivo nad cesto, ki se je že bila na mokrotnih mestih bohotno ozelenela.

Cesta je bila kakor trdo uhojena pot preko razorane njive. Od reke pod cesto je dahnilo zdaj in zdaj hladno, od brega pa je udarilo toplo, soparno. Bila je pomlad, tista prva, ki ji verujejo samo citrončki — zlate tice, zvončki in trobentice in kos. Šetajoča sta mislila pač vsak svojo posebno skrb: geometer ženino razpoloženje v visokih mesecih, njeno nekako bolno razdražljivo občutljivost, nekako pikrost, ki se je bila vzela vanjo, da sama ni

vedela zanjo in jo je tem mučneje občutil mož, čim manj je bil tega doslej vajen, ker se mu je bilo vse to prvič zgodilo. Slavica pa je po zadnjem plesu živela prav tako v nekem mračnem dolgčasu, v bridki praznoti, brez razmaha druge in srca. Bili so deževni, mrzli, puisti dnevi in jih je občutila telesno: trgalo jo je po čeljustih, spala je nemirno. Bilo je nekaj jasnih dni. Ni jih videla, kako bi jih užila, kako bi občutila prvi pomladni cvet, prvo mušico, prvi vedri vir, ki je ril iz trave na lazu pod vrtom. Rosandić ni pisal. Izvedela je bila drug dan po plesu, da je bil v resnici prišel le slučajno na ples. Zvečer, ko sta se bila z Albinom že odpeljala, je prišel iz mesta, izvedel od Helene, da ji je sestra na plesu in se z istim prevoznikom dal zapeljati za Slavico. Prav telesno v živce in drob jo je bolelo, če je le mimogrede pomislila na tisto snidenje, na besede, ki mu jih je govorila, zlasti na tisto odarno vprašanje, koliko ljubice da je imel.

»Razdražil me je s svojimi puhlimi pokloni, ki bi jih ne bil smel govoriti,« se je skušala opravičiti, a je zopet sama sebi ugovarjala: »Pa morda niso bile njegove besede tako plitve. Kako hočem sploh, da naj govori z menoj po tako kratkem poznanju in po vsem tistem, kar sva bila doživela na Bledu? Mlad lahkomišelnež bi si morda znal pomagati, bi bil morda spretneje premostil jarek, ki ga je bil potegnil, ta pa ni več tako mlad, misli, čuti trpkeje, morda še sangvinično a ne več tako strastno tja vendan. Kako se mu je bilo lice spremenilo. Moj Bog. Udarec s sabljo v njegov obraz je bila malenkost z udarcem zadnjič, ko sem mu sunila v dušo, v skrivno samozavest moža. Saj nič več prišel ne bo. Saj me mora sovražiti, saj me mora zaničevati.«

Poznik jo je vzdramil iz misli. Stala sta pred znamenjem Svete Lucije. Leseni kip, ki je stal še nedavno v farni cerkvi, so bili zamenjali z novim. Starega so postavili tu sem v prazno duplino.

»Glej, Slavica, priprošnjico za zdrave oči, za lepe.«

»O,« se je nasmehnila, prisiljeno živo je rekla:

»Kaj, ali nimam zdravih, misliš, in lepih?«

»Zadnje čase ne več,« je rekel, »to se pravi, lepe še, a trudne in nič več jasne.«

»Ah kaj,« je vzkliknila, »kaj se vi moški razumete na ženske oči.«

Nasmehnil se je predse in ni odgovoril. Tudi deklica je molčala. Od sela, ki je bilo pred njima je udaril vonj ognjev in ognjišč. Gospodinje so podtikale za večerjo. Šum otrok jima je bil naproti.

»Ali se vrneva?« je vprašal Poznik in obstal.

»Ne,« je odvrnila Slavica, »pojdiva do Podključem. Tam sveti solnce dalje časa.«

»Zvečer,« je odvrnil geometer, »zato pa je zjutraj senca do desetih.«

»Da,« je rekla ona, »ljudje na polju onstran vedo po senci, koliko je ura!«

»Zlasti vaši kosci, kaj ne, ko čakajo kosila.«

»Vse uganeš,« je rekla Slavica vedro, »zares, da sem od njih izvedela.«

»Jaz sem poznal uro po zvezdah,« je odvrnil Poznik. Slavica mu je segla v besedo:

»Od krokarskih večerov, kaj?«

»Od svojih pastirskih let,« je odvrnil geometer.

»Kaj pastir si tudi bil?« se je zavzela Slavica in trenutno pozabila sama sebe.

»O, to si moral biti srečen,« je rekla nato oduševljena. »Pripoveduj no, kaj, kako je bilo.«

»Kako. Pasel sem,« je rekel in pomislil. Potem je nadaljeval:

»Če bi bil pesnik, bi morda izluščil iz tistih mojih let spomina vreden doživljajček, tako pa gledam sicer z veseljem v tisti čas nazaj, a občutim ga prozaično, kakor sem ga takrat.«

Utihi se je za trenotek, nato je rekel:

»Najlepše je bila tista zgodnja pomladna bolelost, kadar so peli prvi kosi in so zažuboreli studenci trobentic iz tal.« Ozrl se je ob rob ceste in utrgal nekaj cvetov, ki jih je bil omenil. »Tu v nižinah ne cvete tako bahato, pri botri Katri so bili tako polni kakor grozd.«

Kakor bridko zamišljen človek je rekel, skoro vzdihnil:

»Primula veris.«

»Ali botaniziraš kakor Sivec?« se je nasmehnila deklica.

»Ne,« je odvrnil. »A spomnil sem se nemške pesmi, Bogve kje in kdaj sem jo bral. Ta cvetka je polna vere v prvi solnčni dan. A marčevo vreme jo tako rado preslepi. Cvetka umre, pravi pesem, a verna njena dušica ne umre, v e r a živi.«

»Lepa pesem,« je prikimala deklica. »Zvest človek je moral biti, ki jo je pel.«

»V resnici ga ne vem,« je odvrnil Poznik.

Prišla sta v selo. Sredi ceste so se ozrli otroci po njima in se umaknili za vogala hiš. Ona dva sta šla molče po cesti sredi vasi in sta samo odzdravljala na pozdrave. Onstran vasi sta krenila po rahlem klanca niže.

»Glej,« je vzkliknila Slavica, »tu pa vidiš moje spomine. Tu doli pod to kamenje sva hodile s Heleno loviti karpe in minke. Moj Bog, kako sva se nekoč prehladila. Pravzaprav jaz,« je nadaljevala rahlo zasmehljivo, »Helena si ni upala mnogo v vodo, se je sramovala sezuti se in dvigniti krilce.«

»Ste pač že zgodaj pokazali svojo naravo,« se je nasmehnil Poznik. Dušo mu je objelo toplo ob sliki, ki jo je videl živo v svoji domišljiji in jo je bila priklicala Slavica. Ne vede, da govori mimo zmisla je rekel:

»Vidim živo. In kar vidim, je lepše kakor vse to, kar sem jaz dopastiroval.«

Nekaj trenutkov sta molčala. Potem pa je vprašala Slavica, brez prave zveze navidezno in vendar tako naravno neprisiljeno in iz sebe:

»Ti, Francé, ali tudi Heleni poveš kaj takega?«

»Zakaj ne bi?« je vprašal mirno.

»Tako,« je rekla Slavica, »ker Helena nikoli nič o tebi ne pove.«

»To je njena dolžnost,« je dejal vedro Poznik, »slaba je ženska, ki nosi intimnosti moža drugim na nos.«

»O,« je vzkliknila deklica, »menim da moški ženske tajnosti glasneje raztrobljate nego mi vaše.«

»Morda nekateri,« je odvrnil on, »v pijanosti med prijatelji. Pa ima preservativno zapoved: Kar se pri vinu izčenča, naj ostane v krčmi.«

Slavica ni odgovorila nekaj hipov. Potem pa je rekla: »Zadnjič me je Rosandič pičil zaradi učiteljevih dnevnikov. Kako je mogel vedeti?«

Poznik se je zasmejal:

»Slavica, še vprašajš, Kdo je glasneje pripovedoval nego ti, kadar je na to nanese. Navsezadnje bi pa nas moške sumničila. Vsak pastir in vsaka perica mu je mogla povedati. Koliko je govorica pridala, tega seveda ne vem. Sicer pa je reč tako otroško lepa in izvirna, da sta oba z učiteljem lahko ponosna nanjo. In kar je najlepše: Veronika je njegova žena in ni ljubosumna.«

»Ni ne,« je menila Slavica, »se ji kakor ne ljubi. A ti rečem, če bi jaz tebi le senco kaj takega naredila, tvoja Helena bi mi oči izpraskala.«

»Pusti jo no,« je menil Poznik mirno, »nekaj malo bolesti iz dni, ko sva si zorela, je moralo ostati v njej. Zadnje čase pa sploh ni popolnoma normalna. Ne boš v podobnih položajih ne ti ne nobena ženska.«

Ozrl se je nanjo in je videl, kako je bila močno zardela in je bil vesel:

»Še si kot bele lilije popek, otrok ljubeznivi, verna posestrima! In jaz bi ti tako rad kaj dobrega povedal, povedal, da Rosandič ni marčevo solnce a ne vem, ne morem in ti ne morem svetovati: veruj!«

Kakor da je uganila njegovo občutje in njegovo misel, je vprašala deklica vsakdanje mirno:

»Ti, ali si že prejel kaka poročila o onem?«

»O Rosandiču?« je vprašal težko, obotavljaje se.

»Kaj prašajš, če veš!« je rekla deklica hitro. Odgovoril ji je odločno, a težko:

»Ne še!«

Iz njegove besede je začutila, da ni govoril resnice in jo je čudno spreletelo:

»Laže se mi! Težko mi je, a laže se vendar.«

Prvič v življenju ji je bilo, da ji ni ljub, da je prav tak kot so drugi moški. Albin, Povšič in vsi drugi, ki so ji kdaj dvorili in so ji bili tako vsakdanji, daljni, tuji. Njo samo je bilo sram zaradi njega in je nevede prehitela njegov korak

in strmela v cesto pred seboj. Takrat je začutila njegovo roko na svojem ramenu in je rekla:

»Zdaj je čas, da se vrneva.«

Molče se je obrnila in mu stala nasproti, vsa obilita od sence, ki jo je njegova visoka postava vrgla nanjo.

»Vidim, da ne veruješ,« je rekel mirno, »zato ti povem po pravici. Imam poročila in jih nimam. Iskal sem jih zase in kar sem zvedel, je zame. Razumi prav. Tako je, zato nisem lagal. Poročilo zame imam, zate ga nimam.«

»Da, Francé,« je verjela pohlevno. Takrat pa mu je bilo žal in se ni mogel premagati in je rekel:

»Saj ti povem, kako je. Slabši ni ko drugi a boljši tudi ni. Tebi pa hočem tebe vrednega. To je moja vest. Volila pa boš sama. Ali si zdaj zadovoljna?«

»Sem, Francé,« je rekla tiho in dostavila:

»In odpusti mi!«

Ni odgovoril. Šla sta nemo nazaj navzgor, skozi selo proti znamenju svete Lucije. In je videla cvetke, ki jih je bil prej Francé utrgal, in se je sklonila ponje:

»Kako si rekel, preje?«

»Primula veris,« je odvrnil.

»Primula veris,« je ponovila, »cvetka vere, uboga, uboga!«

Nekaj hipov je molčala. Potem se je kakor trudnosti in skrbi otrsela in rekla odločno:

»Francé, saj verujem, saj verujem v marčevo solnce, a ubiti se dala ne bom.«

»Krasni moj junaček,« se je zganil veselo Francé. »Verujem ti, tudi jaz verujem. Midva ne, midva se ne bova dala.«

»Ponovim,« je odvrnila ona, »da si znam sama pomagati. Kar nič ne skrbi zame.«

Šla sta in nista videla, kako je od zapada leglo temno nad nebo in jima dahnilo čudno vroče v lica. Prva se je zdramila Slavica:

»Čakaj! Ali ni zagrmelo?«

»Je,« je odvrnil. »Deževje gre v deželo.«

»Povodnji?«

»Pomladne vode.«

Njej se je srce stisnilo kakor v slutnji nečesa strašnega. Ali je že bila doživela, ali je šele morala doživeti? — — —

* * *

*

Napol oblečena se je vrgla Slavica v mehki stol ob svoji postelji. Luč na mizi ji je oblivala izpod rožnatega zakrivala vse telo. Samo obraz je ležal v somraku rožnatega slepila. Deklica je trudno mislila sama vase. Oči je imela uprte v krzno pod nogami, njene misli so neurejeno vstajale iz nejasnega občutja, ki ni bilo ne dolgačas ne bolešt, samo nekaka neprijetna nemoč: bolezen krvi, ki trpi pod nizkim tlakom slabega vremena, bolezen duše, ki je žejna razmaha, veselja, vriska v solnčni poldan. Mehka vonjava toplota je bila od peči, katero so ji bili zakurili pod večer, na okna so bile deževne kaplje, za-

molko je šumelo nekje zunaj ob zidu v strešnem žlebu, uspavajoče, venomerno kakor tili ritem švarevalderice na steni. Slavica je kakor telesno tonula vse globlje v čudno nemoč, beden spanec, sladkost prečudne teže. Saj niso bile misli, kar je bilo v njej. Vstajalo je v njej, valovalo in zopet legalo na dno. Na prsih je tiščalo a ni bilo neprijetno, spreletelo je telo, da je streslo hladno in je zopet objelo soparno. Preden se je bila odpravila spat, se je bila Slavica skopala. Kopel ji je ležala v krvi in koži, vonjavost mehke, zdrave in čiste sle je tlel v krvi, kakor sok v drevju, ki se je v pomladi zunaj razvijal v cvet in list. Še nikoli ni občutila Slavica v toliki meri svojega telesa, svojega zdravja kot ta večer, ko jo je bilo zagrnilo kakor da je vino pila. Njena sveža čista duša je vstajala proti klici krvi in je nemočna padala v sladko brezmoč, razum in volja sta se lovila za vtisom in mislijo, ki bi razgibala živčevje in ohlapnost mišičevja. Žalost je hotela vstati proti domišljiji, ki je hotela slikati in pripovedovati o slasteh brez meje in ni znala, ker je rastle iz vrta, kamor ni bila dahnila najmanjša senca pohotnosti. Samo mehki, manjavi poeziji dekliških albumov podobna se je oblikovala njena duša v prizore ljubezni, ki so ji bili živi, kakor na dlani: On je govoril s tiho tožeco besedo o cvetju in lepoti in ji božal roko. Čutila je živo prste, ki so prosili ali smejo seči do komolca. Od nekod so dehtele rože, ki jih ni poznal, luč je sijala. Ni bilo solnce, niso bile zvezde, ni bil mesec. Tolika tišina je bila vseokoli. Njene oči se niso upale, da bi videle, kdo je, ki ji govori in prosi s prsti ljubečimi. Čudno se ji je zgenilo v srcu, kakor strah, ki vstane nenadoma: »Ali je ali ni?« Tako živo se je bila učustvovala v vzdušje svoje nedolžne in naravne sanje, da je resnično pogledala kvišku in se zavedela. Slika njenega sladkega obraza, in rahlo oblečenega telesa ji je pogledala iz zrcala pred njo nasproti in se je deklica vzdramila. Z bolnim vzdihom je vzrastla iz stola in si šla z obema rokama po igle v lasih. Sladko so se ji razsuli svetli prameni čez senca in vrat na opojno polt golih pleč. Z glavo, nagnjeno na desno stran jih je ohlapno lovila v tri pramena, da jih zveže za spanje. Ko se je tako opletala si je gledala oči v zrcalu in je z bridko mislijo ponovila:

»Malo poznajo moški naše oči.«

Val deževnih kapelj je sunil v vetru glasneje v okna. Od nekod je potegnilo hladno. Otroška neprijetnost večerne samote je objela deklico. Tih in hiter pogled se ji je utrnil k sliki Bogorodice na steni...

Nekaj hipov pozneje je bila v blazinah in je šepetala v polusnu besede svoje otroške večerne molitve:

»Angelček varuh, ti mene varji, kakor si me varoval ta dan, še to noč...«

Potem je vse ugasnilo in le deževne kaplje so v sunku vetrov plele v okna, v strešnem žle-

bu je žuborelo, kakor bi venomer pelo z besedo učitelja Sivca:

»Lahko noč, Gloriosa, Gloriosa!« — — —

Sredi noči se je zdramila deklica in planila z golimi pleči iz posteljne odeje in iskala s pihihim vzklikom po sobi. Medel svit večne lučice pod sliko Bogorodice je polnil sobo in jo pomiril deloma, da je pol bedna, pol dremaje podprla glavo in se zagledala v sliko. Bridkost, ki so jo bile rodile deklici sanje, je vstala živo v njeno spoznanje in je zaprosila vdano, proseča:

»Mati sveta, ne daj tako. Čuvaj mojo dušo, čuvaj moje telo. Ti veš, da nočem grdega, da je sovražim. Mati čuvaj!«

Tiho, blagoslavljuje so ležale svete oči na njimi bolesi, ki ni imela duše, da bi se izplakala, prijatelja, da bi se odkrila in ji ni tolažbe nego v sladkem hrepenenju po Bogu in svetem...

Ura na steni je zapela štirikrat. Slavica je zopet legla. Dremajoča in bedna je hotela pozabiti, kakor ji je bilo vstalo v sanjah in ni mogla. S krčevito boljo je začela peti uspavanko ki jo je znala iz knjig in je doslej ni pela še nikoli:

»Eden, dva, kaj veja, tri, štiri, motoviri...«

Norčave besede so ji udušile misel in živce. V prvi daljni svit jutra je zaspala...

Planila je iz spanja in je videla, da je ura deset. Vrgla se je v obleko, ki ji je v sladkem neredu ležala na krznu na tleh. Z boso nogo je zadela v nekaj trdega in se sklonila, da bi pobrala. Bil je samokres, ki ga je bila vzela Pozniku.

Oblekla se je naglo in si počesala lasje. Češoč se je stopila k oknu in videla, da je jutro trudnedeževno. Sive mlakuže so ležale vseprek trga, domačega vrta razori so tonili v temnorjavih mlakah. Votlo je bobnelo izza vogala hiše. V njenem ršesu se je oglasila melodija pesmi, ki jo je pel Albin:

»Es ist schon spät, es ist schon kalt...«

Pela ji je uporno ves čas, dokler ni stopila v kuhinjo, kjer ji je dekla Meta postregla neskončno spoštljivo z belo kavo in kruhom, katerega je bila pravkar zajela iz peči.

Ko je pozajutrkovala, se je vrnila še enkrat v spalnico. Mimogrede se je pogledala v zrcalu in se spomnila večera in noči.

»Zoprno,« je zamrmrala. Potem pa si je zopet poiskala oči v zrcalu in menila, bridko:

»Ne, Francé vsaj, Francé se spozna na oči.«

In zahotelo se ji je, videti ga takoj in je stekla po stopnicah v vežo in na trg. Privzdignila je krila, preskočila nekaj mlakuž in zasopla prišla v Poznikovo kuhinjo. Ne da bi potrkala, je odprla iz prazne kuhinje v sprejemno sobo svojega svaka. Obstala je kakor prikovana na vratih. Za malo okroglo mizo sta sedela Francé in — Rosandić...

* * *

*

In zdaj sta šla z Jurajem isto pot kot teden dni prej s Francetom mimo znamenja svete Lucie, patrone za oči, za zdrave in jasne, mimo mesta, kjer je bil Francé utrgal od cvetu trdne vere. Še je bilo cvetja tam a bilo je kakor utepeno v tla, od močnih nalivov umazano in ovenelo v mokri zemlji, ki se je bila razlila od krtin. Čudna bridkost je stisnila Slavici srce. Dvomi, ki so se bili od jutra do te pozno popoldanske ure v njej nekako poglobili, so vstali znova. Sama sebi se je deklica začudila, kako se je moglo zgoditi, da se je šla sama šetat z njim, ki se ga je bala iz nepojmljivih slutenj, iz svoje duše, ki je hotela vstati k njemu in ni mogla, ki je iskala prave besede, da bi mu jo dala iskreno in odkrito in je ni našla, kakor da je ni v njej in je nikoli ne bo. V zadnjih urah, od trenutka, ko je bila Rosandića zagledala pri Francetu, se je bilo sicer čudno spremenilo v njej. Marj skrivnost in tuj se ji je zdel, čutila je neprisiljeno, da je prijeten, da ji je prijetno ob njem, tako kakor tedaj, ko mu še ni bila s sabljo udarila po obličju. Šele sedaj, ko se je zavedela, da je sama z njim, jo je minila ravnodušnost. Rزتreseno je odgovarjala na njegova vprašanja, mučno radovedna pa je poskušala v njegove besede. Govoril ji je o svojem premoženju, o krajih, ki so ji bili tuji, in je čutila, da bi jih pač rada videla enkrat a ne mogla ljubiti nikoli. Opajala pa jo je orisnost njegove besede, zamolkla barva, v katero je ogrinjal svoj orisni predmet, svojo ljubezen do rodne zemlje. Bila je tožna težka pesem, bridka, tuja. Bolela je, a je bila bolečina slast. Otroci občutijo podobno. Trepečejo ob strahotni pravljici in si je žele brez konca, brez kraja...

»Voda seveda, voda ni veliko takih tam,« je govoril. »Zato imamo šum vetrov in morje, ki ni daleč in meče daleč preko nas svoj zdravi solnati zrak.«

»In cvetje?« je vprašala in je zopet čula bridko pesem imen, ki jih ni poznala. Potem je slišala, kako se je nasmehnil in rekel:

»Glejte, gospodice. Tiste šale zadnjič na plesu. Vprašali ste po mojih ljubicah. Kako lepo bi Vam bil povedal, če bi bil prej domislil. Količko sem jih imel? Vsako pomlad tri dni po tri v gumbnici. Ali me razumete. Ljubice pravimo mi vijolicam.«

»Ne maram jih,« se je nasmehnila vljudno, a bilo ji je hipno bridko pri srcu. »Ljubic ne!«

»Kakšno cvetje pa ljubite?« je vprašal.

»Primula veris,« je rekla.

»Ne poznam,« je odvrnil.

Zasmejala se je živo:

»K našemu učitelju, tistemu, že veste, pojedite v šolo, Vi nemarni rastlinčar. Trobentice ljubim.«

Sklonila se je po cvet.

»Čudna ljubezen,« se je on resnično zavzel.

»Čudna a resna,« je odvrnila. »Pa veste čemu? Zaradi vernosti, s katero verujejo solnca, ki jih priključijo v mraz in povodnji.«

Ni odgovoril. Morda je ni umel. Ona je postala in rekla:

»Gospod, vrniva se.«

Mimogrede je pogledala v njegov obraz. Bil je truden, kakor napete so ležale mišice od čela v lica in ustnice.

Šla sta in prišla v ovinek. Molče je krenil on s ceste čez travnik proti reki, ki se je sivo rumena valila in visoko skozi veje obvodnega jelševja in vrbovja. Sredi trate se je obrnil in menil:

»Ogledal si bom vodo. Nisem videl podobnega. Ali ne greste z menoj?«

Čudna nevolja ji je hotela vzrasti, ko je slišala njegovo besedo. Ali prosi, ali ukazuje? Kaj pa je tam videti v tisti grivi pod trato? Če hoče videti povodenj, zakaj je ni hotel videti pod našim lazom? Prav nič volje je ni bilo, da bi šla za njim in ne bi bila šla. Toda, ko je videla, da se kar nič ne meni zanjo in gre z odločnimi koraki naprej, jo je obšla drugačna misel. »Ah kaj, da bi se ga bala? Smešno. Grem za njim in mu povem, kako nekavalirsko se je vedel, ko me je lepo brez besede pustil samo na cesti, pa še ko naš gost.«

Oni je bil utonil pod breg v grivo tik ob vodo, ki se je bila dvignila visoko iz svojega prostora in se gnala umazana od drobilja skozi jelševje in vrbovje. Slavica ni videla nego glavo njegovo, preden ni obstala ob robu nad njim. Videla je, da stoji na mali travnati polici tik nad vodo, ki je v zajedo drla in se niže doli z jedala v zemljo. Stal je s hrbtom proti njej in gledal predse. Hipno se je ozrl in dejal glasno, da bi ga čula iz šuma:

»Lepo.«

»Zoprno,« je rekla in je posluhnil k njej. »Če bi vedeli, da je kakor nečista zver, ki tuli po žrtvi.«

Nehote je govorila iz občutja svojih mlajših let. »Vem,« je prikimal Rosandič, »sovražite je, ker ste spoznali njen objem.«

»Da,« je rekla, »pripovedoval Vam je gotovo moj svak.« Prikimal je. Njej pa je bilo hipno zaupneje do njega in je previdno stopila niže. Ni se ozrl a moral jo je slišati, ker se je obrnil in ji prožil roko v pomoč. Potem sta stala tesno drug ob drugem in molče in je vstal nov strah vanio in je rekla:

»Kaj če se zemlja utrga pod nama.«

»Ali se bojite?« se je oglasil. Zdelo se ji je, da mu je glas hrapav. Obličja mu ni videla.

»Zares me je strah,« je rekla, »vrniva se, ni prijetno.«

»Meni je prijetno,« je dejal zamolklo Rosandič in ji s krčevitim okretom pokazal lice. Kri ji je oledenela v žilah. Bilo je strašno blede lice, v katerem je blazno gorelo dvoje oči. »To je smrt,« ji je šlo skozi glavo. Misel na mater

Marijo, na Franceta, na vse, kar je živelo do tistih dob, misel na lastno telo in sladostrastje, ki ga je bila pretrpela v sanjah v pretekli noči, spomin slutenj zadnjih dni in besede o pomladnih vodah, ji je zavrtal v možgane. Nagonsko je iskala v obleki in otipala samokres. Tedaj pa je že čutila njegove silne roke na sebi in žgočo sapo njegovih ustnic na svojih licih in očeh.

»Tako te vzamem —,« je slišala njegovo viharno strast in za hip otrpnila v ognju njegovega nasilja. Nato pa se je predramilo s strašno boleščjo v njej in je vzkliknila:

»Lump nesramni!«

»Ljubim te do smrti,« je sopel on, »ljubi me ali pa umri z menoj.«

Trgala se mu je iz rok, vila se v njegovi silni moči, sovražila:

»To je torej njegova skrivnost? Posiljevati, da potem kraljuje, jemati z zvijačo, moriti dušo, da mu potem sažnji — bedni, strašni bes. Nočem te, nočem te.«

»Pustite me, gospod Juraj,« je prosila nato mirno, »pri spominu Vaše matere —«

»Ljubim te,« je odvrnil temno. »Tudi ti me ljubiš. Moram te vzeti, prej ne boš moja.«

»Ne bom tvoja,« je zavpila presunljivo in počela grizti in se boriti.

»Umrjeva!« je dejal on odločno. »Ta hip bova združena.« Začutila je, da jo je dvignil od tal. Čudno svetlo ji je spreletelo glavo.

»Gospod Rosandič,« je rekla presekano, »spomin matere Vam ni svet. A da ste lopov, ki krade, nisem verjela.«

»Ali kradem?« je vprašal, »saj me ljubiš.«

»Kradete,« je viknila, »jaz sem drugemu zaročena.«

Zastokal je čudno od srca. Oklep njegovih rok se je razvezal.

»Ali govorite resnico?«

»Drugemu,« je sopla viharno, »preden me vzamete, pojdite, ubijte onega, kakor ste že enega. Lopov.«

»Lopov nisem,« je vzkliknil in obraz mu je potemnel. Izpustil jo je iz rok. Z enim samim skokom se je pognala navzgor in obstala in ves jad se ji je prelil v besedo, ki jo je zaklicala:

»Lopov, zadnjič si me preslepil. A žena je bila modrejša. Glej, sama sem, zdaj veš.«

Videla je, da so se mu stisnile pesti. S hitro kretnjo je potegnila Francetov samokres in vzkliknila:

»Stoj, ne koraka. Ustrelim!«

Spačen smeh mu je legel na obraz:

»Ustrelila me bo.«

»Te bom,« je zaklicala.

Par trenutkov strašnega molka je minilo. Šum vode je tulil, nečista zver je vohala kri. Prečuden strah je hipno odrevenil vse telo ubogi deklici.

»Krvavec,« je zavpila in se nagonsko spustila v beg proti cesti. Izza ovinka je bilo čuti šum voza. Privihrala je na cesto. Mimo voza je

stekla in tekla venomer. Ni se ozrla. Do smrti bolna je omahnila k Pozniku v urad in zaplakala krčevito. Orožje, ki ga je ves čas krčevito držala v roki, ji je zdrknilo iz rok. Poznik je planil, pobral orožje in ga napel in se ozrl na vrata, kakor ga se imajo vsak čas odpreti. S strašno odločnostjo je rekel:

»Le mirno, Slavica. Naj pride. Kroglo dobi in če mu ena ne bo dovolj, dve.«

In potem je rekel:

»Saj, saj tega se še boji. Zjutraj, o Bogu, sva govorila in je rekel —«

»Pa saj se njega bojiš?« je vprašal sredi svoje besede, in je prikimala.

»Dobro,« je nadaljeval, »je rekel ali jaz verujem v Boga in sem mu odgovoril, da celo v dva. Ali poslušáš?«

Prikimala je, polagoma se ji je srce umirjalo. Medel svit ji je legel v obraz, strašno zaupanje do moža, ki ni bil njen in ji je bil vendar edini na svetu.

»Kaj si mu odgovoril?« je vprašala.

»Dva Boga, sem rekel, sta. Eden je v nebesih in drugi ima osem strel,« je pravil in še vedno strmel v vrata.

»Browning,« se je nasmehnila in mu začela pripovedovati, kar se je bilo zgodilo. In ko je povedala, je začela ihteti. Živci v njej so se bili zbudili. Ni vedel, kako bi jo tolažil in je govoril nevede kaj govori:

»Tak Slavica, Gloriosa sladka, smej se. Velikana si ugnala. Nobena Judita ni bila lepša ko ti. Zares, trikrat si Gloriosa. In oni je smešen, smešen, krvavec neumni — — —«

In čudil se je, kako da se deklica noče smejati in plače venomer. Ko pa mu je spoznanje šinilo skozi glavo in je videl, kakor, da se mu je razodela, da je onega ljubila in jo je tako nasilno oropal za njeno ljubezen in zaupanje in jo vrgel v brezno obupnosti, ga je obšla strašna besnost in je planil kvišku:

»Ubijem ga kakor psa.«

Vrgla se mu je okrog vratu in rotila v solzah:

»Francé ne, Francé ne!«

Tako sta stala. Ona z rokami krog njegovega vrata, on še vedno visoko vzravnan, obračajoč se proti vratom z morilnim orožjem v rokah. Tedaj so se tam vrata odprla. Dvoje velikih oči je zastrmelo v čudni prizor, osteklelo v prečudni grozi kakor v neskončnem spoznanju najvišjega zla. Dvoje smrtnobledih ustnic je zatrepetalo:

»Francé!«

»Helena,« je vzkliknil Poznik in skočil k vratom. Žena se mu je nezavestna zgrudila v roke.

Težka, temna melodija je sunila Slavici skozi možgane in je bila melodija pesmi:

»...kommst nimmmermehr aus diesem Wald...»

* * *

Tisto noč potem okoli dveh popolnoči je vzbudila Helena svojega moža. Začutila je bila prve bolečine in so jo plašili do solz in bridkega obupa...

(Konec prih.)

Jesenski večer.

Spodaj ob reki divja gos
v tibi večer kriči,
jésen prihaja in treba bo,
da svoj dom zapusti.

Tujec po cesti gre strgan in bos,
kje pač to noč prespi?
Vzame li ga pod streho kdo,
v jarku kje prenoči.

Tih in zamišljen ob oknu stojim,
v srce mi je mraz:
kakor ptica, na cesti berač,
potnik nestalen sem jaz...

Ksaver Meško.

ŠALA. SPISAL A. ČEHOV - JOŽE TOROŠ.

ASEN zimski popol-dan... Oster mraz je, hrešči in Nadenki, katera se me drži pod roko, pokriva srebrno ivje kodrčke na temenih in puh nad zgornjo ustnico. Stojiva na visoki gori. Od najinih nog

do doline se razteza in nagiba gladka ploskev, v kateri se ogleduje solnce kakor v zrcalu. Zraven so male sani, prevlečene s kričeče-rudečim suknom.

»Peljiva se navzdol, Nadežka Petrovna!« začne prositi. »Samo enkrat! Zagotovim vam, da ostaneva cela in nepoškodovana!«

Ali Nadenka se boji. Ves prostor od njenih malih galoš do konca ledene gore se ji pred-učuje kakor strašen, neizmerno globok prepad. Ko gleda navzdol ali če ji samo predlagam, naj se vsede v sani, ji umira duša in diha pretrgano. Kaj bo, če tvega leteti v prepad! Umrje, zblazni!

»Lepo vas prosim, ne bojte se!« rečem. »To je malodušje, bojazljivost!«

Na koncu se Nadenka, z bojznijo življen-ske nevarnosti na obrazu, vendarle uda. Jaz jo posadim blede, trepetajočo v sani, jo objamem z roko in se spustim z njo v brezdno.

Sani lete kakor krogla. Presekani zrak bije v obraz, od zlobe tuli, žvižga v ušesih, trže, šči plje do bolečin, hoče odtrgati glavo z ramen. Vsled pritiska vetra ni mogoče dihati. Zdi se, da je naju objel sam satan s svojimi šapami in naju s tuljenjem vleče v pekel. Okrožajoči pred-meti se zlivajo v eno dolgo, strmoglavo, bežečo progo. Zdaj — zdaj, še trenutek in zdi se — da sva zgubljena!

»Jaz vas ljubim, Nadja!« spregovorim pol-glasno.

Sani lete počasneje in počasneje, tuljenje vetra in škrip prožnih desk nista več tako gro-zna, dihanje se olajšuje in midva sva spodaj. Nadenka ni ne živa ne mrtva. Ona je blede, ko-maj diha... Pomagam ji vstati.

»Za nobeno ceno se ne popeljem drugič,« reče in me gleda s širokoodprtimi očmi, polnimi groze. »Za nobeno ceno! Toliko, da nisem umrla!«

Čez nekaj časa pride k sebi in mi že pogle-duje vprašujoče v oči: sem li izgovoril jaz te štiri besede, ali se ji je samo zdelo, da jih sliši v hrumu vihre? Jaz stojim poleg nje, hodim in ogledujem pozorno svojo rokavico.

Ona me prime pod roko in midva se spre-hajava dolgo časa okoli gore. Uganka, kakor se vidi, ji ne da miru. Ali so bile izgovorjene te besede, ali ne? Da ali ne? To je vprašanje sa-

moljubja, časti, življenja, sreče, jako važno vprašanje, najvažnejše na svetu.

Nadenka mi nestrpno, žalostno, s prodira-jočim pogledom zre v obraz, odgovarja razstre-seno, čaka, ne pričnem li jaz. O, kakšna igra potez je na tem milem obrazku, kakšna igra! Vidim, da se bori s seboj, da hoče nekaj reči, vprašati, pa ona ne najde besed, neprijetno ji je, strašno, nagaja ji radost.

»Veste kaj!« spregovori, ne gledajoč na mene.

»Kaj?« vprašam.

»Dajte, popeljeva se še enkrat!«

Spravljava se po snežnih stopnicah na go-ro. Zopet posadim blede, trepetajočo Nadenko v sani, zopet letiva v strašni prepad, zopet tuli veter in škripajo prožne deske in zopet v najhi-trejšem in najbolj šumnem letu sani, spregovo-rim polglasno:

»Jaz vas ljubim, Nadenka!«

Sani se ustavijo. Nadenka pogleda na goro, po kateri sva se ravnokar spustila, nato se za-gleda dolgo v moj obraz, posluša moj ravno-dušni in brezstrastni glas, in vsa, vsa, celo njen muš in njena kapuca, vsa njena postava izra-žajo veliko začudenje. In na njenem obrazku je zapisano:

»Kaj pa je to? Kdo je izgovoril one besede. On, ali se mi je le dozdevalo?«

Ta negotovost jo vznemirja, jo spravlja ob potrpljenje. Uboga deklica ne odgovarja na vprašanja, kisa se, pripravljena na jok.

»Grevi li domov?« vprašam.

»Pa meni... meni ugaja sankanje,« odgo-vori ona in pordeči. »Ali se ne spustiva še enkrat?«

Njej ugaja sankanje, pa medtem ko seda na sani, trepeče, blede je in komaj diha od stra-hu, kakor vsakokrat.

Spuščava se v tretje in jaz vidim, kako mi ona zre v obraz, sledi mojim ustnicam. A jaz pritisnem k ustnicam robec, kašljam in ko doseževa polovico gore, spregovorim:

»Jaz vas ljubim, Nadja!«

In uganka ostane uganka! Nadenka molči in premišljuje... Jaz jo spremljam domov, ona se trudi, da bi hodila počasi, ustavlja korake in čaka, ne bi ji ponovil onih besed. Jaz vidim, ka-ko trpi njena duša, kako se zadržuje s silo, da bi ne rekla:

»Saj ni mogoče, da bi jih govoril veter! Tudi nočem, da bi jih govoril veter!«

Prihodnje jutro dobim pisemce: »Ako poj-dete danes na sankališče, vzemite me s se-boj. N.« In od tega dne hodim z Nadenko vsak dan na sankališče in leteč s sankami navzdol, ponavljam vsakokrat polglasno one besede:

»Jaz vas ljubim, Nadja!«

Kmalu se privadi Nadenka temu izreku, kakor vina ali morfiju. Ona ne more živeti več brez njega. Res, še vedno je strašno leteti z gore, kakor prej, toda zdaj nudijo strah in nevarnost poseben čar besedam ljubezni, besedam, katere ostajajo zagonetne in mučijo dušo. Sumničji vedno ista dva: mene in veter. Kateri izmed naju dveh ji priznava svojo ljubezen, ona ne ve, no njej je to že vse eno; pije se naj iz katerekoli posode, samo da se opije.

Nekdaj sem šel opoldne sam na sankališče; vmešan v gruči, vidim, kako gre Nadenka proti gori, kako me iščejo njene oči... Nato stopa po snežnih stopnicah plašno navzgor. Strašno ji je, peljati se sami, oj strašno! Bleda je kakor sneg, trepeče, hodi kakor bi šla v smrt, ali vendar gre odločno, ne da bi se ozrla. Kakor kaže, se je odločila poskušati sama: ali se bodo slišale tiste sladke besede, ko mene ni zraven? Vidim, kako se vsede, blede, z od strahu odprtimi usti, v sani, zapre oči in jemajoč slovo od sveta za večno, se spusti. »Žžžž...« šumijo prožne deske. Ali sliši Nadenka tiste besede, ne vem... Samo to vidim, kako se ona dviguje iz sani, iznemogla, slaša. Na njenem licu se pozna, da sama ne ve, ali je kaj slišala, ali ne. Ko je letela navzdol, jo je strah oropal sposobnosti sluha, razločevanja glasov, razuma...

Nastopil je pomladni mesec marec... Solnce greje prijetnejše. Naša ledena gora temni, izgublja svoj blesk, se taja. Sankanje je končalo. Uboga Nadenka ne sliši več nikjer onih besed, nikdo jih ne izgovarja, ker je utihnil veter, a jaz se odpravljam v Pretrograd, za dolgo, najbrže za vedno.

Dva dni predno sem odpotoval, sedim na vrtu, ki je ločen od dvorišča, kjer biva Nadenka, potom visoke, lesene ograje... Še je hladno, na gnoju leži še sneg, drevje je mrtvo, a že diši po spomladi in škorci se kriče spravljajo spat. Približam se ograji in gledam dolgo skozi špranjo. Vidim Nadenko, kako stopa iz hiše in opira svoj žalostni, hrepeneči pogled v nebo... Pomladni veter pihlja naravnost v njen blede, potrti obraz. On jo spominja na oni veter, ki je nama tulil tedaj na gori, ko je slišala one štiri besede, in njen obrazek postaja zamišljen, zamišljen, po licu leze solza... In uboga deklica stegne roke, kakor bi hotela poprositi, naj ji ta veter donese še enkrat one štiri besede. In jaz sem izgovoril, ko je potegnil veter, polglasno.

»Jaz vas ljubim, Nadja!«

Bože moj, kaj se godi z Nadenko! Ona vzklikne, njen obrazek se smehlja in ona oteguje svoje roke proti vetru, vesela, srečna, — tako krasna.

A jaz grem, da se pripravim na pot...

To je bilo davno. Sedaj je Nadenka že poročena; ali so jo oddali, ali se je sama dala — vseeno je, vzela je tajnika urada za varstvo plemenitašev, in ima že troje otrok. To, kako sva se nekdanj sankala in kako ji je veter donasal besede: »Jaz vas ljubim, Nadenka,« ni pozabljeno; za njo je sedaj to najsrečnejši, najganljivejši spomin njenega življenja.

A jaz sedaj, ko sem se postaral, ne razumem več, zakaj sem govoril one besede, zakaj sem se šalil...

Istra.

Tam za oljčnimi gaji
tíbo ugašajo
solнца večernega trudni smehljaji,

in vetri od morja
pesmi prinašajo,
ki si jih pojejo daljna obzorja...

Više in više
zemljo prepredajo
črniñ mrakov pajčaloní... in biše,

skrite med vrti
žalostno gledajo
v svet kakor starke, trudne do smrti...

Janko Samec

ANDREJ KOŠUTA. SLOVENSKA POVEST. ALOJZIJ REMEC.

9.

A debelim gabrom ob robu gozda je ležal Andrej Košuta in tiščal lice k puškine-mu kopitu. Pred njim se je v poznem jesenskem solncu svetila jasa: široke senožeeti, razrita pot ob položnem gričku, na

drugi strani zopet gozd. Vsakih pet minut je na levi in desni, zdaj blizu, zdaj daleč počil strel iz puške.

— Da ne pozabimo, da je vojska! — je ob vsakem poku zamrmral Andrejček.

Na tem mestu, kjer je on ležal, je bilo vse mirno. Daleč zadaj v gozdu je bila njegova kompanija in kopala jarke že ves dan. Njegovega gospoda pa je vrag zmotil, da je šel oprezovat naprej, Andrejček je moral z njim in tako sta se priplazila do roba gozda. Stotnik je ležal za bližnjim grmom in čakal že dve uri na preži. Andrejčku pa je bilo dolgčas.

Navadil se je bil vojske, stradanja, prezebanja in večnega nihanja med življenjem in smrtjo. Otopel je v pasjem življenju na fronti kakor drugi, pozabil na vse in se udal v vse. Le če je kdaj pogledal svojemu gospodu v oči za hip, ga je streslo. Nikoli ni izgubil pozornosti zanj, vedno ga je opazoval, vedno čakal, da se med njima zgodi nekaj strašnega.

»Pazi se! Naš stotnik je norec!« ga je večkrat opominjal Koritnik. »Najbližje si mu, lepega dne ti nastavi pištolo na uho in te počí za najmanjšo malenkost!«

»Ne bo me... Še v spanju čutim njegovo bližino, njegov korak, naj bo še tako rahel, me vzbudi,« je odgovarjal Andrej.

»Grudna mu povrnem...« je vselej končal Koritnik svoj pogovor. »Jaz mu ga povrnem, vi drugi ste hlapci, slabiči, pozabljate na vse. Vi-site ure in ure, če vas ukaže privezati, in bi mu roko poljubili, ko vas odvežejo in se zgrudite onemogli, omotični na zemljo. Jaz nisem tak, jaz imam vse zapisano... In najsi me stane glavo!«

»Žandarji so zadaj, ki gonijo vsakega v ogenj kakor gonjači zajce na gosposkem lovu...« je pomišljal Andrejček. »V železnih kleščah si in ni je pomoči pod božjim solncem za takega siromaka kakor je infanterist na fronti. Izvršiti moraš kar ti ukažejo, ali pa dobiš svinec v lobanjo. Škoda bi bilo tvoje brihtne glave, Aleš...«

Koritnik na to ni odgovarjal. A v očeh mu je Andrejček bral, da bo nekoč gotovo storil, kar obljubuje, in tistega trenutka se je bal.

— Nesreča bo za vse... — si je vedno ponavljal v temni slutnji, če je premišljeval o Aleševih naklepih.

Tudi sedaj je ugibal, kako se vse to izteče, ko ga je nenadoma vzbudil iz misli sikajoči glas njegovega gospoda: »Kanalja, ali spiš?«

Andrejček je pozorno pogledal preko jase pred seboj. Tam na obronku se je grmičje gibalo.

»Pokorno javim, da ne spim!«

»Pazi, butec, in pripravi puško!«

Grmičje se je razdelilo, na travo je stopil mlad ruski častnik. Pozorno se je razgledal na vse strani in nato udobno sedel na parobek. Izvlekel je iz žepa beležnico in začel pisati.

»Ali vidiš?« je vprašal Lindner.

»Vidim!« je odgovoril Andrejček.

Videl je natančno, da je častnik mlad človek, okroglega, skoraj dekliškega obraza. Pisal je nemara domov, morda materi, morda dekletu, morda sestri. Včasih je sredi pisanja obstal in s svojimi sinjimi očmi pogledal predse, ali pa uprl pogled zamišljeno v nebo. Tedaj je strmel nepremično nekam daleč, čudno bridkosten izraz mu je legel krog usten, kakor bi si šepetal prelepo pesem o dalini žalostni ljubezni, ki je tedaj najgloblja, ko je smrt najbližja.

Temu človeku se je videlo, da v vojski trpi, da ga je osamelost gnala od drugih in da je kakor v sanjah stopil pred puškino cev. Kako bi mogel sicer navaden človek pritavati iz gozda in se udajati svojim sanjam, ko se lahko vsak hip zvrne zadet od sovražne krogle?

»Zdaj streljaj, Košuta! Tristo korakov, nastavek normalen! Če ga ne zadeneš, pomorem jaz tebi s pištolo!« je šepetal stotnik.

Andrejčku je zagomazelo mrzlo po telesu.

Zdaj je prišla tista strašna minuta, nepričakovana, neizbežna. Kakor bi se bilo utrgalo iz oblakov, je zašumelo nad njim: »Zdaj je prišla tvoja preizkušnja, Andrejček!«

Stisnil je zobe, divje, uporno, in meril, dve pedi stran od častnika, ki je bil shranil beležnico in v globokih mislih naslonil glavo v dlani.

— Bog, zakaj ne plane kvišku in ne skoči v grmovje? Rešen bi bil sam in rešen jaz! — je s sunki svojega srca trepetal Andrejček.

»Kanalja, čemu čakaš? Ali boš?« je sikal stotnik v svojem grmu.

»Bom, gospod stotnik, takoj... Samo na muho ga moram dobiti!« je tiho odgovarjal Andrejček in meril še štiri pedi stran od človeka, ki je bil v svojih mislih doma, morda pri materi, morda pri svoji dragi.

— In zdaj naj bi mu poslal kroglo v srce, da bi zastalo v najlepših mislih, v bolečini smrti izkrvavelo, ko je življenja najbolj žejno? Nikoli... In če me stane glavo! — si je govoril Andrejček in poškilil na svojega gospoda. Res-

nično: v rokah je imel pištolo in z iztegnjeno roko meril proti njemu.

»Če jaz ne streljam, mi on iztrga puško iz rok. In potem bo prepozno...« je kakor v omotici premišljeval Andrejček.

Počasi, kakor bi bil na vežbališču in bi streljal v mrtvo tarčo, je pritiskal na jeziček, in ko je počil strel, bi bil dal dušo zato, da tistega človeka ni zadel, kakor še nikogar ne v vojski.

Ruski častnik je tisti hip planil pokonci in izginil v gozd, Andrejček pa se je vrgel kvišku in zbežal v dolgih skokih na desno proti malemu jarku.

Za njim kletye, dva strela, v levo uho ga je zaščemelo.

V jarku se je Andrejček vrgel na zemljo in položil puško predse — naravnost proti svojemu gospodu.

»Prokleti pes, zdaj bo konec tvojih budalosti!« je kričal stotnik ves divji, se visoko vzravnaval v grmovju, dvignil pištolo in z risjimi očmi iskal Andrejčkovih oči.

Košuta pa se je stisnil k tlam in z oledenimi prsti iskal jezička, da izproži.

— Ti ali jaz! —

A še preden je pritisnil s kazalcem, preden je stotnik zamahnil z roko za zadnji strel, ki bi bil morda Andrejčka prehitel, je nekje v gozdu jeknil pok.

Baron Lindner se je stresel, se počasi nagnil in padel vznak.

Andrejčku so se za hip zmedle misli. Ko se je zavedel, je tiščal med prsti zlato in medeno svetinjico, ki ju je bil nehote poiskal na prsih. Z muko je dvignil glavo, da se razgleda, a bi jo bil najraje položil zopet nazaj in jokal kakor otrok, tulil kakor zver in se zagrizel v zemljo od grenkega čustva, ki mu je gnalo srce, da mu je bilo v krčevitih sunkih do grla.

Skoraj se ni upal ganiti in pogledati okrog. Narahlo je potegnil z roko preko obraza, kjer ga je lice skelelo, in se začudil, ko je pogledal roko in videl, da je krvava. Šele sedaj je zapazil, da ga je stotnikova krogla ranila na levi strani pod ušesom in mu posnela v dolgi črti kožo po licu.

Brisal si je kri in mislil.

— Resnično, kakor psa si me hotel ustreliti samo zato, ker nisem onega tam zadel. Zverina si bil, gospod stotnik, zato te je doletela roka božja... Raje tako, kakor da bi bil moral jaz streljati nate...

In je pomislil na stotnikovo gospo in na njene otroke, ki jih je kot sluga zibal in vozil na sprehod tam daleč nekje, kjer ni vojske ne smrti. Ob tem spominu si je zaželel, da bi bil stotnik le ranjen.

— Ko se zmračí, se splazim preko jase na drugo stran in z bogom, Galicija! — je zaključil svoje premišljevanje in sklenil, da ne vstane z mesta do noči.

A vendar mu ni dalo miru, z nepremagljivo silo ga je nekaj vleklo tja, da vsaj vidi, ali je njegov gospod živ ali mrtev.

Vzravnaval se je napol in pogledal tja, kjer je ležal Lindner. Stresel se je ob tem pogledu. Sredi čela je bila mala ranica, široko razprte oči so v čudni smrtni belini strmele nekam nazaj, krog usten je prežal še skrit zverski nasmeš.

— Mrtev je! —

Andrejček je padel nazaj.

Tedaj je zašumelo listje za njim. Trudno se je ozrl in zagledal za sabo Aleša Koritnika, ki se je plazil po vseh štirih do njega in vlekel puško za sabo.

»Ti?« je vzkliknil Andrej.

»Jaz... Smrti sem te rešil, moj dragi, in Grudna sem maščeval!« je mračno zamrmral Koritnik, se vzravnaval in sedel.

»Ali ni nikogar blizu?« je drgetal Andrej.

»Nikogar... Mislim sem, da si tudi ti padel zadet od krogle... Opazoval sem ta boj med tabo in onim le, ki ne bo več vstal. Sam Bog in midva veva, kako se je vse zgodilo. Storil sem, kar se je vse te čase pripravljalo in ni mi žal. Moral sem te braniti, drugače bi bil ti šel za Grudnom in za tabo bi prišli še drugi...«

Koritnik je položil puško predse na kolena, potegnil pipo iz žepa, jo natlačil in prižgal.

»Kaj sedaj?« je po dolgem molku vprašal Andrejček.

»Na drugo stran pobegni, moj dragi Košuta! Najboljše ti bo, ker vedo, da si bil ti sam z gospodom tu. Naše krogle so drugačne kakor sovražne. Ti bi se zarekel in zapletel tako, da bi ti dali vrv za vrat...«

»In ti?«

»Zame se ne boj! Jaz imam ženo in otroke in jih moram še videti. Ti si prost in nimaš nikogar, zato ti bo pot lahka...«

»Mislim sem že sam na to. Ko se zmračí, pojdem...«

»Ni treba čakati. Jaz ti pokažem pot, ki te popelje naravnost k Rusom, ne da bi te kdo naših videl. Kratka je in skrita. Koliko jih je že šlo po nji na drugo stran!«

Koritnik je iztrkal pipo in vstal.

»Bogve kako mi bo tam?« je dvomil Andrejček.

»Veruj mi: bolje nego tu... Če bi bil jaz kakor ti, bi šel s teboj.«

»Tudi jaz imam mater. In Francki bi moral pisati, stotnikovi gospej bi bilo treba tudi povedati...«

»Ne pomišljaj. hiti, dokler je čas! Ko začno topovi pokati, bo prepozno. In lahko se začne ples vsak trenutek. Zdaj je bil teden dni mir, mi se zakopavamo — ne za prazno šalo, Andrejček!«

Koritnik je začel lesti v grmovje, Andrejček za njim. Še enkrat je pogledal nazaj na mesto, kjer je ležal njegov gospod, želel, da bi se

bilo kaj izpremenilo, da bi zapazil gibljaj njegove roke, rahel dvig prsi, ne zavoljo njega — zavoljo gospe in njenih otrok... A stotnik Lindner je bil mrtev, njegove oči so strmele brezupno v nebo, ki je ugasnilo zanj na veke, njegove roke so ležale iztegnjene brez moči v mokrem listju.

Počasi sta si Koritnik in Košuta delala pot med grmičevjem, robidovjem in praprotjem po močvirnih tleh, ki so se udirala korak za korakom. Pot je lil obema po obrazu, ko sta se ustavila v soteski, skozi katero se je vil skrit potoček.

»Na mestu sva!« je dejal Koritnik. »Ob tem potočku hodi in v pol uri si na cilju. Do roba gozda te še spremim — potem Bog s teboj!«

V zraku je zabrnelo tisti hip, nekje za njima se je razpočil šrapnel.

»Vraga, streljati so začeli. Hitiva, da ne bo prepozno!«

Stekla sta po vijugasti stezi ob vodi.

»Hiti, bratec, za kožo ti gre!« je vso pot izpodbujal Koritnik Andrejčka, ki je od utrujenosti zaostajal.

Nista bila prispela še iz gozda, ko je zadonel z nasprotnega brega nenaden klic: »Stoj!«

Kakor bi bilo treščilo pred njiju, sta obstala in pogledala v smer, odkoder je bil prišel glas.

»Žandar! V grmovje, Andrejček!« je zavpil Koritnik in skočil s steze v breg.

»Dezerterja, stojta!«

Andrejček je za trenutek ostrmel in se zagledal v svojega preganjalca, ki je bil kakor iz zemlje vzrastel na nasprotnem bregu, morda komaj petdeset korakov od njiju. Bil je frontni žandar in Andrejčku se je zdel njegov obraz znan.

»Kaj me gledaš? Fric Holter sem! Stoj, ali bom streljal!« je zavpil orožnik in nameril puško proti Andrejčku.

Košuta se je vrgel na tla, strel je počil in šel mimo. A gori v bregu je že sprožil tudi Koritnik, da je Holter skočil naglo za nizek greben.

»Andrejček, sedaj ni poti nazaj. Zakoplji se, izgini v zemljo, da te ne pilne kakor zajca!« je zaklical Koritnik in Košuta je čul, da si koplje jamo.

Iztegnil je roko, da bi odpel lopato s hrbta, a Holter, ki ga je moral opazovati, je zopet ustrelil.

»Čuj, Košuta!« je vpil orožnik. »Živega ali mrtvega te moram imeti. V petih minutah bo

moja patrulja tu, potem zbogom fantje z Golega brda! Ne boš šel v korito, pač pa se pojdeš sušit na vislice, ker si hotel dezertirati!«

V Andrejčku je zaplala kri. V petih minutah bo morda ujet. Bogve, od katere strani pridejo, ga zvežejo in odpeljejo... In jutri bo obsojen po nagli sodbi in obešen...

»Nikoli! Živ se ne pustim ujeti. Holter, varuj glavo!« je zavpil in sprožil proti mestu, kjer je ležal orožnik.

»Aleš, to je moj smrtni sovražnik... Živa ne uideva več. Ne bo poznal usmiljenja z nama!« je zaklical Koritniku.

»Midva z njim tudi ne! Pogum, fant, tu sva dva in tam je samo eden!« je odgovoril Koritnik.

»Usojeno mi je, da danes padem...« je šepnil sam zase Andrejček in začel lesti oprezno tja gori, odkoder se je čul Koritnikov glas. Zdelo se mu je, da bi mu bilo tam lažje umreti.

Vsakih pet minut je Holter streljal, zdaj proti mestu, kjer je domneval, da je skrit Andrejček, zdaj proti Koritniku.

A tudi sovražni topovski ogenj je rasel od minute do minute. Granate in šrapneli so padali gosteje in gosteje v sotesko. Zdaj na desni, zdaj na levi od trojice, ki se je bila na življenje in smrt s puškami, so treskali izstrelki, vsak hip je grom zabobnel v bližini in je škropilo železje in svinec med drevje.

»V pekel sva prišla...« je zaklical Andrejček, ko se je zarila komaj korak od njega granata v mokra tla.

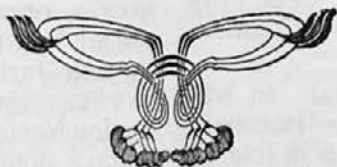
Tisti hip je zagrmelo še groznejše na nasprotnem bregu. Tam se je razletela granata in oblak dima je zakril ono mesto, kjer je ležal Holter.

Ko se je dim razgubil, je Koritnik zavriškal in planil pokonci.

»Andrejček, za mano! Holterja ni več...« je vpil in mahal z roko.

Tisti hip pa je prilajalo od nekod, tla pod Andrejčkom so se stresla, pred očmi mu je zagorelo svetlo, kakor da se je užgal blisk komaj korak od njega. Izpodneslo mu je noge, v kolenih ga je zapeklo, kakor bi se pogreznil v raztopljen svinec, svet se je zavrtel pred njim, padel je nenadoma v temo, kakor da se je strmoglavil v prepad brez dna.

Zadnja njegova misel je bila: — To je moja smrt... — (Konec prih.)

BREZEN. KULTURNO-ZGODOVINSKI POBERKI. LEOPOLD KEBER.

POD GORIŠKIMI GROFI.

UDI patriarški državi so bili dnevi šteti. Vzrokov bližajočemu se razpadu je treba iskati v fevdnem sestavu. O tem so si vsi zgodovinarji na jasnem, naj navedem izmed teh tri najznamenitejše: Czoernig, Rutar in moja malenkost. Da sem pri vsem tem zelo skromen, kaže vrstni red, po katerem sem jih navedel in si izbral vede in hote zadnje mesto. Preveč so se menjavali lastniki zemljišč, ki so si na račun patriarške države množili svoja lastna posestva in se smejali protestom in ukorom razjarjenih patriarhov. Postajali so bolj in bolj objestni, pretepali in bojevali se med sabo, plenili po cestah trgovce in naj so patriarhi tudi nabili ob takih cestah javne opomine: »Pozor na grofe roparje! Patriarh.«, drugi dan so izginile te svarilne tablice, če že niso grofje sami izpremenili opominov, tako da je bral vsak popetnik »Pozor na roparja Patriarha!«. Patriarška država je bila podobna jabolku, ki je dozorelo, padlo z drevesa, razklalo se na dva neenaka kosa, od kojih je pobral večjega sosed na zapadu, Benečan, a manjšega sosed na vzhodu, Goriški grof. (L. 1420.)

Goriški grofje so bili dinastije, ki so vladali v Gorici, po kateri so si naredili pridevek »Goriški«. O tem ni nobenega spora med prej navedenimi zgodovinarji Czoernigom, mano in Rutarjem. Ta ugotovitev ni kar tako sama ob sebi umljiva z ozirom na dejstvo, da so bili patriarhi vedno »Oglejski«, pa naj so bivali v Ogleju, Čedadu ali Vidmu. Te nekam nepravilne označbe, vsaj kar se tiče Čedadu in Vidma, se zavedamo vsi prejšnji zgodovinarji, jaz, Rutar in Czörnig.

Goriški grofje so bili doma iz Bistriške doline na Tirolskem in so nasledovali Eppensteincem v Goriški grofovini. Sami niso vedeli, kako in zakaj so dobili to grofijo, lepega dne so že sedeli na Goriškem gradu in vladali. Njihove neveste so z dotami povečevale Goriško pokrajino, vsaj v prvem času, njihove hčere so pa z dotami isto zmanjševale, vsaj v poznejših letih. Ko so prevzeli Tolminsko po patriarhih, so bila tudi tej grofovski rodbini leta šteta. Mrliču-patriarhu kot vladarju je sledil Goriški grof kot bolnik.

Samo osemdeset let so še vladali in leta 1500. je pripadla Goriška grofovina Habsburžanom. V tem času se sicer v ustroju ni mnogo izpremenilo. Kmetje so se v zadnji dobi patri-

arške vlade precej osvobodili, a te svobode niso mogli uživati, ker so ječali pod težo davkov in desetini. Če si imel zemljišča, si moral plačevati desetino, če jih nisi imel, tudi, pa dobi denar, kjerkoli. Če si umrl, so plačali tvoji dediči desetino, naj so že kaj podedovali ali ne. Če si ti pokosil senožet, — desetina, če jo je pokosila suša, — desetina. Če se je krava otelila, — desetina, a tudi na jalovke je bila desetina.

Toda dovolj o tem. Stopimo rajši v naš Brezen.

Sejmski dan. Od blizu in daleč je pridrevelo mlado in staro v prijazno vasico. Bilo je še precej zarana. Vse se je gnetlo okrog lesenih štantov in kolib, gostilne so bile še prazne, le v kuhinji so imele kuharice obilo opravila pripravljajoč sejmarjem kosilo. Edino pri Orlu sta sedela v kotu Kovačev Jurij in Hvalova Polonica. Na sejmu sta bila kupila drug drugemu kolač »Brezensko srce« in se nato napotila v prazno krčmo, da si nemotena odkrijeta svoje srce. Niti opazila nista tujega gosta pri oknu.

Bil je to mož precej zanemarjen in zamazan. Suknjo in srajco je imel odpeto. Obraz mu je gorel. Izpil je bil štiri merice in naročil peto. Ker je zapel nemško popevanko, se je začel zanimati zanj tudi zaljubljeni parček. »Mešetar,« si je mislil o njem Kovačev Jurij, »ki zapiva pravkar zasluženemu posredovalnino.« »Rokomavh,« je dejala sama sebi Polonica, »ki je osleparil nevedno in zaupljivo ženico s ponarejeno zlato verižico!«

»Kaj se pa vi štirje tam v kotu tako resno držite?« se je zdajci oglasil neznanec in izpraznil brez odduška vrček.

»Saj sva samo dva!« je pojasnil Jurij.

»Kadar reče Goriški grof, da so štirje, so štirje!« je neznanec nadaljeval v slabi slovenščini. »Do štirih bo že še znal šteti Goriški grof!«

»Do desetih, gnadljivi gospod!« se je šalil Jurij, ki so mu rojile desetine po glavi. Če se on predstavlja za grofa, se smem tudi jaz z isto pravico pošaliti z neznancem, si je mislil in se veselo nasmehnil.

»Eden naj govori in ne dva ob enem!« je odgovoril neznanec. »Sicer ne razumem ne tega ne onega.«

Polonico je bilo strah. Vedela je dobro, kaj lahko nastane, če trči vinjenost ob treznost. Bala se je za svojega Jurija, bala se je pretepa, bala sejmarskega nadzornika, preiskave, sodnije. In če bi bil koncem vseh koncev neznan gost v resnici Goriški grof?! Gorje in trikrat gorje! Vsa preplašena je izkušala spraviti ljubljenega Jurija iz opasnega kraja, vso ljubezen je vlila v svoj pogled, a Jurij ni videl njenih pogledov. Nastop vinjenega mešetarja in njegova bahava domišljavost sta razdražila Jurija, ki se je hotel oddolžiti. Če se mešetarji na vse zgo-

daj pogrobujejo, se sme tudi Brezenski fant povtežiti. Koj je skoval načrt.

»Ker se je predstavila tvoja gnada našemu omizju, naj bo tudi nam dovoljeno, povedati imena in naslove nas štirih. Jaz sem vitez Brezenski, moj sosed na levi je vitez Krnski, ta gopša je moja žena, hči Vipavskega grofa, njena vrstnica je pa žena mojega prijatelja in hči Štanjelskega grofa. Vsi štirje se ti klanjamo in ti napivamo!«

»Bravo, viteza in žlahtni gospe!« Pri tem je neznanec vstal od svoje mize, vzel svoj kozarec s seboj in se počasi in previdno bližal mizi v kotu.

Polonica je vsa pobledelela, kajti proti njej je bil nameril svoj korak neznanec. Ko se je približal do mize, je Polonico blagohotno potrkljal na levo ramo in ji rekel: »S tvojim očetom sem večkrat pil pod Skalo vipavca, a tudi s tvojim očetom,« in pri tem jo je potrkljal na desno ramo »sva izpila skupaj že nešteto vrčev kraškega terana. Vaju dva, viteza, pozdravljam. Kako lepo naključje! Vsi trije udarimo na karte, par iger nam ne bo škodilo in v treh je igra še najbolj zanimiva. Karte nosim vedno s sabo. En grof in dva viteza bodo premetovali kralje in kraljice! Kako veselje!«

Previdno je sedel neznanec na stol, vzel iz žepa umazane in špehaste karte, zmešal jih, izpil pomotoma Juriju in Polonici vino, ko je planil v sobo gospod, stopil pred neznanca in mu šepnil na uho, tako da je razumel Jurij vsako besedo: »Vaša gnada, premilostljivi grof, soproga Katarina pride kmalu sem in radi škandalala je še najbolje, da izgineva neopažena. Vaš račun sem že v kuhinji poravnal. Komaj sem vas izsledil!«

»Lepo od moje žene, da pošilja kar dva odposlanca k svojemu možu! Recita moji ženi, da se posvetuje njen mož, Goriški grof, z dvema vitezoma o najvažnejših političnih vprašanjih!«

»Ne, Vaša gnada,« je silil novodošlec v svojega gospodarja, »žena Katarina je vzela žezlo s sabo. In če ne izgineva, bo joj!«

Neznanec je razumel ta migljaj, vedel da se skriva za žezlom palica, vstal in se poslovil z vsem dostojanstvom od omizja: »Hvala, viteza cenjena in žlahtni gospe! Vladarske dolžnosti me silijo, da prekinem za sedaj to velepomembno konferenco, vabim pa vse štiri k sebi na kozarec vina na Goriški grad!« In skrivnostni neznanec je izginil z ženinim odposlancem skozi stranska vrata v trenutku, ko je vstopil krčmar Orel in izdal presenečenemu Juriju in tresočim se Polonici skoro neverjetno vest, da je bil pravkar v njegovi krčmi Goriški grof, ki ima žlahtno srce (krčmarski izraz za pijance in dobre odjemavce), samo trganje v nogah ga muči (zopet krčmarski izraz za pijanost).

Tako sta se bila seznanila Jurij in njegova Polonica z Goriškim grofom Henrikom IV.

(1385.—1454.)* Po odhodu dozdevnega mešetarja in rokomavha ste se oddahnili in Jurij je bil zopet židane volje. »Žlahtnega sem rodu, vitez Brezenski, a kaj mi pomaga naslov, ko ni sredstev! Tudi temu odpomorem! Davi mi je pravil benečanski krošnjar, oni, ki prodaja pred Lovretovo hišo zlate verižice in križce, da si je bil nabral zlata na Bogatinu. Tudi jaz pojdem na Bogatin, da si izkopljem zlata in sreče! Potem popravim hišo, jo prebelim, razširim hlev, vzdignem kozolec, uredim sploh najin dom, gradič Brezenskega viteza in Vipavske žlahtnice. Danes teden jo mahnem!«

»Jaz grem s tabo?« je prosila Polonica »deliti hočem težave in ti pomagati!«

Jurij je nekoliko pomislil in končno sprejel njeno ponudbo. Da bi ne govorili ljudje za njunim hrbotom, češ, potikata se po svetu kakor cigana, je povabila Polonica svojo prijateljico Meto; ta je zaupala svojemu fantu Lipčetu, ki je zopet razodel cel načrt prijatelju Mohorju. Mohor je povabil Mino. Mina Urško, Urška Matijčka, Matijček Jernejčka, Jernejček Reziko itd., dokler ni bila obveščena vsa Brezenska mladina obojega spola, a vsak je vedel le za svoja dva sospremljevalca, za onega, ki je bil njega povabil, in za onega, ki ga je sam povabil; da bi se bila vest o izletu na Bogatin razširila tudi med ostala dekleta in fante, si ni predstavljal nobeden, najmanj pa Jurij sam! Stvar je bila namreč strogo tajna, na štiri oči in na uho.

Prišlo je jutro, določeno za odhod. Daleč za prvim ovinkom je bilo zbirališče. Vsak se je čudil, ko je videl, da se udeleži izleta vsa Brezenska mladina, toda kaj je hotel, ugriznil je v kisló jabolko in izkušal zakriti kislóbo s prijetnim presenečenjem, izrazajočim se v sladkem nasmešku. Večerilo se je že, ko je družba dospela do dobro znane krčme bogate Katre. Že od daleč so jim doneli na uho prijetni glasovi godbe, ki so vsem izletnikom pregnali na mah vso trudnost iz svinčenih nog. Zakadili so se v sobo, zaplesali in zarajali, čemu ne, saj si napolnijo v najkrajšem času žepe z bliščečim se zlatom.

Tadi Katrina hči, čedna Jerica, je plesala z lepim beneškim trgovcem. Pri prvem odmoru jo je ta zaprosil za rožo iz njenih plavih las, Za podarjeno rožo ji je nataknil mladi tujec prstan na roko in ji pripel verižico okrog vratu. V tem trenutku je pa stal pred obema lovec, mlad gorski fant, ki je odločno zahteval od Jerice, svoje neveste, naj vrne takoj tujcu lišp. Beseda je dala besedo, dokler ni zapustil jezen in užaljen lovec nevesto in hišo. Šel je v temno noč.

Tišina je zavladovala med družbo. Vsi so se zavedli, da je v tem slučaju in pri tem prizoru zlato zmagalo in premagalo ljubezen. Brezen-

*) Znameniti zgodovinar Aeneas Silvius, poznejši papež Pij II. ga slika z zelo pestrimi barvami kot pijanca, neobražena, nemarneža, ki je vsiljeval celo lastnim otrokom v nežni mladosti vino in jim odrekal svoje očetovstvo, kadar koli se jim je želodeček uprl.

ska mladina se je spogledala. Zlato, po katerem so hrepenela vsa srca, zlato, ki je bilo cilj in namen tega potovanja, zlato, ki naj bi vsakemu ugladilo pot do lepe, brezskrbne in zadovoljne bodočnosti, to zlato je ubilo, uničilo, poteptalo mlado ljubezen dveh nedolžnih src. »Jutri se vrnem!« je omenil poluglasno Jurij in pritrldil so mu vsi po vrsti Polonica, Meta, Lipče, Mohor, Urška, Matijček, Jernejček, Rezika itd.

Tu vidimo, da so prišli Brezenski rudarji in rudarice v Katrino krčmo začetkom enajstega poglavja Baumbachovega Zlatoroga.*) S to ugotovitvijo bodi Zlatorog izpopolnjen. Baumbach je bil namreč zelo diskreten in ni izpraševal plesalk po rojstni vasi, marveč se je zadovoljil s kratko označbo, da so plesale lepotice iz doline. — — —

V Brezen so prihajale vesti, ki so razburjale mirne vaščane. Govorilo se je o Turkih, kako prihajajo v deželo, kako rohne, more, požigajo po nižini, kako odpeljujejo dečke v sužnost, kjer jih vzgoje v janičarje, ki potem sami vodijo turške čete proti rodnim bratom in sestram. Te vesti niso izključile možnosti, da obiščejo neverniki prej ali slej tudi gore in potem gorje Breznu in njegovim prebivavcem.

Zgodilo se je, da je mladi vdovi Bari izginil sinček-edinček. Vse iskanje je bilo brezuspešno. Kakor bi ga bila zemlja požrla. Mogoče je bila ta trditve tudi resnična. Sinček se je skoro gotovo igral blizu Brezenskega brezna, padel vanj in zemlja ga je požrla. Sovaščani so tolažili vdovo, a mati je bila neutolažljiva. Jokala je, prejkotala dneve in noči, dokler se ji ni omračil um in v tej daševni zmedenosti je začela trditi pod vplivom groznih vesti o Turkih, da so ji tile sina ukradli in ga peljali v Turčijo, da se pojaničari. Prešla so leta, ki pa niso omajala vdovine trditve o sinu janičarju.

Zagoreli so kresovi po vrhovih, oznanjajoč, da se bližajo Turki tudi Breznu. Kresovi so se zdele lučke ob krsti smrti zapisane doline. Takoj so se spravili stari ljudje, ženice in otroci v oglarske bajtice globoko v gozdu, daleč stran od vsake poti. Izključeno je bilo, da jih izsledijo Turki v tem-varnem skrivališču. Možje in fantje so nanašali vrh strme senožeti precejšnje skale, debele hlode, da jih navale na bližajočega se sovražnika. Edina Bara, nesrečna vdova, je ostala v Breznu. Ni hotela v gozd, v temni gozd, s starčki in otroci, čepela je na južnem kraju vasi in zrla po cesti, kdaj ji pride nasproti njen sin-janičar. Možje in fantje so jo prepustili usodi, saj so vedeli, da hodi pred Turki njihova senca, ki je otemila tudi um vdovi Bari. In lučke v temni noči, kresovi po vrhovih, so se pojavile le zato, da so to senco še bolj počrnilo, kajti

pri mali svetlobici sredi temne noči se zdi njena črna okolica še bolj temna in grozna.

Bilo je vroče poletno jutro. Bara je sedela nepremično na obcestnem kamenu. Srepro je gledala na cesto. Ni ga bilo vetra, ki bi vsaj nekoliko zamajal vrhove bližnjih dreves, ni ga bilo ptička, ki bi oživil s svojim petjem grobno tišino. Groza je hodila pred Turki, okamenila bilke in veje, zamorila življenje.

Zdajci se je zgenila Bara. Zažarela je v obraz, poskočila s kamena in odhitela po cesti — prihajajočim Turkom nasproti. Počasi so hlačarili ti proti Breznu. Temno so gledali pred se, sablje so se jim svetile v solnčnih žarkih. Eden med njimi je nosil gorečo plamenico. Gost dim se je vzdigoval od nje in razširjal smrad po smoli.

A Bara se ni ustrašila ne temnih pogledov, ne svetlih sabelj, ne goreče plamenice, namenjene vpepeliti njeno rojstno vasico. Dospevši do orjaka, ki je vodil turško četo, je pokleknila predenj, oklenila se njegovih kolen in med jokom in smehom se je izvilo iz njenih ust: »Sinček, sinček moj zlati, Janezek! Ali ne poznaš več mene, svoje matere? Doživela sem toli zaželjeni trenutek. Srečna sem in rada umrem! Janezek! Govori vendar in osreči me!«

Načelnik čete ni razumel besedice. On, ki si je znal ohraniti v vsakem, tudi v najnevarnejšem položaju prisotnost duha, si pred to slabotno staro ženico ni vedel pomagati. Rajši bi bil videl deset sovražnikov kakor pa to žensko. Mislil je in mislil, in pri tem se mu je vzdignil iz pozabljenega, skritega kota njegovih možganov mal spominček na njegovo detinsko dobo, spomnil se je kmečke žene, ki ga je gladila in poljubovala, spomnil se je gozda, potoka, spomnil se je imena Janezek, in ker je imel sam nalog, naj pripelje iz teh krajev mlade dečke s seboj, mu je bilo koj jasno, da kleči pred njim lastna mati. Nekaj gorkega je začutil v svojem ledenem srcu, a prisega, ki jo je bil prisegel Alahu in Mohamedu, je zopet oledenila njegovo srce. Poklical je vojaka k sebi in mu povedal nekaj v tujem jeziku. Vojak je izginil, vrnil se zopet s polno vrečo, ki jo je vročil ženski, dodal še ročni mlinček in ji s kretnjami dopovedal, da se mora zrno pražiti, smleti, skuhati in izpiti.

Nato je nadaljevala četa svojo pot, a Breznu je prizanesla na odločno povelje mladega in orjaškega turškega voditelja.

Kot vesten zgodovinar moram pibiti na tem mestu dejstvo, da se je i mati Bara motila, meneč, da je dobila po tolikem času in trpljenju zopet svojega sina, motil se je pa tudi turški vodja, misleč, da je izsledil svojo mater. Ta je bil res Slovenec po rodu, ugrabili so ga bili svoj čas Turki, a njegova zibeljka ni tekla v Breznu, marveč v Metliki. Slučaj je nanesel, da je bil tudi on Janez, katero ime je pač precej razširjeno po Kranjskem. Bara je pa pri čaši kave, katero ji je bil podaril njen »sin,« skušala po-

*) V izvorniku se glase dotični verzi:

In der Soča-Herberg' summt's wie Bienen,
klirren Becher, schwirren Mandolinen,
und im Takt, getragen von den Tönen,
schweben auf und ab des Thales Schönen.

Rudolf Baumbach, Zlatorog.

zabiti svojo nesrečo, kar se ji je tudi sčasoma posrečilo, ko je začela mešati črno godljo z zavretim mlekom in dodala tej rujavi mešanici še par žlic tekočega medu. Bara je bila prva v naših krajih kavo. Razgovor med Baro in »sinom« se je vršil dne 25. julija 1478.

Poleg kave, ki jo je dobila Bara iz turških rok, so prinesli turški pohodi v naše kraje še drugo dobroto. Ti zgodovinsko znameniti dogodki so odkazali naši narodni pesmi novo pot. Narod kot pesnik se je moral s tako važnimi stvarmi baviti, vlil je v svoje pesmi vse gorje, ki ga je moral pretrpeti pod krutim turškim nasiljem, a zraven tega je slavil svojo odporno silo proti zunanjim sovražnikom s tem, da je ustvaril posebnega junaka, ki mu je pripisal najlepše čine iz one dobe. Ta junak je bil kralj Matjaž. Do sedaj so bile znane samo štiri take

SLOVO.

Matjaž kralj in Alenčica
sta pravkar doobed'vala.
Je kralj nato od mize vstal,
tako je ženi svoji d'jal:
»Veš, žena, jaz sem tega sit,
doma da moram vedno bit',
ležati tja do bel'ga dne,
opoldne prav najesti se,
potem počivat' do noči,
in ko želod'c se oglasi,
tako j za polno mizo spet,
nato posteljo mehko gret',
to za junaka ni in ni!
Počasi kri se zvodeni
in miš'ce moje otoolste,
pozajči moje se srce.
Poslušaj, kaj ti zdaj povem:
jaz brez odloga z doma grem,
ko si opašem britki meč,
ne boš me vid'la Lenčka več!
Nad Turka it' se mi mudi,
da kri se mi ne zvodeni,
da miš'ce mi ne otoolste,
da ne pozajči s' mi srce!«
Alenčici je b'lo hudo,
oros'lo se ji je oko,
zbledel je rožni njen obraz,
hripav postal njen krasni glas:
»Kaj mi pomaga, da sem hči
prekrasni zori jutranji,
da rojenica zibala
me v zibelki je od zlata!
Srce mi pravi, govori,
da sreča zdaj mi odbeži!
V nevarnost spuščaš ti se smel,
ko da bi žene ne imel!
Ne kliče na pomoč te stok
ne vdov nesrečnih, ne otrok,
Turčin miruje, vera ni
krščanska zdaj v nevarnosti!
Z življenjem svojim se igraš,
doma ostani, kralj Matjaž,
ko slavček bom prepevala,
te s petjem kratkočasila,
najboljše kuhala jedi,
nalivala ti vrče tri,
doma ostani, dragi moj,
ne hodi mi v krvavi boj,
sicer oko od žalosti
velike se mi izsolzi!«
»Čuj, kaj ti pravi kralj Matjaž:
Turčina ti še mal' poznaš,
slej kakor prej Turčin mori,
krščanska krvca ga redi,
čim več uniči gjavrov on,
tem večji Alahov bo lon.

Vprašuje lahko zdaj se vsak:
kje kralj Matjaž je, kje junak?
odgovor tak pa on dobi:
junak Matjaž pri miz' sedi
in z vinom bije boj strašan,
in ko od vina je ugnan,
Alenčica ga spravlja spat,
ker več na nog' ne more stat',
Kaj njemu mari zdaj je stok
nesrečnih vdov in pa otrok!
Ne boj se, ženka, zame ti,
nad Turke it' se mi mudi,
jaz moram v boj, al' pa umrem
na lastni tolšči, to jaz vem!«
Poljub še ženi dal goreč,
opasal si je bridki meč,
osedlal konja iskrega,
z gradu je zdirjal svojega.

GROZNJA.

Sam jezdi kralj Matjaž na jug
edino meč je njemu drug,
ko ptič leti črez širno plan
konj belec zdaj že tretji dan,
a jezdec zre zaman vso pot,
Turčina ni še od nikod,
vasi požgane govore
Matjažu kralju vse gorje,
in kup mu pravi razvalin,
da tod požigal je Turčin.
Pogled Matjažev je strašan,
da noč z njim spremenil bi
[v dan,
mu meč zažvižga skozi zrak,
ko strelo bi rodil oblak,
a usta glasno zagroze:
»Na smrt, Turčin, pripravi se,
je blizu kralj Matjaž, junak,
jemal bo tebe kmalu vrag!«

ZABAVA.

Ko je že tretjič solnce vzšlo,
preplaval kralj je Donavo,
vzpodbodel konja, hajd v galop,
ko bi sledil biričev trop.
No slednjič, bil je že poldan,
konj truden, kralj pa res žejan,
ustavil se pred krčmo je,
kjer Mila toči vinčice,
kjer se ustavljal je vedno
in pil po zmagi, al' pred njo.
A Mila mu nasprot' hiti,
Matjažu kralju govori:
»Le koj od tod, le koj od tod,
Matjaž, če ljubiš še svoj rod,
če ljubiš še Alenčico,
kraljico krasno ogerško,

narodne pesmi o kralju Matjažu, ki so jih nabrali med našim ljudstvom Vodnik, Prešeren, Vraz in Smole. Najbolj znana med temi je pesem o kralju Matjažu in Alenčici, posebno odkar je Kralj Franc risal kralja Matjaža iz ptičje perspektive in dokazal, da je v tem oziru res tič. Tem štirim nabirateljem narodnega blaga sem se pridružil tudi jaz, saj sem izsledil v Breznu peto pesem o kralju Matjažu. Kakor mi jo je pela stara Rijavčevka, ki je bila tri leta mlajša od Petričke, sem si zapisoval besedilo, žalibog, da mi je pomanjkanje višje muzikalične izobrazbe (duri, ključi, moli, dominante in fuge mi delajo le preveč težav) preprečilo ohraniti tudi napev potom not poznejšim rodovom. Po vsebini sem naslovil pesem: »Kralj Matjaž se zabava.« Pesem se deli na tri dele: Slovo, Groznja in Zabava. Naj sledi pesem sama:

če hočeš še par let živet',
če nočeš že sedaj umret'!
Čuj, če ti svetovati smem,
zdaj tebi si srce odpnem:
je na dvorišču osem mož,
za pasom vsem je oster nož,
bodalo, handžar, sabljica,
na glatkem kamnu brušena.
Poslušala sem, slišala,
njihov namen sem zvedela,
vseh osem če te pokončat',
vseh osem te ob glavo d'jat',
tako so si prisegali,
pri bogu se zaklinjali,
vse to resnica je, ni laž,
pobegni brzo, kralj Matjaž!
A kralj Matjaž se ji smeji,
tako-le Mili govori:
»Al' prišel k tebi sem na svet,
al' pustil glavo sebi vzet'?
Prišel sem, ker je pregorko,
ker grlo nama je suho.
Tri vrče meni koj prines',
štir' dni sva s konjem tečē
[zares!

Ko bom le malo pokrepčan,
preberem Turkom tam koran,
kjer pravi, da v nebesa gre,
kedor za Alaha umre!«
Vrč prvi je Matjaž izpil,
z rokama kamen je zdobil,
po drugem vrču koj nato,
strl s prstom mizo kamnato,
ko zil je tretjič vrč za vrat,
ni mogel v veži več obstat',
ven na dvorišče je zdirjal,
Turčinom tak' besedoval:
»Matjaža kralja čakate,
spolnile so se vam želje,
tam osem vas je, tu jaz sam,
a vsoje glave vam ne dam!
Kdor zdaj bi šel v nebesa rad,
naj pride z mano se igrat'!«
Turčini so od vsch strani
Matjaža brž naskočili,
a ta se z mečem zavrti
in sedem glav na tleh leži,
ker je počenil osmi bil,
da glave ni takoj zgubil.
Kralj brisal Turkom v hlače
[meč,

ki v boju je postal rdeč,
potem se k Turku obrnil,
tako je njemu govoril:
»Matjaž kralj z enim samim se
nikoli bojevat ne gre!
Ti padlo v hlače je srce,

Turčin, da tak so široke?
Ne boj se, živ ostaneš ti,
se vragu zate ne mudi,
mu itak ne uideš več,
a tja ne pošlje te moj meč.
Ostani živ, boš slavo pel,
kak' kralj Matjaž je Turke

[mlel,
kak' glave Turkom sekat' zna,
ko stroki b'li bi česnika.
Poslušaj, si zapomni vse,
kar kralj Matjaž ti zdaj pove,
naprej poveš ti Sultanu
tam v carigrajskem haremu:
Najmanjša glava bo balin,
tri glave jaz, tri ti, Turčin,
z glavami bova krogla
in z njimi mal' balincala.

Če mi partijo ti dobiš,
grem mesto tebe v paradiš!
Balin sem vrgel, bližaj ti,
glej, da k balinu prileti!
Ti si pa mojster, pr' maj duš',
saj to prekrasen je a buš,
a malo časa, vedi, znaj,
proč mora krogla, glava v kraj!
Si videl? Rešta je bila,
iz tvoje krogle kosa dva.
Punt moj, Turčin, je, le igray,
balinu kroglo bližat' daj!
No, glej, odkod pa taka moč,
saj dobro ti igraš zdaj boč,
a moja krogla ne zgreši
in tvoja je na kose tri.
Punt zopet moj je, le naprej,
a dobro meri mi poprej,

od zadnje krogle zavisi
zdaj tvoja igra Turčin ti.
A buš! Je spreten mojster bil,
ki te je kroglanje učil,
a moja krogla ima smer,
šla tvoja je na kose štir'.
Sedaj pa pojdi v Carigrad,
poprašaj Sultana, če rad
bi tudi z mano on igral,
par puntov mu naprej bi dal.
povej mu, kak' zabava se
Matjaž kralj, ko igra krogle,
da niso krogle iz lesa,
da vse so s turškega mesa,
da vse iz turških so kosti,
kar tudi ti zapomni si!

Zadnjemu delu te pesmi imam dostaviti nekaj pripomb. Svoječasna odvisnost od Čedada, bližina Friulskega ozemlja je ugradila marsikateri dobri in slabi stvari pot v naše kraje in posebno v naš Brezen. Tako je prišla v navado med našim ljudstvom tudi popolnoma italijanska igra s krogli, ki jo še poznajo današnji potomci in s katero so tekom svetovne vojne seznanili naši begunci tudi ostalo Slovenijo. Ker je igra furlanska, zato so ostali tudi vsi značilni izrazi v friulščini: balin, a buš, rešta, punt, boč. Kdor je znal dobro to igro in stavil svojo kroglo na mesto izpodbite nasprotnikove krogle, je bil junak in naravno je, da je

bil kralj Matjaž mojster v tej igri. Da se ni zadovoljil z lesenimi krogli, je naravno in umevno, sicer bi ne moglo priti turško nasilje do pravega izraza.

Opozarjam ob tej priliki inteligente, naj ne iščejo zabav edino le pri ženski mladini, marveč naj se potrudijo tudi k starim babicam v zapetku. Koliko krasnih pravljic, koliko lepih narodnih pesmi bi se rešilo! Z njimi bi se obogatila naša književnost in izpopolnila naša srednjeveška zgodovina. Ni še prepozno, zatorej na delo za narod, njegovo zgodovino in kulturo. Paberkujte tudi vi in spoznali bodete, kako vam bodo teknila taki paberki. (Konec prih.)

Ob vojni.

(1914 - 1918)

Tisoči ginejo, tisoči padajo,
tisočem púščice srca prebadajo,
tisoče blaznih potaplja se v krvi,
tisoči - vsak rad zaklical bi prvi:
Kje so bregovi?

Tisoči molijo, kličejo, vpijejo,
tisoči prosijo, da ne prebijajo
skozi plasti neprodinre glasovi?
Ali umrli ste, naši bogovi, —
kje so domovi?

Ded se znojil je in zbiral je kamenje,
— ali od stavbe še kakšno je znamenje?
Tam, kjer so polja najlepše rodila,
vse je železna uničila sila —
vse je končano!

Kjer se življenje najlepše razcvitalo,
kjer odpovsod se obzorje je svitalo,
skozi in skozi je temno in črno,
možnost kali izgubilo je zrno —
vse razdejano!

Iščeš, družina, domovja zavetnega?
Iščeš ga ti, ki prej srca prevzetnega
drugim stopinje si štel in jih meril?
Vsem se v prihodnost je up izneveril —
vsi ste enaki!

Žena, kaj iščeš moža med lobanjami?
Spusti zastore pred mrtvimi sanjami!
Ni siromašnim otrokom očeta,
daljna preteklosti bol je dekleta
kakor oblaki.

Matere, kje so sinovi ožarjeni,
od mladoletne usode udarjeni,
sestre, kje bratje so, polni življenja,
bratje z očmi, v očeh morje hlepenja, —
vsi so umrli?

Jokajte, pojte, blaznite, umirajte,
misli zavesti do konca se vpirajte,
prošnje src naj do nebes plapolajo —
mrzli grobovi nazaj več ne dajo
kar so požrli! —

Stano Kosovel.

Janko Samec (karikatura).

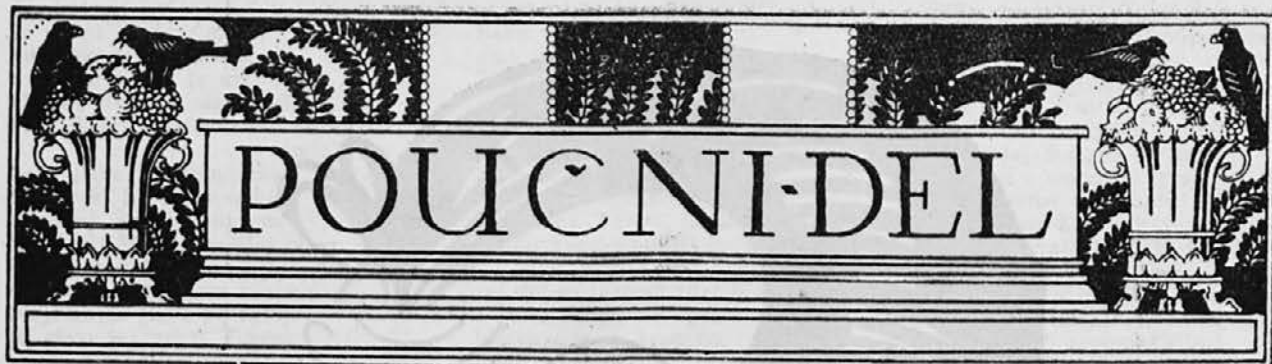
Risal A. A. Bucik.

Pesem.

Noč je tesnotemna,
strah vsenaokoli,
moja duša plašna
moli, moli —

Ljubi vsak šepet
na samotni poti,
in viharje silne
ki gredo naproti . . .

Srečko Kosovel.

POGOVOR S F. S. FINŽGARJEM.

O je bival F. S. Finžgar v Gorici, ga je naš urednik vprašal, kaj sodi v najnovejših kulturnih pojavih v Sloveniji, in če sploh so?

Finžgar je na to odgovoril: »Po ujedinjenju se je Slovenija

brez dvoma kulturno krepko razmahnila. Univerza v Ljubljani je taktirka v zboru duhov, ki je zaokrenila duševno življenje od prigradnic v globoke brazde resne in resnične vede. Slovenci niti slutili nismo, da imamo toliko resničnih učenjakov, ki so bili prej poteknjeni na vseh koncih in krajih. Klic osvobodjene domovine jih je zbral in resno delo kliče na naših tleh. Alma mater izdaja publikacije, ki gredo mirno ramo ob rami s publikacijami starejših vseučilišč: Juristi izdajajo zbornik znanstvenih razprav, slavisti svoj »Časopis slov. jezika«, umetnostni zgodovinarji »Zgodovinski zbornik«, teološka fakulteta »Bogoslovni vestnik«, da ne omenjam knjig, ki so že izšle kot temeljita dela. V Sloveniji je nastala Narodna Galerija, doživeli smo prvo zgodovinsko razstavo slik. »Pevec« družijo zборе, Novi akordi bodo začeli zopet izhajati. Vse to je živ dokaz, da o našem narodu, kakor je majhen, nihče več ne bo mogel govoriti, da nese lahko našo kulturo pod pazduho in da bodo kulturni »blagrij« brez dvoma iz Slovenije blagodejno pronicali doli do Monastira. Tudi prosvetno delo na deželi, kjer je bilo vsled vojske čisto ubito, se je vnovič krepko razgibalo in se kot prava duševna potreba ustalilo med ljudstvom.

»Ali se Vam ne zdi, da je v zadnjem času nastalo neko mrtvilo v slovenski književnosti?« je vprašal naš urednik dalje.

Tega rastanka v leposlovju ne bi imenoval — mrtvilo. Ni to samo naš pojav, to je svetovni pečat vojske. Saj tudi drugod ni epohalnih del. Pri nas pa je mladih moči lep zbor, ki utirajo nova pota in so med njimi brez dvoma talenti.

Ugovarja se jim vse križem, češ da so neumljivi, da jih je plaz besedi, nejasnih in drznih pa da se da le s težavo izluščiti jedro iz njihovih del, ali pa celo ne. Moja sodba o tem je ta: kulturni svet je živčno razboljen. Vsepopovsod vlada neka negotovost, iskanje, tipanje. Od zbankrotiranega materializma se vrača svet k idealizmu. Ta prehod je težek. Riti po duši, ki je vsa razdvojena, je trpljenje. Kako naj ga umeje človek, »ki mirno mu teče valovje srca?« In teh ljudi naravnih, zdravih in čvrstih imamo vendarle pretežni odstotek in od teh ne sme in ne more nihče zahtevati, da bi uživali, česar ne doživljajo. O. Župančič utegne imeti prav, ko kliče: »Nazaj h klasicizmu!«

»Kaj mislite o naši »Mladiki«?

Mladika je dobro urejen list, ki uživa v Sloveniji ugled. Je nekaj posebnega v našem narodu, da literarna ognjišča — romajo. Nekdaj Celovec, pa Štajerska potem Ljubljana — in sedaj je Gorica, ki ima tak lep zbor rojakov in tudi poguma in smisla zadosti, da vzdržuje tak list. Čul sem seveda tudi pritožbe. Toda vse te pravilno izvirajo od tod, da hoče biti list vsem vse. Malčkom piše in deklicam, pa se loti tudi problemov, ki so za zrelo publiko. Taka mešana vsebina pa naleti vedno na kritiko: ne zato, ker je slaba, ampak zato, ker ni za vse; tisti, ki bi list radi nudili vsem, se ob njej spotikajo. Naš narod je dozorel, da ima revija svojo publiko in družinski list tudi svojo. »Odrasli smo že — za druge hranite povoje« — bi rekel vaš Gregorčič. Zato sodim, da je zadnji čas, ko je treba misliti na družinski list — in to za vse Slovence. Ta list naj bi bila široko razpredena kulturna vez, povdarjam: *zgolj kulturna* vseh širokih plasti našega naroda, naj biva v Jugoslaviji, v Italiji, Avstriji ali kjerkoli. Kakor veste, se za tak list živo zanima Mohorjeva družba in ga utegnemo doživeti že v prihodnjem letu. Če se ta misel uresniči, je gotovo »Mladika« njena mati.

»Ali naj se naše kulturno - izobraževalno delo postavi na popolnoma načelno podlago?«

O tem Vam moram precizirati najprej svoj nazor o kulturi: Mi moramo ločiti civilizacijo od kulture. Civilizacija je izrabljanje in zavojevanje dobrin in sil, ki so *krog nas*, v našo službo. K civilizaciji spada prav tako kravata kot milo, avto in dober plug, bela srajca in aeroplan itd.

Kultura pa je vladanje svojega srca, zavojevanje silovitih sil v nas samih. Lehko ima srčne kulture prav veliko kmet s hribov, ki je pa civiliziran gizdalin popolnoma pogreša. Prosvetno delo pa ne sme nikoli stremiti edino le za umsko izobrazbo, za golo civilizacijo, marveč mora nujno doseči tudi srca. Srca pa vodijo edino načela. Zato je jasno, da mora temeljiti vsako prosvetno delo na trdnih načelih — na gotovem svetovnem nazoru. Vsa zgodovina je tega priča. Osladno slogaštvo je tu škodljivo na vse plati. Načelno ločene organizacije rode tekmo in ta je mati vsega. One druga drugo kontrolirajo: ob zdravi, dostojni tekmi je vsako lenuharjenje in napuhlo vinski navduševanje nemogoče. Tu se pravi: Delaj, sicer te pohodimo! Taka tekma hitro izžge, kar je gnilega, popravi, kar je hinavskega in lažnivega.

Nadalje: nikoli in nikjer ni ljudi, ni naroda, ki bi mu ustregli samo z eno platjo. Dualizem — boj dveh svetovnih nazorov se vleče od paradiža in je najizraziteje naslikan od Kristusa v vesoljni sodbi. Zato je bilo geslo vseh velikih mož: Ločitev duhov. Resnica pa je, da pridejo za narode trenutki, ki postavijo kako pereče in odločilno vprašanje v ospredje, n. pr. vprašanje eksistence, kot je bilo pri nas v času deklaracije in da to vprašanje odrine za nekaj časa vsako drugo in vsi poedinci nastopijo složen boj samo za dosego te dobrine. Ti trenutki utegnejo biti včasih tudi dolga leta. In tu odloča višina kulture, če vedo stranke natančno, kdaj gre za skupno dobrobit narodovo in se tedaj složijo ter vsak strankarski egoizem v sebi zatro in ne izjavljajo: Rajši s sovražnikom, kot z bratom, ki je drugačnega svetovnega nazora. Slutim, da utegnete imeti uprav pri vas v Italiji priliko, ko boste nam vsem dokazali to višino kulture.

RUSKO SLOVSTVO IN REVOLUCIJA.

IVAN VOUK.

(Konec.)

RUSKA »moderna« je morda najbogatejša med vsemi evropskimi »modernimi,« toliko po številu pisateljev, kakor po množici spisov. V okviru pričujoče razprave ni mogoče omeniti vseh znamenitih umetnikov sedanje dobe, toda tri imena se med vsemi najbolj blešče v novejši ruski književnosti, imena, ki uživajo tudi svetovni sloves: Gorkij, Čehov in Andrejev.

Gorkij je pesnik bosjakov, on je tako rekoč prvi proletarski pisec Rusije, ki nam je v svojih prvencih ustvaril izvirne umetnine. Zlasti nam Gorkij opisuje trpljenje ruskega mestnega proletariata.

Čehov, ta mehki, nežnočutni ruski Mau-
passant, nam je v krajših povestih in črticah

podal mnogo pretresljivih slik iz življenja srednjega sloja. Njegov humor je žgoč, poln ironije in sarkazma. Človek se ne more brezskrbno in iz srca nasmejati, zakaj preveč pretresljive resnice je v teh, navidezno površnih in lahkih povestih. Posebno mora zadeti človeka povest »Dvorana št. 6,« v kateri nam Čehov opisuje življenje v malomestni bolnici (dvorana št. 6 je dvorana umobolnih.) Mlajši zdravnik izpodrine starejšega tovariša. To se mu posreči na ta način, da zna predočiti drugim, da je njegov starejši tovariš blazen.

V Andrejevu je dosegla ruska moderna književnost svoj vrhunec. Andrejev je pisatelj genijalnega daru. Njegovi književni umotvori se bodo pravilno cenili še-le v poznejši dobi, ko se poležejo odmevi svetovnega besnila. V šumu svetovnih dogodkov so šla nekatera njegova dela skoraj neopazno mirno, toda njegov čas še pride. Kdor je bral njegovo naravnost strašno tragedijo: »Kralj-Glad,« se mora vnovič čuditi preroškemu duhu, ki preveva to delo. V »Kralju-Gladu« opisuje Andrejev s pretresujočo in neusmiljeno tragiko grozeči polom človeške družbe vsled krivične razlike med gladnimi in sitimi. Stradajoči in uživajoči sloj si stojita nasproti v odločilnem boju. »Kralj-Glad« nahujska gladno množico, ki se spunta in grozi uničiti kulturo in civilizacijo, tisto kulturo in civilizacijo, ki je izključna posest »sitega« sloja in je torej lažikultura in lažicivilizacija. Skoraj s fotografsko natančnostjo, toda v veličastni obliki nam je Andrejev že pred petnajstimi leti naslikal strašne prizore, ki so se vršili po ruskih mestih o priliki boljševiške revolucije.

* *
*

Tako je rusko lepo slovstvo od Gogolja pa do boljševiške revolucije ena sama silna epopeja vsestranskega ruskega gorja. Med ruskimi pisatelji imamo nekaj naravnost silnih duhov, ki so se dvignili na svetovno, nadnarodno stališče in so zatorej glasniki splošne človečnosti, kakor je n. pr. Tolstoj. Vendar pa so tudi ti velikani črpali svojo stvarjalno moč iz domovine. Nekateri med njimi so sovražili zapadnjaštvo, t. j. zapadno kulturo in civilizacijo, ki so jo smatrali za nenravno in Rusiji škodljivo.

Ruska književnost je velikanska obtožnica proti vsem umstvenim in vodilnim slojem Rusije, proti onim, ki so imeli stoletja vajeti ljudstva v rokah, pa niso nič napravili, da bi dvignili Rusijo iz njene lenobe, iz njene duševne in gmotne revščine.

V teh delih se nam predstavljajo trije ločeni sloji: visoko plemstvo z dvorcem, ki ima vladno in državo v rokah, nižje plemstvo in razumništvo in ruski mužik. Najvišji sloj sesa ljudstvo in izrablja državo zase, razred razumništva in nižjega plemstva pa živi v lenobi in brezbržnosti. Med njimi je mnogo sanjačev, mnogo ljudi, ki ne vedo, kaj hočejo, ali pa ki streme k ne-

kemu meglenemu smotri, pa ne poznajo poti. Tretji sloj pa je neizmerna, brezpravna, amorfnna masa ruskih kmetov.

Je to ogromna, neizrabljena energija, ki se v velikansko škodo Rusije ni mogla razmahniti. In vendar je ta neštevilna, rekel bi brezoblična ljudska masa hrbtenica ruskega naroda.

Predmet, ki o njem pišem, je neizčrpljiv. Zaraditega sem se le v obrisih dotaknil glavnih predstavnikov ruske lepe knjige, v kateri moramo zaslediti tisto splošno potezo ruskih leposlovcev: obsodba in zdvajanje nad obstoječimi razmerami, opomini in rotenja voditeljem.

V koliko in ali je sploh rusko lepo slovstvo doprineslo k prevratu v Rusiji, je vprašanje, ki se ne da razvijati v tako kratki razpravi in tudi ni bil to moj namen. Eno pa je gotovo, to namreč, da je ruska lepa knjiga zrcalo ruskih razmer, ruskega gorja in ruske bolesti, da je ta knjiga prerokinja ruskega poloma, ki se je izvršil komaj kakšnih osemdeset let potem, ko je bil Gogolj zaklical: »Kam drviš Rusija?« Ruski pisatelji so preroki kazni za pregrehe ruske družbe. In to rusko družbo je zadela strašna kazen, ki je zatemnela najbolj čnoglede preroke.

Polom stare Rusije je z enim mahom ukinil tudi življenje ruskega umetniškega slovstva. V novem družabnem redu mora vstati popolnoma nova umetnost, zakaj nova družba ustvarja nove socialne razmere, novo duševnost v narodu. Andrejev, ta gigantski duh in veliki umetnik, je umrl ob zmagi boljševizma in ž njim je umrla tudi književnost stare Rusije. Toda umrla je struja, spomeniki pa so ostali. Ti spomeniki so tako veliki in pomembni, da se dado primerjati egipčanskim piramidam, ki kljubujejo vsem svetovnim viharjem že več tisoč let, dasi ni o rodu njenih zidarjev več nikakega sledu.

OBLEKA IN NAKITJE POLARNIH RODOV.

—V. ŠARABON.

ZNANO nam je sedaj, da se ljudje niso začeli oblačiti toliko iz sramu kakor zato, da so se zavarovali proti poškodbam in proti naravnim nepravilnostim. Posebno se bo to pokazalo na severu, kjer je dolgotrajni mráz odločilni činitelj, ki je prisilil človeka, da se je dobro oblekel. Da ni sramovanje prvi pogoj obleke, razvidimo iz dejstva, da so v kočah severni ljudje skoro brez oblačila, gibljejo se zelo prosto. Velja pač tudi tukaj pregovor: Čistemu je vse čisto.

Tvarina pa, iz ktere si delajo obleko, obstoji v notranjosti večinoma v kožah severnega jelena, ob obali se jim pridružijo kože tulnjev, včasih izključno le te. Inuit, Čukči, Korjeki in Alenti uporabljajo tudi ptice, ki so jim vzeli drob ven, za napravo lahkih poletnih oblek, ob Beringovem morju pa služijo čreva morskih

sesavec za napravo dežnih plaščev. Kože nekterih kožuharjev — sobolja, veverice, raznih lisic itd. — porabljajo za okrašenje oblek, ne za obleke same. Ravnotako tudi kožuh dolgodlakih belih psov, kojih reja je specialiteta Ostjakinj.

Obleko si napravijo po načinu dvojnih oken: med telesom in zunanjim svetom se mora nahajati nepremična plast zraka, ki kot slab prevajalec toplote zabranjuje dostop zunanjega mraza in zmanjša oddajo lastne toplote na prav malenkosten znesek. Zato je obleka bolj ohlapna in se ne tišči telesa. Da ima zunanji mrzli zrak še manj dostopa, napravijo kolikor mogoče malo odprtih, zamašijo neobhodno potrebo s kožuhovino ali pa potegnajo dve obleki drugo nad drugo ali pa zavežejo odprtino z jermeni. Pač postane vsled izhlapevanja telesne vlage notranja zračna plast polagoma vlažna in zato dobra prevajalka mraza. Tedaj si pa obleče polarni človek še eno obleko in dobi na ta način drugo popolnoma suho zračno plast; dlako notranje obleke obrne proti sebi, dlako zunanje obleke pa na ven.

Sestoji pa ta obleka v splošnem iz sledečih delov. Gornji del telesa pokriva neke vrste *kožuh*, tak kakor kakšna vreča; gre do srede stegna, le redkokdaj čez koleno, pri ženskah je včasih prerezan in zvezan z jermeni. Tunguzi in nekteri Jakuti imajo pa odprte kožuhe, spodaj pa prsno pokrivalo. Od kožuha doli nosijo *hlače*, včasih daljše, včasih krajše, kakor so pač čevlji, nosijo pa hlače oboji, moški in ženske. Noga je odeta z nogavicami iz kožuhovine, včasih pa kar s travo, ličjem itd. Nansen je videl, da je trava še najboljše odeja. Čez glavo potegnajo kapuco, čez roke pa močne rokavice, seveda cele, ne z oddelki za prste. Oboji, kapuca in rokavice, so včasih zvezani s kožuhom in ob stiku je zarez, skozi katero pomolimo glavo oziroma roko ven. Včasih so tudi čevlji in nogavice ena sama enota, včasih pa sploh cela obleka, od glave doli do prstov, zlasti pri ženskah. Okoli ledij nosijo pas, ki naj drži kožuh h telesu in na koji obešajo razno majhno orodje.

V toplem poletnem času so ženske vzhodnih polarnih narodov gologlave ali pa nosijo peče in čepice različne oblike. Moški imajo poletni čepice, Itelmi in Alenti celo klobuke. O klobukih Itelmov vemo, da so bili iz lesa, brezove skorje ali pa iz peresnih držal. Alentski klobuki so iz trave, gelkinih korenin ali pa tudi iz lesa. Zgoraj so odprti in štrlijo z nekakim kljunom 30 do 45 cm čez obraz ven. Pobarvani so z barvo zemlje in okoli in okoli obdani z vrvicami, steklenimi biseri, peresi itd., tudi z enim ali več amuleti iz kosti. Amulet je neka podoba ali svetinja, ki naj nas obvaruje vsega slabega.

Kakor živalim tako je tudi človeku želja po *kinču in nakitu* prirojena in sicer tembolj, čim nižja je njegova kulturna stopnja, vsaj kakor si

ni kulturo predstavljamo. Nekteri premagajo celo lenobe, samo da si nabavijo kinč, ki se jim zdi neobhodno potreben. Dočim je pa živali narava sama obdarila z vsem mogočnim nakitom, si ga morajo ljudje sami nabaviti. Obleka in kinč imata povsod isti namen: razlikovati osebnost, spol, skupine in plemena.

V nasprotju s kinčem kulturnih narodov, ki se spreminja z modo, je kinč narodov narave bolj stalen. Najbolj trajni so seveda okraski, ki si jih napravimo s spremenjeno površino telesa. Povsod na svetu imajo navado, da lase ali skrajšajo ali pa sploh odstranijo, in narodi narave hočejo to uničenje napraviti trajno. Posebno radi si izpulijo brado, ki je itak že redka; najbrže jim je ravno vsled svoje redkosti pregrda. To puljenje je doma tudi pri polarnih narodih. Drugače je z lasmi na glavi. Ostjaki in Grenlandci jih pustijo rasti, kakor jih je volja; da ne silijo v obraz, jih zvežejo spredaj z vrvico ali z jermenom. Alaskanci in Samojeđi jih pa odrežejo. Grenlandci porežejo otrokom lase na glavi, obenem pa psom ušesa in rep; drugače je nesreča v hiši. Splošno pa ni navada striči si lase, nekteri si jih brijejo z nabrušenimi kamni. Tunguzi, Jakuti, Korjeki, Čukči in nekaj Alentov si ostrižejo lase v podobi velike tonzure in pustijo okoli nje venec las, ki padajo na čelo, več centimetrov so dolgi. Kakor pri nas frančiškani. Kitajsko navado kite so prevzeli deloma Tunguzi in Dolgani, kito ovijejo z jermenom in obesijo na konec steklene bisere. Eskimovke in Alentinje si zvežejo lase zadaj na glavi v trd voz, pomažejo voz z mastjo in ga posipljejo s pudrom in finim ptičjim perjem. Čukčinje si obesijo lase v dveh kitah okoli ušes, Labradorkinje jih počesejo, položijo v dveh kitah okoli ušes in jih zadaj zvežejo v voz. V Sibiriji nosijo ženske navadno dve kiti, ki visita po hrbtu doli in sta na koncu zvezani. Jakutinje in nekatere druge pa nosijo eno samo kito.

Veliko bolj pripravna za trajne okraske kakor lasje je pa koža, pustijo si vdolosti razna znamenja, ki jih ne morejo izbrisati; šele v novejšem času jih odstranijo potom elektrike. To vcepljenje raznih krasotilnih znamenj imenujemo tetoviranje. Doma je pri vseh severnih narodih, bolj na vzhodu kakor na zapadu, predvsem krasotijo obraze žensk. Znamenja so večinoma krogi, polkrogi in dvojne črte. Poleg obraza si tetovirajo tudi roke. Grenlandci so si v prejšnjih časih tetovirali tudi prsa; na nekterih alentskih otokih so nosili na obrazu in na rokah podobe živali in cvetlic. Poseben pomen je imelo tetovanje rok in nog pri Čukčih, razne vrste pik so oznanjale, koliko sovražnikov smo ubili in koliko smo jih kot sužnje pripeljali domov.

Kar se tiče izpeljave tetoviranja, imajo polarni narodi dva načina: vbadanje in šivanje. Alenti si vbodejo risbo z ribjimi koščicami in

si jo vdrgnejo s škrljem ali kako drugo zemsko barvo. Ostjaki pa delajo narobe, najprvo si napravijo risbo iz saj in si jo potem z iglami vbodejo. Drugi način, všivanje, je pa doma samo v Vzhodni Sibiriji; namočimo nit iz kite ali lanu s pljuno, namačemo jo s sajami ali ogljem in jo vlečemo skoz kožo. Tetovirajo navadno že v mladosti in ker zelo boli, zvežejo otrokom pri tem roke in noge.

Manj trajno je pa navadno *barvanje*. Čukči so si pobarvali obraz z rdečimi ali črnimi krogi žene Itelmov pa z belim pudrom in rdečo šmirko.

V sredi med trajnim in netrajnim kinčem je ono nakitje, ki ga siloma vpeljemo v gotove dele telesa in kjer se deloma tudi zaraste; posebno velja to za mehke dele, *nos, ustnice in ušesa*. Nos in ustnice uporabljajo za to samo zahodni Eskimi in Alenti. Alaskanske deklice si prebodejo spodnjo ustnico na treh krajih in vtaknejo v votlino koščene klinčke, na ktere obesijo vrvce biserov, segajoče do konca brade. Moški nosijo v obeh kotih ustnic kline iz kamna ali kosti v podobi cilindrov ali manšetnih gumbov. Da so pritrjili nosni kinč, so prebodli Alaskanci in Alenti hrastanec med nosnicama; kinč je obstojal iz kosti ptičje peroti, iz pernatega kroga z obešenim steklenim biserom ali pa — pri Alentih — iz vrvic jantarja in steklenih biserov; Alaskanske so pa nosile vrvce iz modrih steklenih biserov, viseče večkrat čez usta doli.

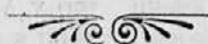
Dosti bolj razširjeno je prebadanje ušes. Jakutinje nosijo v ušesih velike srebrne uhane, žene zahodnih Eskimov pa uhane iz kosti, okrašene z risbami; uhani so zvezani večkrat z vrvico, idočo od ušesa do ušesa. Enake vrvce si obesijo okoli ušes Čukčinje in Korjekinje. V notranji Sibiriji imajo ženske najraje dolge ušesne obeske iz steklenih biserov, naprstnikov itd., Jakutinje pa obeske iz srebrnih ali posrebrnih ploščic. Teža teh obeskov je včasih taka, da raztegne ušesno kožico.

Podobne viseče obeske uporabljajo tudi za kinčanje las. Samojedkinje prepletejo kite s pisanimi trakovi, jermenom, biseri in jih podaljšajo z obeski biserov, gumbov itd., visečimi večkrat do tal. Ravno take obeske nosijo Jakutinje. Bogatejše Ostjakinje si pritrjujejo zadaj na lase dva dolga kosa iz sukna, obložena z bakrenimi in medenimi ploščicami. Ostjakinje, ki so izgubile lase, si denejo na glavo suknen venec, ki ga držita dva kosa, strnjena nad temenom.

Drugačen zopet je kinč, s katerim obdamo vrat, roke, noge itd., ni trden in ne viseč, lahko ga snamemo. Najbolj razširjen med polarnimi narodi je med temi nakiti nakit vratu, obstoječ povsod iz pisanih steklenobisernih verižic starih gumbov, novcev itd. Oblika ročnega in nožnega nakitja je umljivo, večinoma okrogla. To nakitje pa pri polarnih narodih ni posebno raz-

širjeno, ker oblek vse zakriva. Včasih imajo na rokah zapestnice iz bakra, medu ali železa. Čukči tudi iz usnja. Alenti iz črne tulnjeve lko-

že. Prstanov pa polarni narodi preje menda sploh niso poznali, prinesli so jim jih šele Evropeci.

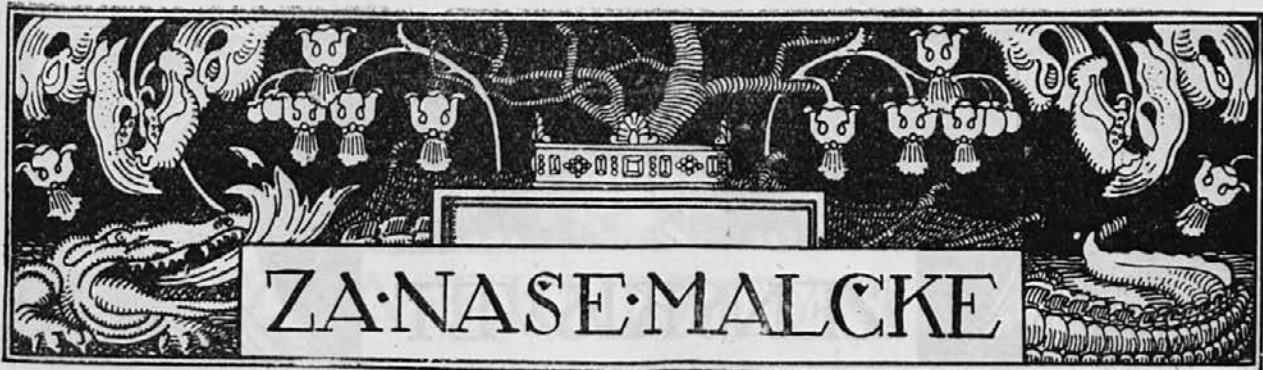
Prenos čudodelne slike Matere Božje na Sv. Goro dne 2. oktobra 1922.

Velikanska množica ob sprevodu.

Sprevod na Solkanski cesti.

DEČEK IN VRAG.

Norveška pravljica.

ekoč je živel deček, ta je šel in je tolkel orehe; tu je našel vmes črviv oreh in v tistem trenutku je zagledal vraga.

»Ali je res?« je vprašal deček vraga. »da se vrag lahko naredi tako majhne-

ga, da zleze skozi šivankino uho.«

»Da,« je odgovoril vrag.

»Potem bi tudi rad videl,« je dejal deček, »kako bi zlezal v ta oreh.«

Vrag je takoj zlezal v oreh. Ko se je izgubil skozi luknjico, jo je deček zamašil.

»Zdaj te pa imam!« je dejal in vtaknil oreh v žep.

Ko je nekaj časa potoval, je prišel do kovača, šel je v kovačnico in prosil mojstra, naj mu odpre oreh.

»To je malenkost!« je dejal kovač, vzal je najmanjšo kladivo, del oreh na nakovalo in udaril po njem, toda oreh se ni hotel razbiti.

Nato je vzal večje kladivo, toda tudi zdaj je ostal oreh cel. Vzel je še večje kladivo, a vse nič ni pomagalo. Kovač se je razjezil, vzal je največje kladivo in dejal:

»Tebe bom pa že razbil,« udaril je po orehu z vso silo, oreh se je raztreščil s tako močjo, da je odneslo kovačnici pol strehe in je počilo kot da se je hiša podrla.

»Jaz bi mislil,« je dejal kovač, »da je bil sam vrag v tem orehu.«

»Saj je tudi bil,« je dejal deček in šel smeje dalje.

STRAH V MLINU.

Norveška pravljica.

V nekem kraju je bil mlin, v katerem pa niso mogli mleti, take reči so se godile v njem. Tam je živela uboga žena, ki je nekega večera neobhodno potrebovala malo moke in je vprašala moža, čigar je bil malin, če bi je mogla ponoči nekoliko namleti.

»Za božjo voljo,« je dejal mož, »to je popolnoma nemogoče, saj itak že dovolj straši v mlinu.«

Toda žena je odgovorila, da mora mleti, ker nima niti praška moke za sok v hiši in nimajo njeni otroci nič jesti. Nazadnje je mož dovolil, da je žena šla po noči v mlin in je mlela.

Ko je prišla v mlin, je zakurila ogenj, in začela plesti nogavico. Čez nekaj časa se je prikazala stara gospa in ji je pokimala.

»Dober večer,« je pozdravila gospa ženo.

»Bog daj!« je odzdravila žena in pletla dalje.

Naenkrat je začela gospa razgrebati ogenj na ognjišču. Žena pa je zopet zložila drva skupaj, da so gorela.

»Kako se imenuješ?« je vprašala gospa ženo.

»Sama,« je odgovorila žena.

To ime se ji je zdelo čudno; začela je zopet razgrebati žerjavico. Žena pa je postala huda, začela je gospo zmerjati in zgrebla žarjavico skupaj.

To sta delali nekaj časa, dokler se ni žena vvezila popolnoma, prijela žarjavico in jo strela na gospo, ki je začela goreti.

»Joj, joj!« je vpila gospa. »Oče, oče, gorim! Na pomoč!«

»Kdo te je zažgal?« je vprašal očetov glas iz sredine hriba.

»Sama,« je odgovorila gospa.

»Če si se sama zažgala pa gori« je odgovoril oče in gospa je zgorela, v mlinu pa ni strašilo več.

DROBTINE. ELIZA HASSE-G. B. SREČA IN ŠIBKOSTI.

ISLIM, da vzbuja v nas sreča nebroj šibkosti, zato postajamo sokrivi svoje lastne nesreče,« tako pravi nekje Björnson. V resnici ni nihče nesrečnejši od šibkega, ki hrepeni le po sreči, blesku in

izobilju. Komur je vedno skleda polna, postane izbirčen, siadkosneden, nesrečen radi svojih nikdar nasičenih želj. V ljubezni razvajeni, ki hiti iz rok v roke, iz objema v objem, postane razdražljiv in občutljiv, nesrečen, ob vsaki trdi preiskušnji obupuje, ko ni več ljubeče roke, ki bi ga objela. Človek, ki so mu le svilene blazine na razpolago, se čuti nesrečnega — čas mu beži v lenobi in dolgočasju.

Moči, ki se jih ne spravi v korist, oslabè; neukročene strasti so v pogin. Sreče ne pridobimo s šibkostjo in strastjo, pač pa s krepostjo!

ZAKAJ?

Zakaj je nam ljudem dohod k sreči tako otežkočen? Čemu prehajamo le kot obupanci iz teme v svetlo?

Kako to, da vodi pot v srečnejši svet le skozi predor trpljenja? V začetku se vendar dozdevajo vse poti k blagostanju in sreči proste, brez ovir. Človek misli, da preide iz travnika mladosti v veselih, razposajenih skokih na planoto sreče — toda kaj kmalu se kopičijo pred njim gole, usodne gore, in zaide med prepade, k potokom solza in zapeljivim vrtnicem — zakaj?

Človek, ki tako otročje in brezskrbno skaka preko zelenih trat, ne bi našel nikdar pravo veselje, ako ne bi bila pot do njega tako visoko obzidana. Oddaljen od njega šele spozna človek kaj je veselje, kaj je radost. Le kar je težko priborjeno, zamoremo imenovati res naše. Kdor je preplezal težko prehodne gore, vzklíkne:

»Moja si dežela veselja!« Kako se blišči izza temnega predora, raztezajoča se v daljavo vsa vonjajoča — ko jo je našel — izstopivši iz zmešnjave temnih prepadov!

Kdor ne okusi veselja na neskončno dolgi, temni poti, temu se smehlja radost ob zadnjem ovinku. Le njemu, ki mu je otežkočen predor k sreči, se odpre nekoč z vsem sijajem.

BOLEST IN RADOST.

Bije li v tvojih prsih ljubeče srce, tedaj sta ti gotovo dodeljeni bolest in radost. Ni ljubezni brez krone trpljenja in ne brez rožnatega venca. Kri iz tvojih ran se vsede ob tvoje čelo kot duhteč rožnati venec.

Potrpežljiva ljubezen do duše, kateri ostane ta ljubezen nepojmljiva, ljubezen mehke duše do narave, ki je tolikokrat kruta, ljubezen višjega razuma do idealnega, ljubezen do onega ki nam je voditelj v vseh resnicah, ki mu slepo sledimo; vsaka ljubezen krvavi iz ran lastne nepopolnosti, hrepenenja in skrbnosti; toda iz rudečih znamenj, vtisnjenih v bolestnomračno čelo, ki izvirajo bodisi iz nerazumevane ljubezni ali zmote, ali obupa, se razvijejo radosti, ako živi taka ljubezen dalje in stremi, krvaveča, po popolnosti.

DREVO IN MLADIKA.

Ko bi se zamogel skloniti visoki k prav malemu, čustvenopolno in hote, kako bi ga božalo, ljubilo; vzljubiti, to malo nerazvito polovično rast, in jo čuvati z razumevanjem!

Veliki ljudje nikdar ne kritizirajo nerazvite in male. Izkušeni ne govori prezirljivo o neizkušeni. Dozoreli duhovi se pripognejo po otročje k otrokom življenja; oni ne obsumijo priprosto mislečega in nenadarjenega in ljubijo dozorevajočega kot kal v zemlji. Visokostoječi zna za prednosti in pomanjkanja onih, ki ne rasto kot on; pozna usodo nerazvitih debel: bujno rast velikega in bolest onemoglih udov; umiranje izsušenih vej in konečno oživiljenje prabitja, ki se ljubeče in obvarujoče vzpenja nad vse majhno — preko neizkušenih, ki sicer hrepene po lastnih izkustvih a ki v predobrem okrilju ne vzrastejo in ne dosežejo zrelosti.

IZ NASE KNJIZEVNOŠTI

IZ KNJIGE: ALMANAH KAT. DIJAŠTVA ZA L. 1922.

Anton Vodnik: Pogovor s slikarjema Kraljema.

ATERI izmed modernih upodablajočih umetnikov je napravil na vaju najmočnejši vtis? Oziroma: kako je z vajinimi takozvanimi vplivi?»

F r a n: Očitati so meni kakor To-

netu kumovanje Hodlerja, Klimta, Meštroviča. Pravzaprav ne očitati, ampak, recimo: konstatirati. Tako konstatiranje je pa včasih grozno nerodno, ker tistega, ki ne doživlja umetniškega ustvarjanja, lahko dovede v mrtvi mehanizem pojmovanja, tako, da se zdi vsa stvar silno enostavna, evidentno neproblematična, proces, v katerem pride do izraza umetnikova individualnost in duševnost dobe, ki — jasno — prepaja to individualnost, nekako »rokodelski«, »kopirni«, ali »plagiatski«, kar pa je popolnoma druga stvar in nima z umetnostjo ničesar skupnega. Sicer bo pa količkaj bistro oko takoj zrnje od plev, pristno od nepristnega.

T o n e: Prvo Meštrovičevo delo sem videl šele lani v »Narodni galeriji«. Klimta istotako lani na Dunaju. Hodlerja sem spoznal že prej iz Dominsvetovih reprodukcij. O njem rečem lahko samo to, da mi je ugajal (linija, stilizacija). Do mature nisem poznal teoretično ne impresionizma, ne ekspresionizma. Ustvarjal sem naivno, nezavedno, brez kakršnekoli spekulacije — izvajanja kakšnih »programov« in »naukov« mi ne more torej nihče očitati.

»Sploh se mi zdi, ustvarjati s preprostim srcem v umetnosti nekaj, preko česar ne moremo iti z nasmeškom.«

T o n e: Da, In tiste stvari mi danes osebno še najbolj ugajajo. Najboj so moje.

F r a n: Če že hočejo govoriti o kakih »vplivih«, naj govorijo o moderni umetnosti sploh... o vseh onih neštevilnih faktorjih, ki oblikujejo svojstvene lastnosti dobe in umet-

nika, ki so skriti v podzavesti umetnika in dobe... To pa je težaven in zapleten problem in umetnik sam je še najmanj poklican v to, da bi ga reševal... Izven vsake nejasnosti pa je: brez nove umetnosti... onstran duševnega miljeja te dobe bi ne bil to, kar sem. (Kje ravno pa tičijo korenine mojega duševnega ustroja, kakršen je, bodisi v takozvanih vplivih, t. j. v dobi in nje izrazu sploh, bodisi v najintimnejših plasteh mojega lastnega življenja — kdo bi mogel na to točno odgovoriti? Najtežje pa seveda — kakor sem že rekel — jaz sam, ki se najmanj morem pregledati iz daljave.)

T o n e: Že tedaj, ko niti najmanj nisem gledal kritično na kako delo, mi impresionizem ni ugajal. Vse samo za oko. Za lepi videz. Sama površina. Nikoli nisem delal po naravi, ampak po premišljevanju. — Impresionistična dela sem cenil vsled tega, ker so bili avtorji priznani.

F r a n: Ko sem v letih 1913—14 ter 1918—19 študiral na Dunaju, mi je bil tovariš kipar **F e n z e l**, ki je sedaj vodja dunajskih »mladih«.

T o n e: V zadnjih njegovih delih se vidi sorodnost med njim in Francetom.

F r a n: Skupaj sva uveljavljala novo izražanje. Kar sva videla podobnega, oziroma v tej smeri idočega, je na naju vplivalo v toliko, da sva dobila večji pogum in samozaupanje, ko sva videla, da nisva osamljena.

T o n e: Izmed slovenskih slikarjev sem najbolj cenil Tratnika. Edino on je našel odmev v meni.

»Katera doba umetnosti vzbuja v vaju najbolj žive in gorke dojme?«

F r a n: Starokrščanska je zame še vedno novost. V njej vidim odprta pota novim možnostim... Vedno sem jo cenil vsled njene neposrednosti, iskrenosti in ker podaja stvari tako kakor so bile občutene. (Najbolj mrzko mi je delo, ki hoče briljirati s svojo tehnično zližanostjo.)

Tone: Najmočnejši vtis so napravili name gotski krucifiksi.

Fran: Izmed vseh slikarjev najbolj ljub mi je Fra Angelico. Najbolj pristrčen, od nobene teorije pokvarjen umetnik.

Tone: Da, Fra Angelico! Tudi meni je ljub pred vsemi drugimi.

»Odkod vajino tolikšno nagnjenje do religioznih motivov?«

Fran: Na to je težko ali pa silno lahko odgovoriti. Zunanji povod leži gotovo v najini vseskozi religiozni vzgoji. Sicer je pa to nekaj tako zelo občečloveškega... Pridejo trenutki, ko človek ne more govoriti drugače kakor z molitvijo...

»Nekdo mi je dejal: Religiozne stvari Kraljev so suha gesta brez notranjega doživljanja in odkritosti. Kako je mogoče v tem intelektualističnem času, polnim skepse, slikati n. pr. sv. Antona, ki pridiguje ribam?«

Tone: Vsak človek je otrok... In v najglobljih, najskritejših intimnostih — kakor je ravno religija — je še najbolj otrok... In največji — umetnik.

»Dovolita mi vprašanje, o katerem se blebeče toliko in tako zelo tjavendan... Ali sta se kdaj vsaj malo čutila vezana od religije?«

Tone (z nasmehom): Ne, tega pa še nisem nikoli občutil...

Fran: Socialistična fraza! Zatočišče plitvežev.

Tone: Kako more vezati religija, ki je v njej najsilnejša duševna dinamika? Če veže, veže ogromnost in brezdažost vsebinskih globin. Kar se pa tiče religioznih del za publiko, je umetnik vezan po publiko, pa ne po religiji.

Fran: Sicer je pa to za naju rešeno vprašanje in izven diskusije.

»Katera vajina dela so vama osebno najljubša?«

Fran: Madonna (kip iz marmorja), Marija in kosec (risba), Malopridno drevo (risba), ilustracije k Bevkovi zbirki, Tužna prošnja (plastika v gipsu)...

Tone: Da govorim čisto odkritosrčno: Najbolj še cenim tista svoja dela, ki sem jih ustvarjal še pred in deloma po maturi, ko sem študiral v zavodu. Ustvarjal sem naivno... nezavedno, kakor se je samo izlilo na platno. Ta »raj« poruši ozki stik s svetom z borbo iskanja. Nazaj ni več mogoče. Le naprej. Toda pod intelektom trpi pristrčnost. Zato so mi dela, kakor: Marijino oznanjenje (slika), Samson in Dalila (slika), V potu svojega obraza (slika), Na begu (plastika), Tužni rod (plastika) itd. — najljubša. Iz poznejših ciklus: »Življenje«.

»Iz tega sklepam, da ležijo najmočnejše plasti vajine duševnosti v čuvstvenosti in ne, kakor dobiva človek vtis na vajinih razstavah, v intelektualizmu. Toda, kako to, da je — posebno pri Francetu — toliko število del naravnost računsko intelektualnih?«

Fran: Ta dela smatram za nekake študije, v katerih iščem, tehtam in preizkušam nove, točnejše, neposrednejše možnosti izražanja v sliki in kipu.

»In kaj hočeš doseči?«

Fran: Da bi se oprostil tradicionalnega načina, da bi se kolikor mogoče iznebil oblik, da me ne bi ovirale, da bi takoj neposredno zgrabil vsebino, da bi dosegel take oblike, ki bi že same odgovarjale vsebini, ki jo hočem izraziti. — V tem smislu je treba gledati na ta dela, ki imajo pravi pomen pravzaprav le za moj ateljé in v bodočem za moj razvoj.

»Ti hočeš torej, da postane oblika = vsebina. Vsebina je zgolj duševnost, sredstvo, da izrazim to duševnost, pa je in ostane tvar, bodisi linija, barva, kamen, beseda, zvok. In ravno sredstva kiparja in slikarja so še najbolj tvorna. Če bi hoteli torej v umetnosti doseči formulo: oblika = vsebina, bi morali uporabljati kot sredstvo podajanja duševnosti tudi zgolj duševna sredstva. Iz vsega tega pa sledi, da je udeležitev takega stremljenja v najradikalnejšem pomenu nekaj absolutno nemogočega.

Fran: Iskati pa je treba vseeno. Če najdem en sam boljši, točnejši, neposrednejši izraz — se izplača.

»Kako ustvarjata?«

Fran: V glavo mi pride misel. Potem se sama razvija, več ali manj časa...

Tone: Le vsebinsko, ne formalno. Formo za slike dobiva v skicah (kompozicija itd.). Za kipe, če nimava pri roki materiala, napraviva na papir skico v svrhu memoriranja, drugače pa začneva oblikovati zamisel direktno v končnoveljavni material.

Fran: Modelov po naravi nikdar ne uporabljava. Kar se tiče proporcij človeškega telesa, je za naju merodajen kanon — čut, ki je odvisen od vsebine, ki jo oblikujeva.

—:—

Ta razgovor priobčujemo, ker priča o vsebini in resnosti dijaškega »Almanaha« in ker bo temu ali onemu prijatelju ali nasprotniku umetnosti bratov Kraljev nudil dobrodošel pogled v umetnikovo delavnico in bo uravnaval bodočo sodbo, ki je le redko tako iskrena, da bi se glasila: »Ne razumen!« ali »Ne občutim!« pač pa pogosto že vnaprej in vse odklanjajoča, Generacija, ki prihaja za nami, bo sodila drugače.

AFORIZEM.

Ogenj je življenje — mi drva v njem,
ali kotel, ki visi nad njim.

Si drvo: naš plamen, žariš
in konec bo vesel —
boš bel pepel.

Si kotel in višiš nad ognjem:
mogli kuhaš na tuj račun
in bodi svetel baker — bodeš črn!

J. L.

PO ŠTIRIH LETIH.

Ivan je prišel k stričevim na obisk. V črni, ohlapni obleki, v nakovanih čevljih, v temnem, starinarskem klobuku, suh in ponižen. Sestrična se ga je malone ustrašila, nato ga je prijazno posadila na stol k ognjišču.

»Jezus, Marija, kakšen pa si!«

Ivan pokašljaje odgovarja. In ta osemnajstletni Ivanček polaga roke čez drhteča kolena ter poveša oči.

Kako se je izpremenil! Je to še Ivan, otrok? Kakšne oči ima, vdrte, svetle in zamaknjene, in ušesa in zasvinile ustne, kakor jih imajo jetičniki! »Ali je bilo hudo? Ivan, ti si bolan, tresesh se!«

Ivan pa povzdigne svoje plahe, vlažno zastrte oči ter se prečudno breztelesno odsmehne. »Saj je gorko pri vas!« Svojo voščeno, mrzlo roko primakne prav nad žerjavico, pa se tresse in trepeče ta tenka, dolga roka z bledimi usihajočimi prsti. Ali se je boji? Čemu bi se je bal? In vendar, kakor da se nečesa boji...

Darinka kuha, Ivan pripoveduje.

»Potem sem šel h gospodu patru. Gospod pater so zelo dobri in pobožni. Potem so me gospod pater postolažili...«

Ivan pomolči, rumeni obraz mu spet rahlo zasije.

Kako čudno govori, kako zagonetno se smehlja! Ne, tako se obnašajo tujeji z drugega sveta, menihi...

»Potem sem stregel pri jutrajnih mašah in prižigal sveče. Postal sem zelo zadovoljen. Mati so veseli, da sem v samostanu. Tudi —, tudi za Vas sem molil.«

Ivan! Darinki so obstale roke, v srcu se je nekaj oglasilo. »Še več, kako sva se včasih igrala? Po pravici povej, Ivan: ali si zdaj res srečen?«

On si pa obriše rošno čelo ter zamaknjeno gleda v svojo črno obleko, ki dehti, še vedno dehti po blaž goslovljenem vosku in cerkveni samoti.

»Sem.«

»Torej pojdeš nazaj, nazaj k — menihom?«

»Da, nazaj!«

Ivan se tiho, prepokojno smehlja. Darinka zardeva.

Ciril Jeglič.

POLETNO PISMO.

II.

Lj. 20. IX. 1922.

Z otvoritvijo »Velikega semnja« se je Ljubljana spet poživila. Zato je bila prav srečna misel naj se vzporedno s semnjem otvori tudi »Historična razstava slov. slikarstva«, kakor tudi Jakopičev paviljon. Skratka začetek septembra je bil v znamenju upodabljajoče umetnosti in primerjajoče umetnine starih s sedanjimi, in si se moral marsikdaj globoko prikloniti pred Mencingerji, Berganti i. t. d. Žal, da ni hist. razstava permanentna, oz. kako škoda, da nima »Nar. galerija« svoja lastnega poslopja, kajti na zbirko takih umetnin smemo biti ponosni. Zanimivo je, da idejne smeri najnovejše umetnosti močno sličijo religioznemu pojmovanju, ki ga izražajo te verske slike in ki smo jim sedanjiki mnogo bližje, kot pa na pr. otroci fin-de-siècla. Če bi hotel podrobneje razviti paralelo med ekspresionizmom in to nabožno umetnostjo, bi prišel do presenetljivih zaključkov, obenem pa tudi že izven meje, ki sem si jih začrtal tu, namreč na polje metafizike in etike, kar bi me pa silno oddaljilo od — Jakopičevega paviljona, kjer sem imel priliko ob proizvodih bratov Kraljev premisljevati o razliki med abstrakcijo in sintezo in o razliki med slogom in maniro, ob I. Vaupotičevih »Vintgarjih« sem pa si želel nazaj k resničnim skalnatim predorom in slapom, kakor sem se ob šantlovem ciklu »Ljubljana« hudomušno vprašal, ali se sploh »splača« slikati take »umetnine«. Toda te sence so potrebne, da se tembolj zaveš luči, ki je razlita po nekaterih izveskih že imenovanih oblikovateljev, v kar največji meri pa pri Jakopiču, v ljubki neprisiljenosti pri Gaspariju (»Zima na gorah«), pri Jakacu pa v prvi vrsti na njegovem »komponistu Haraldju Saeverudu«, ki ti ne bo izginil iz spomina. Ta »portre« je za Jakaca razvoj mejnik, ki bi ga naj shranila — Nar. galerija! Vaupotič B. ima čedne stvari, pa precej še narejene. Bolj me je ogrel F. Zupan, ki se tudi še ni odločil kam bi krenil, da mu bo prav. Poleg odličnih Jakacovih grafičnih akordov nisem preslišal Žagarjevih lesoreznih in bakropisnih sličic.

Ob »Zavrženem upu« Toneta Kralja, tej neposredno vplivajoči res kipni umetnini, sem skoro da pozabil na Zajčeve sohe, kjer sem dobil vtis hladne produkcije antičnih kipcev, porabnih za pisalne mize in šablonske sobne okraske, a sem si domislil, da bodo zadovoljile kupce in producenta.

Obisk razstave je še precej dovoljen, ne pa tako nakup slik; povprašujejo pač po njih, toda — zastoj pač niso.

O gledališču še ne morem govoriti, ker sem »videl« doslej samo repertoire; otvoritveni predstavi v operi in

drami padeta v oktobru. Preostaja mi še leposlovje, o katerem ne morem dosti več povedati kot v prejšnjem pismu.

A. Gradnik je obelodanil svojo »Pot bolesti« in je v nji še bolj kot v prvi svoji zbirki pokazal, da je sočuten glasnik svojih zaslužjenih rojakov, tako vnet glasnik, da včasih prevpije v sebi umetniški glas in se je bati, da se preozko obda z zidom domoljubja.

Izmed prevodov omenjam L. Andrejev »Plat zvona« v izvrstni poslovenitvi J. Vidmarja, ki je tudi spisal tehtno in zajemljivo študijo »Bogoiskanja Leonida Andrejeva« (Lj. Zvon, od št. 8. dalje), v kateri stoji nekdanji labodovec visoko nad povprečniškim pripovedovanjem in analizovanjem raznih od literarne zgodovine zastrupljenih esejistov.

V pomanjkanju dobrega domačega romana, ki bi bil recimo verna slika sedanje inteligence, nje presnavljanja in iskanja, opozarjam čitatelje na Jankovičevo »portre novelo« »Ivan Mandušin« (Beograd 1922. Izd. knjižara Gece Kon.), ki bi našla odmeva brezdvoma v vsakem izobražencu, saj se odlični pisatelj s psiholog s finim bodalcem svoje analize dotakne najskritejših ran povojne generacije, skušajoč podati v »Ivanu Mandušinu« idealno sintezo nastajajočega človeka.

M. J.

† DR. JOSIP GRUDEN.

V Ljubljani je umrl mož, čegar ime je bilo znano vsemu slovenskemu narodu dr. Josip Gruden, stolni kanonik, ki se je odlikoval po svojem zgodovinskem znanju ter po svojem neumornem delu. Le škoda, da mu je bolezen že pred leti iztrgala pero iz rok in mu ni dopustila, da bi končal svoje največje delo: »Zgodovina slovenskega naroda«. Število njegovih spisov je ogromno. Jos. Mantuani jih našteva v Slovenčevem podlistku. Začel je pisati v »Dom in svet«, pisal je dalje v »Katoliški obzornik«, »Čas«, »Izvestje Muzejskega društva, za Kranjsko«, »Carniol«, »Voditelja v bogoslovni vedah«, »Časopis za zgodovino in narodopisje«, »Zbornik Matice Slovenske«, »Venec cerkvenih bratovščin«, i. t. d. Jos. Mantuani nadaljuje podrobno naštevanje člankov in konča:

»Vidi se, da je zajemal Gruden iz bogato preskrbljene zakladnice svojih študij. Iz teh je zgradil več del, ki so prišla med svet v obliki samostojnih knjig. Te so: 1. Božja pot Marije pomočnice na Brezjah. V Ljubljani, 1898. — 2. Das soziale Wirken der katholischer Kirche in Oesterreich. (Diözese Laibach). 1906. — 3. Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. V Ljubljani, 1908. — 4. Slovenski župani v preteklosti. V Ljubljani, 1916. — 5. Zgodovina slovenskega naroda. V Celovcu, 1910—1916.

— Izšlo je šest zvezkov: I. 1910, II. 1912, III. 1913, IV. 1914, V. 1915 in VI. 1916. — Prvi zvezek so morali l. 1911 natisniti v drugo.

Ta knjiga je seznanila z Grudnovim imenom ves slovenski narod, in to po pravici. Naše domače zgodovine ne bo pisal tako nihče več v doglednem času, kakor jo je pisal Gruden. Ne da bi hotel trditi, da je ta knjiga zgodovinski evangelij, nikakor ne; vsaj je človeško delo in prepornih točk ter nepojašnjenih vprašanj, malih in velikih, bistvenih in formalnih je več kakor dovolj v splošni, še več pa v naši specijelni povestnici. A soditi nepristransko na podlagi danih in dognanih dejstev, držati se znanstveno ugotovljenih resnic, izločevati stvari stranskega pomena in pripovedovati samo glavne, poljudno in razumljivo, to je dar in umetnost, ki sta bila dana Grudnu. Kar je proučeval, kar je čital, povsodi je imel pred seboj visoko zastavljen smoter, obrniti te študije v prid naši zgodovini, ki ni še pojasnjena v marsikateri točki.«

KVLTVRNI VESTNIK

OZDRAVLJENJE.

POLDE K.

VOJNA je smrt. Gotovo se spominjate slik raznih velikih umetnikov, ki so skušali izraziti to največje človeško gorje na platnu. Skoro pri vseh najdete, da so označili kot bistvo vojne in kot njeno največjo strahoto — smrt. Toda ne samo slikarji, temveč tudi drugi umetniki so dali v svojih delih

izraza tej naši trditvi. Ali se ne spominjate na Cankarjevo knjigo »Podobe iz sanj« z njeno pretresujočo sliko »Gospod stotnik«. Gospod stotnik odbira najkrepkejše fante za fronto in ko četa odkoraka, vidi pisatelj, da je bil gospod stotnik — smrt.

Sicer zahteva vojna od celotnega prebivalstva res le razmeroma majhen odstotek smrtnih žrtev, vendar pa pusti brezdvomno v skoro vseh preostalih kal smrti — bolezni. Ko vojno vihre potihnejo in se vrača ljudstvo zopet k svojemu prejšnjemu življenju, ni več tisto kot je bilo prej. Mnogo njih je telesno ubitih, izmozganih, hiračih; drugi — razun brezsrčnih pijavk — so gospodarsko uničeni; največ je pa onih, ki jim je vojna razdejala srce in zastrupila duha.

Bolj kakor kdaj prej so se — žal — obistinile te naše trditve o svetovni vojni, ki je zapletla v svoj krvavi ples skoro vse človeštvo. Minula so že štiri leta, odkar je prenehala grozota svetovnega klanja in uničevanja, toda človeštvo si še vedno ni opomoglo, tava še vedno v neki mrzlični nejasnosti, pada iz enega gorja v drugega, ne more najti pravih smernic in potov za novo življenje, je še vedno: bolno.

Te bolezni ne opazimo samo v velikih svetovnih mednarodnih in državnih zmedah, ki jih preživljamo dan za dnem, temveč jih čutimo še veliko bolj v ozkem krogu našega ljudstva, naše vasi, našega doma. Nočem te trditve na dolgo razpredati, saj vemo vsi, kako nas je vojna spremenila in poslabšala ter pod tem tudi trpimo. Naša srca so postala trda in sebična, naša duša se ne more več dvigniti iz močvirja surovosti in razbrdanosti, naša volja je ošibela; nobenega značaja nimamo več. To je težka bolezen, ki nas delje v pogibelj, če je ne ozdravimo. Malodušni

pa kljub temu ne smemo biti. Na enaki bolezni kot mi trpijo vsi narodi, vse države, vesoljno človeštvo. Ker pa človeštvo brezdvomno še ni zapisano poginu, zato *mora priti ozdravljenje*. To ozdravljenje pa ne bo prišlo od zgoraj, temveč mora pričeti pri stanici človeštva — pri posamezniku. Ker bo šlo vsled tega počasi, zato moramo začeti takoj, ako hočemo dočakati, da bomo v prerajeni družbi uživali še mi one sočne sadove, ki jih daje umsko in srčno razvita kultura.

Ne smemo se bati, da smo pri tem delu ozdravljenja osamljeni. — Ne! V vseh narodih vidimo najboljše ljudi, ki hočejo temu stremljenju dati mesa in krvi.

Naj ugotovimo samo par načel, katerih se moramo pri tem delu brepogojno držati:

Prvo: Vsakdo, ki hoče »zdraviti« druge, mora biti samo popolnoma »zdrav«. Izkopati se mora iz vseh meglenosti, v katere ga je vrgla doba zmedenih pojmov, katero je ravno preživel. Otresti se mora vsega polovičarstva, ter si na podlagi vekovitih načel ustvariti jasen cilj, katerega hoče doseči. Začrtati si mora tudi pota — smernice, ki jih hoče hoditi. Da se mora odpovedati vsemu samoljubju in odreči vsej sebičnosti, to je samoposebi umevno. Samo taki »zdravi« in značajni ljudje naj se lotijo dela! Kdor je še sam tavajoč bolnik, ni sposoben za zdravnika!

Drugo: Bolezen, kafero je treba ozdraviti, je bila dolga in težka. Kmalu po izbruhu svetovne vojne, ji je zapadel človek, ter ga še vedno in navadno čimdalje huje tlači. Pri takem bolniku je treba potrpljenja. Revež se zaveda, da je njegovo stanje zrahljano in omajano, vendar se težko loči od navad in nazorov, ki so se mu zajedli v srce in dušo. Ako se ga hoče z brezobzirnim lečenjem na mah ozdraviti, je nevarno, da noče o njem nič slišati in še bolj zakrknje v svgjem uverjenju. Ne veruje, da ga hoče roka, ki ga je precej trdo prijala, z enim sunkom potegniti iz okuženega ležišča, temveč misli, da ga hoče vreči na drugo še bolj okuženo. Zgodi se lahko, da bolnik v takem odločnem zdravniku ne vidi prijatelja, temveč sovražnika, ki mu hoče zadati zadnjo strapeno injekcijo. Zato moramo imeti pri ozdravljenju potrpljenje. Dvigati moramo bolnika počasi, pomagati mu, da shodi, ter ga polagoma peljati na solnce, ker preveč žarka luč bi mu vzela vid in on bi zopet zapadel temi.

Tretje: Zdraviti moramo s prizanesljivostjo in ljubeznijo. Delati ne smemo nikakih očitkov in odpustiti moramo vse zablode. Zavedat se moramo, da je človeško srce zmožno najplemenitejših činov, da je pa tudi lahko brezno vseh hudobij. Plemenita načela krščanske ljubezni bodo nam pri tem najboljši kažipot.

To bi bilo nekaj besed o prepotrebem ozdravljenju našega vsled vojne na čustvovanju in mišljenju razdvojenega ljudstva in par migljajev, kako naj se naše delo vrši. Naša »Prosvetna zveza«, ki se je nadela nalogo, dvigniti srčno in umsko kulturo našega ljudstva ter ga s tem na podlagi jasnega krščanskega in narodnega programa preroditi, je ona organizacija, ki bo skušala to ozdravljenje izvesti.

Po naših vaseh je vstvarila vojna in njene posledice neko temno, moreče ozračje. Prej je bilo vsepovsod živahno gibanje in vrvenje, sedaj se je naselilo pa skoro povsod neko ubijajoče mrtvilo. Ljudje si ne zaupajo, se srečujejo mrkih pogledov in ne pridejo do nobenega pravega prosvetnega dela. Vendar se je začelo neprijazno obnebeje trgati, mladi ljudje so se začeli gibati in hočejo delati. Vsem tem bo naša »Prosvetna zveza« prava duševna matica in ko se zberejo vsi pod njenim okriljem, bo rodilo delo brezdvomno bogate sadove in upati smemo, da bomo priborili našemu ljudstvu novo duševno pomlad.

PLANINSKI CVET.

TRENTAR.

ESNIČNO je bilo, vendar se mi je zdelo, da je bil le diven san in še vedno se mi dozdeva takó.

Najrajši bi pesem zapel, zapel tako, kakor mi živi v dnu duše, toda tudi lahko vzletna pesem bi ne mogla dovoljno izraziti čustva, ki mi skrivnostno poji dušo, zdi se mi, da žubori po nji bister studenček iz najplemenitejših sokov omamno dišečih planinskih cvetov...

Oj ve planine, divne moje planine! Kdo vas ume, čarovnice! Kdo se je še poglobil v vašo lepoto, kdo vam pogledal v dno globokih oči ter v njihovem brezdnu, kakor v kristalno čistem gorskem jezuru, gledal bisere, ki jih krijete? Kdo se vam je še uglobil v sanjave, napol zastrite oči, kakor v sinje nebo, ter uzrl v njih nebrot čudes in tajnih moči?

Ogromna je vaša krasota, o planine in nešteti so vaši čari in nebrotne in orjaške so vaše tajne moči! —

Ve živite, o planine, ve imate srce, plemenito srce in ve govorite, planine, — v dno duše govorite. Vaša beseda, o planine, je tiha, tajna sladka, a ob enem gromna in veličastna! —

Večna pesem je vaša beseda, o planine, tako lahka, kakor vitki vznik bele meglíce — in visoka, mogočna, kakor veličastni polet kraljevega orla — in grozna kakor grom in vihar — in zopet mila, kakor sanjavi trepet blesteče zvezdice tam gori nad vami, ki se vam divi sredi tihe noči, — pa tiha in nežna, kakor ti, omamni vonj rožnega planinskega cveta, ki sem te takó, tako vzljubil...

* *

Da, tam gori, visoko pod nebom, bivaš, ljubi planinski cvet, milo dete gorà! Planine so vli-le vate svojega duhá; tebi, svojemu ljubčeku, so zaupale vse svoje tajnosti in čare, in ti jih ljubeznivo razodevaš srcu, ki te z ljubeznijo pritisne nase.

Globoko doli v temačnem dolu sem slišal pesem peti o tebi, ljubi planinski cvet in srce mi ni dalo miru, dokler nisem poromal k tebi tja gori v zlati solnčni prah. Moja duša je zahrepenela po tebi, ko drobno dete po materinih prsili življenja in njenih ljubezni polnih očeh... Zaželel sem te, da mi razodeneš skrivnosti planin, da jih vzljubim z vso dušo, ko ti, ter da jih zaupam tudi drugim srcem, ki ne poznajo ne tebe ne planin, da vzljubijo tebe in nje...

O, kako radostno mi je zadrhtelo srce, ko sem po dolgi poti vstavil svoj korak ob tebi, ljubi planinski cvet, visoko gori ob sivem temnem planin! — Kako te ljubi gora! V mehki planinski mah ti je nežno zavila nožice, da bi ti jih skala ne tiščala, da bi ti jih žarko sonce ne žgalo in ledeni veter ne mražil; v mehki zeleni mah te je ljubeča mati planina rahlo in nežno položila, da ti zre rožno okó kakor z mehkega, ljubečega naročja po širnem svetu, daleč, daleč — in pa tja gori globoko, globoko v temnomodro nebo, za katerim se skrivajo nešteta čudesa in največje skrivnosti...

In sedel sem h tebi, ljubi planinski cvet, na žametno blazinico, na zeleni mah in ti si me srčno pozdravil, tiho, komaj duši slišno, a toplo, toplo... In skoraj nevedé in nehoté sem stegnil roko, segel po tebi; izruval sem te in pritisnil na srce, da bi tem bolj čutil tvojo milobo, — in pritisnil sem te na srce, da bi se tvoje nežne koreninice zasadile, poglobile vanje, — da bi v naprej v mojem srcu klil in cvetel ter mi žlahtnil srce, otrovano od dolinskih strupenih meglá, prahu dolinskih poti življenja...

In ko da bi bil čarodejni koren, koren-lečen, si me zazibal v sladak polsan omotice. Sedel sem ob robu prepada, visoko gori pod nebom. Oko mi je zrlo, a videl nisem ničesar; — zdelo se mi je, da sem v pravljicinem svetu in drugega nisem čutil, ko neko opojno sladkost, ko sem za-verovano vdano poslušal tvoj tihi, nežni, ljubeznivi glas in govor, kakršnega še nisem slišal, odkar mi bije srce...

Pozabil sem na svet, na doline, ljudi, — na vse... Krog mene je vse oživeló in z očmi, s katerimi nisem še nikoli gledal, sem uzrl v tebi

solnčnih višinalih nov svet, po katerem sem vedno hrepel, ker mi je o njem ljubka pravljica govorila ko o deveti deželi in si mi ga ti zdaj odkril, ljubi planinski cvet. —

Kako čudovita je ta dežela svobode!

Trudno srce je razkošno občutilo široki objem svobode, ki je nihče ne uklene, ki nima mejá, ki nima ni dna ni stropa. Glej, srce, vse tvoje, — povsod lahko ploveš, brez vsake ovire, za očesom daleč, daleč, — čez vse planine, čez vse vrhé — v nevidno in nepoznano neskončnost... Kje je verižje, da te uklene, da zaječiš bolesti?

V prečistem, neoskrunjenem vzdahu tega kraljestva ne vspeva črv, da bi te moril; tu je vse prevejano, presejano, prečiščeno ko v ognju in tugo, jad, žalost, skrb in dolgo četo strasti, ki se plodé in koté po doléh ko v gadjem gnezdu, ublaži v tem planinskem raju vzduh neumevne svobode, ki ga preveva,

Prosta, svobodna planina živi sama od neomejene svobode in tudi ona hrani in poji svojo ljubo deco in vse, kar živi v njenem kraljestvu, z dihom svobode.

Le oglej si, srce, skokonogo kozo, oglej si ves trop, kako lahko, prijetno življenje živi v tem kraljestvu svobode. Samo v njem vspeva, drugod izhira, pogine. Kako ljubi svoje prostrano, zračno domovje, kako lahkotno se vpenja, kako leti čez čeri, — vsa planina je njena last in vzduh, ki jo okroža. Li zapaziš na nji težak korak, znan potrtega srca, — moten pogled? — In tam gori, visoko v modrini neba mogočen orel, — kako mirno, veličastno, samozavestno plava nad planino, veseleč se svoje domovine, kraljestva svobode! — Kako ljubko — lahno, živahno, radostno in prosto, ko ptica, se bliskovito dviga bela meglica iz globokega krila matere v sinji, solnčnoprašni zrak na polet v temno-modre višave, od koder se vrača nazaj kot blesteča, hladilna, življenja polna rosa na visoke prsi svoje ljube matere planine! — Tam doli globoko, po uklenjenih doléh pa se vlačijo megle, lene, trudne, motne, težke, tužne, neprijazne, opojene od človeških vzdihov in gorjá, solza, bridkosti, trpljenja, — otrovane od nečistih soparov blodnih človeških src...

O gorski vrec, odkod pa ti? Ljubezen te je rodila. Žarko, čisto solnce, najbližji sosed in srčni prijatelj planin, te je s toplim pogledom, poljubom izsesal iz belih nedrij ledenega snežišča. In mali porednež, komaj rojen, že odhiti brž okretno skozi rahli beli prod, da se umije in očisti. Od tam pa, hajdi, praznično veselo v prijazen poset h planinskim cveticam, hladeč in kropeč jih nagajivo z rosomokrim poljubom, obenem v pozdrav in slovo, — ne rategne, — in brž, brzo, skokoma preskusi svojo mlado moč, se prekopicuje čez kamenčke in kamene, čez skalice in skale, dalje in dalje, globlje in globlje in končno strmoglavi v drzni, globoki prepad, šireč svoja krila, da kapljo za kapljico pozlati,

pobiseri v presojnem zlatem solnčnem prahu... Spodobi se pač, ponuditi trudnemu, hrepenečemu potniku v globoki dolini najčistejši, najhladnejši napoj, — prinesiti mu najlepši in najživahnejši pozdrav ljubeče planine, da mu zjasni motno oko in trudno srce razvedri...

O planina, ljuba planinica moja! Kako si ti lepa, kako dobrotna in polna, polna ljubezni! —

Tu ostani, srce moje, napij se planinskih čarov, napij svobode, da se očistiš, poživiš, okrepiš! Kako lahak ti je, nemoten, svoboden pogled v nebo! Tu čutiš Stvarnika povsod v bližini in nič te ne tlači in ovira, da vzletiš h Njemu, — naravnost h Njemu. Tu čutiš, da si celo le Njegovo, da so doline le tvoje vezi, ki te trgajo od Njega. — Tu je tvoj dom, srce, tu, blizu nebá, v kraljestvu svobode in miru, kakršnega doline še niso nikdar užile. Tu se očistijo vse misli in želje dolinskega prahu, od tu se ti dvignejo, oproščene dolinskih spon, da vzleté visoko, više od nebatičnih vrhov in sosed megla in še više in više...

Tu je ljubezen doma, ki oživlja, ki vznáša, ki osrečuje. V tem vzduhu svobode ni prostora, ni mesta črnemu sovraštvu, zeleni zavisti; planina ti vse nudi z ljubečo potratno roko, te prestvari, o srce, da vzljubiš ves svet in zaželiš, zahrepeniš z vso silo, da bi se ves prerodil in požlahtnil v ljubezni. S tega kraljestva svobode in ljubezni zazreš veliko močvirje dolin, dom robstva in strasti, sovraštva in zavisti, hinavstva in vsakršne podlosti. Otožno postaneš, o srce, nad tem pogledom, a planinski duh te takoj spet dvigne, vznese visoko, visoko gori na neoskrunjene skale in čeri, nad sanjave pol-

Ob prepadih, ob drznih orjaških stenah ti obstoji oko. Le oglej si jih, te velikane - junake! temne prepade in v modro-kraljestvo neba. — Ali se ti zdi, da živé, da govoré, — tiho, tiho sicer, toda vendar z mogočnim, gromnim glasom, ki se zgublja o visoko nebo in doli v črna brezdna, v strašno zevajoče grobotnihe prepade... Duša ga sliši, ta tihi — gromni glas! V tebi, o srce, zapašča ta grom - beseda trepet, ki se pa polagoma prelevlja v ponos, v orjaško-krepka samozavest, da se širiš, globiš in vzletaš, plavaš, kipiš kakor drzna čer, nevstrašno strmeča nad grozo brezdna, — da se globiš, kot brezdno samo, v pogumu, ter nevstrašeno vznikaš v nebo, močno, mogočno, kot neomajana silovita stena prepada, ki korenini v neoglednem osrčju zemlje ter se ponosito vpenja v višave višav...

Kdo omaja te orjaške, navpične, nebatične skalnate stene, kdo premeri njih silovito moč, njihovo drzno zavest?..... Glej, o srce, ljubezen planin! Iz brezdna, ob kojim stojiš, ti pošlje ljubeča gora nakrat mlado, iz srca svojih kremenih skal porojeno meglico v pozdrav, ki te objame, ovije in dahne vate, da hipoma začutiš v sebi biti mogočno njihovo srcé ter začutiš v sebi moč in pogum, kljubovati vsem nevihtam, vsem si-

lam sveta, ki te hočejo omajati, podreti, potreti — — —

Od novega življenja, novega, sladkega zdravja in sočnih moči, neobčutenih do sedaj, ti prekipeva duša. In tvoja telesna moč in zdravje telesno? — Si li videl že kdaj kaj bolnega, bolehnega, nebogljenega po planinah? Tu je zdravje doma, tu moč in svežost, da ti draži oči, da jo vonjaš z vsem svojim bitjem! Tod se združi moč z vitkimi, prožnimi udi; tu se bistri vid in sluh ostri in vonja čut se razcvita, da daleč je blizu in brezno le mala plitvina.

Evo ga zopet gamsa, najlepši stvor planin! To vitko, prožno in vendar tako močno telo, — kje mu dobiš par, kje par njegovemu naravnost pravljičnemu sluhu, vidu in vonju? In, so li morada tvoji prsti tako občutni in gibki, kot njegova toli občudovana stopala? Ne doideš ga, ne prideš za njim, pa zberi ves svoj um in dolinske moči. On je tvoj kažipot, on ti je učenik, on, planinec planincev, on, ki mu prekipeva, zdravje in puhti iz slednje dlake telesa. Za sabo v vrhé te vabi, — pojdi za njim. Tu ni sledu nobene klice bolezni, — za mano, okuženi sin dolin! In če jih imaš polno telo, vse ude polne teh tajnih zavratnih grobokopov, — v tem čistem, presejanem zraku ne vspevajo; planinsko solnce ti jih zaduši, zamori, sežgé, — pa naj ti tiče v mozgu kosti! In solnčni najčistejši prah in opojni zrak duhtečih planin ti pronikne v kri in kosti in vstvari ti nove ude, novo osrčje in novo telo, da si ko na novo rojen. In glej, imaš, kot gams, kremenito zdravje, lahko srce, kipečo mlado kri, ostro občutne čute, neutruden in varen korak, bistro glavo in drzno oko, ki do lasu natanko izmeri v hipu daljo in globel ter neomotično zavestno strmi ob skrajnem robu previsin v brezdanje dno...

Evo ti sina planin, ki mu je streha nebo in póstelja beli prod!

Ne šel bi več, ne vrnil bi se, kdor je okušal in spoznal čarobe planin, v mrke dolin... A človek je človek, — sto potreb ima duh in telo in sto vezi srce, toda le - to mu niha med planino in dolino noč in dan kot meglica, ki iz doline lahko kot vznika v goró in nebo ter pada dol spet težka kot deževne solze.

Zbogom, planina, — na svidenje!... A vendar — še en gorak, srčen pozdrav v slovo, dokler sem še v tvojem ozračju! — Hej, to je vrisk, — naravnost iz dna srcá!

* * *

Hvala ti, ljubi planinski cvet, rožno dete nebotičnih skal, hvala ti za ljubezen, za srečo, ki si mi jo vsadil globoko v srce! V njem te bom nosil, v njem gojil do konca dni.

Vsa planina je dihala v zlatem solnčnem prahu, ki ga je razvejala na šir prijetna planinska sapica. Stopal sem nizdol z ljubim planinskim cvetom na srcu. Zdelo se mi je, da se ne dotikam tal, da me nosi nevidni, tajni planinski

duh, da plovem po zlatem morju, po duhtečem, opojnem vzduhu, po nemoteni rajski tišini, ki jo neizrazno prijetno sladi le duši slišna večna pesem planin...

Resnično je bilo, a vendar se mi je zdelo, da je le čuda diven san in še vedno se mi dozdeva takó...

Zapustil sem vas, predivne, preljube planine, pot me je zanesla daleč od vas in le žejno oko se mi pase in napaja iz daljne dalje v razkošju po vaših ponosnih, prostih vrhovih. A kadarkoli vas uzrem, mi postane nakrat tako milo, prijetno, toplo in sladko pri srcu in na novo mi zacveti in zaduhti z vso opojnostjo v njem bajni planinski cvet, milo dete planin in — najraje bi pesem zapel, ki bi bila slišna pesmi ljubezni do domovine...

ZA NAŠA DRUŠTVA.

PROSVETNA ZVEZA. - FILIP TERČELJ.

Po dolgem času je spet oživela naša prosvetna matica. Dne 5. oktobra so se sestali v Gorici najboljši prosvetni delavci, da postavijo temelje za to našo prosvetno stavbo in ji določijo načrt, po katerem naj se zida. Tega smo dosedaj pogrešali. Saj imamo veliko društev po deželi in marsiktera izmed njih prav živahno delujejo — a enotnega temelja in istega arhitektovega načrta nismo imeli. Vsako društvo je bilo prepuščeno samo sebi in podjetnosti društvenih voditeljev.

Pri prvem občnem zboru »Prosvetne zveze« smo postavili fundament našemu delu. Vsi udeleženci so bili edini v tem, da mora biti naša kulturna stavba zgrajena na veri. Vanje ne sme priti duh brezverstva in verskega cincanja.

Tudi v tem so bili vsi edini, da mora biti ta prosvetna organizacija velika in trdna. Vso pošteno slovensko mladino naj obsega in vsem značajnim možem in ženam naj daje prostora. Veter prepira in osebna kovarstva nimajo mesta v naših društvih. Enotni načrt, ki ga je sprejel občni zbor, je kakor trdna traverza, ki naj veže in vzdrži celo kulturno stavbo. Pouka naj nam daje naša matica — vendar samo pusti zidovi, neobdelani kvadri nas ne zadovoljijo — tudi zabava, privlačnost, pravo mladostno veselje naj krasi stene naše prosvetne zgradbe.

Predvsem smo dognali, da je treba naši »Prosvetni zvezi« v prvi vrsti dobrih voditeljev, ki bi znali dajati organizatorjem po deželi navodil, nasvetov, pomoči. Kolikokrat morajo društveni voditelji sami iskati tvarine za predavanja, sestavljati programe, znašati partiture, zbirati igre itd. To ni lahko delo, zlasti če so voditelji obremenjeni s svojim stanovskim delom. Za to je treba ljudi, ki bodo dajali društvom smernice v verskih, socialnih, gospodarski izobrazbi, kakor tudi v zabavnem gradivu. V ta namen se je storil sklep, da se z Novim letom

osnuje samostojno društveno glasilo, kjer bi dobili vodje in člani tvarine za predavanja in za družabno zabavo.

Zveza stoji nadalje trdno na načelu decentralizacije. Vsako društvo ima svoje razmere, posebnosti in težave. Zato ni mogoče vseh društev enako uniformirati in spraviti v kasarno. Že pedagoška preudarnost določa, naj se društvo prilagodi svojim krajevnim razmeram. — Vendar je treba na drugi strani, zlasti v tem razkosanem stanju, v katerem žive naša društva, dobre centrale. Zato zveza ne sme biti samo nočni čuvaj, ki bi pazil le na red. »Prosvetna zveza« hoče biti veliko več: centrala mora biti motor kulturne elektrike, ki bo vplival ognja in svetlobe v vsa društva.

Tu naj bi se stekale vse društvene telefonske žice. Centrala bi imela dolžnost vzgajati po smernice v verski, socialni, gospodarski izcentrala bi se prirejali po deželi razni izobraževalni in režiserski tečajji, predavanja, in velike okrožne prireditve.

Našim draštvenikom po večini manjka praktičnih navodil glede prosvetnega dela. Tu je naloga centrale, da nauči društvenike, kako se sestavljajo predavanja, kako se pišejo članki v časopisje, kako se vodijo seje, shodi, zbori itd. Iz Zveze bi se vršila vsakoletna revizija društev, kjer bi se prijateljsko pomenili o raznih težavah, ki se pojavljajo pri društvenem delovanju.

To so samo nekatere naloge, ki jih ima vršiti Zveza. Glavno delo in uspeh pa zavěsi od društev. Kaj pomaga še tako lepo zvonjenje, pridige, petje in godba, če je pa cerkev prazna, če si ljudje tiščijo ušesa. Isto je z Zvezo: naj si še toliko prizadeva, vse njero delo je zastonj, če ne najde odmeva v društvi. Zato je resna in velevažna dolžnost vseh društvenih voditeljev, da se nemudoma pridružijo pismeno Zvezi, jo naprosijo predavanj, nasvetov itd. in ji stavijo vse moči na razpolago. Le obojestransko delo in žrtev bosta rodila lepe sadove in uspehe, katerih bo vesel Bog in narod!

PODEŽELSKIM DRUŠTVOM!

F. T.

Slednjič smo se vzbudili iz spanja! Vedno močnejši klic po potrebi »Prosvetne zveze« in vedno silnejša želja po močrnanji obnovi naroda, sta priklicala naše najboljše zastopnike prosvetnega dela po deželi v Gorico. Dne 5. oktobra se je vršil prvi ustanovni občni zbor »Prosvetne Zveze«. Ker se marsikatero društvo vsled nujnega dela na polju in v vinogradih ni moglo udeležiti tega zbora, homo objavili na tem mestu najvažnejše sklepe, ki jih je enoglasno sprejel ustanovni občni zbor.

a) Zvezni odbor, ki ga je izvolil občni zbor za eno leto je naslednji: predsednik g. dr. A. Brumat, profesor, podpredsednik g. dr. Št.

Brajša, blagajnik g. dr. Glaser, knjižničar g. dr. J. Munič, odborniki gg. msgr. dr. J. Ličan, D. Doktorič in gč. Besednjakova. Za zvezinega tajnika je bil imenovan g. kateh. F. Terčelj, ki začasno posluje v Gorici, Via Carducci 4. Širši odbor se bo sestavil iz zastopnikov, katere bodo volila posamezna okrožja.

b) Zvezna pravila: določajo namen društvenega delovanja, ki je širiti krščansko in narodno misel po deželi. V zvezo se sprejmejo vsa društva, ki zastopajo krščansko in narodno načelo. Vstopnina za posamezna društva znaša enkrat za vselej 10 L, članarina pa za vsakih 10 članov po 2 L na leto. Po pravilih se lahko snujejo v društvi fantovski in dekliški odseki, ki so v notranjem delovanju samostojni. Istotako se posamezni društveni zbori (pevski, dramatski, telovadni) združujejo v Zvezo zborov s sedežem v Gorici.

c) Zvezino delo: »Prosvetna Zveza« pozivlja vsa društva, naj pristopijo kot članice v udruženje. Nadalje daje na razpolago govornike in predavatelje, ki gredo na prošnjo predavat po deželskih učlanjenih društvi. Nadalje je Zveza pripravljena prirejati razne tečaje: apologetične, socialne, politične, gospodarske, govorniške, dramske, pevske itd. Tekom meseca so zastopniki Zveze pripravljani informirati voditelje v posameznih okrožij o celotni akciji.

Pričakujemo, da se bodo našemu pozivu odzvala vsa društva, katerim je v resnici na tem, da širijo pravo kulturo in pošteno zabavo!

FANTOVSKI IN DEKLIŠKI ODSEKI.

Od vseh strani so nam dan za dnem prihajali vprašanja, kdaj vendar začnemo z mladinsko organizacijo. Fantje so čutili potrebo, da tudi sami nekaj pokažejo, da so dozoreli za samostojno vodstvo odsekov. Istotako se je pokazala potreba glede na intenzivnost dela in na vzgojno metodo, da je nujno potrebno združiti tudi vsa poštena slovenska dekleta v posebno zvezo, katero bi same vodile.

Naša mladina je prišla do spoznanja, da ni zabava samo na plesišču in v oštariji, ampak, da se veselo in še veliko bolj živahno razveseli človek v poštenu družbi.

Pri igrah, petju, telovadbi, fantovskih večerih, dekliških krožkih je nešteto prilik, da se fantje iz ene vasi spoznajo, da pridejo do zavesti, da so ena družina, da drug drugega vzpodbujajo in si medsebojno dajejo korajže pri težkem, vendar veseljapolnem kulturnem delu. Isto z dekleti! Pri svojih dekliških krožkih imajo priliko za zabavo, za izobrazbo zlasti gospodinjsko in vzgojno, ki je tako primanjkuje v današnjih dneh.

Enkrat je treba, da preneha ona barbarska navada, ki ima za »fest fanta« onega, ki je patentiran razgrajač, pohotnež, pijanec, preklinjivalec — in za »fajn punco« ono, ki pomete vsa

plešišča in obriše vse kote, koder je doma nesnaga. — Takih fantov in deklet naš narod ne rabi — ti ga kompromitirajo, spravljajo v slabo luč. Takih nočemo v naših zvezah! Ravno tako pa ne maramo kislih mevž, pustežev, čmerik!

V naše fantovske in deklinške zveze naj se vpišejo vsi pošteni fantje in dekleta, ki so radi veseli in se hočejo duševno in telesno vzgojiti. V naših zvezah naj bo doma poštenje, ki je ponos slovenske mladine, v njih naj bo doma izobrazba, veselje, petje, telovadba — skratka vse, kar potrebuje naša verna slovenska mladina!

Pozivljamo torej vse fante in dekleta, naj ustanove v vseh dražstvih fantovske in deklinške odseke in k ustanovitvi povabijo zastopnika »Prosvetne Zveze.«

V ZIMSKIH VEČERIH.

vasi, kjer je mnogo prave mladine, se zbirajo fantje in moške v društvenih prostorih. Mrazi, zunaj brije burja. Vsak fant je prinesel s sabo poleno in zdaj veselo prasketa skupni ogenj v peči. Sedijo krog mize, čitajo, se pogovarjajo. »V desetih vaseh so bila ta teden predavanja« bere na glas eden izmed tovarišev. Kako radi bi slišali predavanje! Pa kaj, ko smo tako v gorah, da redko pride kdo do nas!

Treba je samo vzeti dopisnico in naprositi »Prosvetno zvezo«, naj pošlje predavatelja. Toda to se more zgoditi za zelo oddaljene kraje le parkrat. Zato je potrebno, da fantje sami začnejo predavati.

Začetek je težak. Vsak se brani. Treba pa je, da eden vzame primerno knjigo, in da prebere pazno večkrat en samostojen del. Nato naj si na podlagi prečitanega sestavi spored predavanja. Potem naj po točkah sporeda sestavi in napiše predavanje. Vse to na podlagi ene ali več knjig. O tem načinu, kako sestavljati predavanja, naj zmožne fante podučijo naši izobraženci. Ko se bo eden okorajžil in se štirinajst dni vsak večer pripravljaj na predavanje, bo dobro šlo naprej. Imel bo uspeh in drugi tovariši mu bodo sledili.

O čem naj predavamo kmečki fantje?

Vzemimo, da se odločite, v desetih predavanjih obdelati zgodovino slovenskega naroda. Najprej si naročite ali izposodite najvažnejše knjige o tem predmetu. Nato na podlagi knjig sestavite načrt za vrsto predavanj o slovenski zgodovini. En načrt za deset predavanj bi bil tale:

1. Življenje Slovenov, njih prihod v sedanjo domovino. — 2. Sv. brata Ciril in Metod. — 3. Slovenci v srednjem veku. — 4. Turške vojne. — 5. Protestantizem med Slovenci. — 6. Veliki kmečki panti. — 7. Napoleon in Slovenci. — 8. Slovenci in l. 1848. — 9. Politična zgodovina slovenskega naroda 1848—1918. — 10.

Preporod Slovenije po J. Ev. Kreku in zedinjenje Jugoslovanov.

Za to vrsto predavanj bi bile nujno potrebne sledeče knjige: *Gruden*, Zgodovina slovenskega naroda (6 zvezkov); *Apih*, Slovenci in leto 1848.; *Lončar*, Politično življenje Slovencev od 1797—1919; in »Ob 50 letnici Janeza Evangelista Kreka«. Te knjige more dražstvo naročiti tudi potom »Prosvetne zveze.«

To bi bil en načrt za predavanja. Naj se kmečki fantje, ki stojijo na slovenski straži daleč po vaseh, lotijo tega dela. Imeli bodo tudi mnogo veselja z njim. V zimskih večerih naj gori vsepovsod luč slovenske - krščanske misli.

PEVSKA ORGANIZACIJA NA ČEŠKEM.

V. V.

»Prosvetna zveza« je ustanovljena in žnjo bo vstalo novo življenje v naših kulturnih društvih. Tudi pevska društva po naših vaseh se bodo vzdramila k novemu, intenzivnemu delu, a to delo bo imelo uspeh le, če ne bo delal vsak na svojo roko, ampak, če bo vse naše delo organizirano. V okvirju »Prosvetne zveze« je potrebna tudi organizacija pevskih društev. Tako pevska organizacija z mogočnim razmahom so ustanovili bratje Čehi že leta 1868, in leta 1919. so jo zopet oživili (med vojno je spala) in jej dali novo ime: *Pevecká obec československa*. To je številno najmočnejša organizacija čeških pevskih društev. Zveza izdaja tudi mesečnik »Vestník pevecký a hudební«. Tačasni predsednik je Dr. Luboš Jerábek. Ta organizacija ki je razpredena po celi republiki je razdeljena na dvajset pevskih žup.

V teh župah pa niso včlanjena le posamezna pevska društva, ampak tudi cele manjše pevske zveze, ki same štejejo po več društev.

Druga velika pevska organizacija je: *Organisace delnických peveckých spolku v československé republice*. V tej organizaciji je včlanjenih 55 pevskih društev in pevskih zvez manjšega obsega. Na Češkem je pač vse organizirano, tako imajo pekovski pomočniki, krojači, klobučarji, invalidi itd. lastne pevske zveze, da celo »pevecký spolek bezvercu« se nahaja med njimi.

Tretja mogočna pevska organizacija je: *Obecná Jednota Cyrillská*, ki ima isti namen kakor naše nekdanje »Cecilijansko društvo«, namreč povzdigi cerkvene glasbe. Ustanovljena je bila leta 1878. Jednota je zveza vseh škofijskih »cirilskih« zvez in župnijskih »cirilskih« društev cele republike. »Cirilska društva« so vstanovljena skoraj v vsaki župniji in imajo namen skrbeti za lepoto cerkvenega petja v domači župniji.

Jednota izdaja tudi mesečnik za negovanje cerkvene glasbe »Cyrill«.

To so veličastne pevske organizacije, ki so rodile že dosedaj velikanske uspehe in bodo

v prihodnosti češkemu narodu še več koristile, ko se bodo še mogočnejše razvile.

Navedeni podatki so vzeti iz knjige: Hudebni almanach čsl. republike 1922.

Tudi nam je silno potrebna močna pevska organizacija »Pevska zveza«, ki bi v sebi združevala vsa naša podeželska pevska društva. V slogi je moč! Bohemia docet! Učimo se od bratov Čehov!

GORIŠKI GODBENI KROŽEK.

Slovenski goriški godbeni krožek je bil ustanovljen letos meseca maja. Po velikih težavah je bilo mogoče zbrati v njem četo slovenskih mladeničev, ki ljubijo lepoto glasbe. Z vnemo je krožek šel na delo, večer za večerom so se vadili člani. Kdor je imel priliko videti 42 mladih godbenikov, ki so spremljali 2. oktobra sliko Matere Božje na Sveto goro, kdor je slišal točno in ubrano sviranje, se je mogel prepričati o uspehih, ki jih je godbeni krožek do-

segel v tako kratkem času. Vaje trajajo tudi sedaj naprej in navdušeni po prvem uspehu, se godbeniki pripravljajo na nove nastope. Velika ovira do napredka je to, da krožek do sedaj ni še našel primernih prostorov. — Goriški godbeni krožek se je pridružil »Prosvetni zvezi« in hoče delovati v smislu krščanskih načel. V tem smislu je naš krožek pozdravil tudi goriški vladika, prevzvišeni knez in nadškof, ko je ob pogledu na mlade vrste vzkliknil: »Hvala Bogu, da imamo vsaj eno slovensko katoliško godbo!« Zvesto hoče godbeni krožek stati na strani naše »Prosvetne zveze« in pomagati, da se glasbena umetnost razširi po vseh prosvetnih društvih v naši krajini.

Bodi zatorej povedano, da godbeni krožek ne išče dobička pri svojih nastopih. Mi mladi fantje ne maramo kovati cekinov iz naše ljubezni do godbe. Zato smo sklenili, da bomo, takoj ko izide krožek iz sedanjih gmotnih težav, pomagali z dohodki iz nastopov »Slovenskemu sirotišču« in »Slovenskemu Alojzijevišču«. Godbeni krožek sodeluje pri procesijah, mašah, gledaliških predstavah, koncertih, telovadbi, na taborih pri tekmah, izletih ter pri drugih

narodnih prireditvah. H mavadnim plesom pa naša godba ne gre, ker ne maramo zastrupljati slovenskega ljudstva. S privoljenjem »Prosvetne zveze« se vključi ob slovesnih prireditvah srbsko - hrvaško »kolo«, ki sme trajati 1—2 uri.

Dolžnost vseh naših prosvetnih društev je, da se poslužijo le naše godbe. Saj s tem podprejo velik idealizem mladih godbenikov, gmotno pa pomagajo slovenskim vojnim sirotam in revnim dijakom v »Alozijevišču.«

ŽARKI.

Fantje na deželi. Po deželi so razsejani fantje, na katerih delo in značaj zaupamo, ko započenjamo veliko združenje prosvetnih društev. Najdete v gorski vasi fanta; dober kmečki delavec, poštenjak. Zvečer po delu premišlja, kaj bi se v vasi dalo narediti. Pozna slovensko knjigo in jo uživa. On je zbral prvih deset fantov za društvo. Nabiral je od hiše do hiše denar za knjige. Pri predstavah se je trudil, gradil je oder, zbiral opremo za igro. Tudi v gospodarstvu se trudi. Lani je cepil vrsto žlahtnih sadnih dreves, ki pri nas še ni udomačena. Priznanja seveda ne žanje mnogo. Pa led je prebil, društvo živi in terja od njega novega dela.

Na stotino teh izbranih fantov se zanašamo. Oni so poklicani, da postanejo oficirji prosvetnega gibanja. Kakor pa mora vojak doslužiti leto, tako je potrebno, da kmečki fant dovrši prosvetno šolo. Ta šola bodo stalni tečajni Prosvetne zveze. Že sedaj vabimo po izobrazbi hrepeneče voditelje fantov, da stopijo vanje, ko jih razglasimo. Iz teh šol naj izidejo kmečki prosvetni delavci, ki bodo luša društva.

Ljubezenska misel. Prosvetni delavec iz goriške okolice nam piše: Pri nas smo nabirali za stradajoče ruske otroke. Enega ruskega otročiča rešiš pred grozno smrtjo s 70 lirami. Razjasnili smo ljudem, kaj zahteva človeško usmiljenje in slovanstvo. V celi občini smo dobili okrog 200 lir. So družine, ki na dan zaslužijo 50-80 lir. Neka vas je dala za ruske umirajoče celi dve liri.... Drugod, po drugih občinah je bilo še slabše. Srca so trda. A ljudstvo ne nosi vse krivde. Bila je vojna, begunstvo. Takrat so bili skoro vsi ljudje trdi do naših rojakov. Zakaj se čudite, da so sedaj tudi oni do drugih trdi? Društva niso nič storila, da bi se čit ljubezni do bližnjega prebudil. Tu moramo začeti. Naj deluje mirno, odločno, brez hrupa krščanska misel. V naših ljudeh je mnogo dobrega, treba je le, da te sile združimo in gojimo. Bilo bi slabo, ko bi hoteli užgati razprtije v vasi. Skušali bomo doseči, da bo društvo velika družina, v kateri bodo veselo živeli vsi dobri ljudje naše vasi. Nekaj ljudi bo nasprotovalo. Tudi ti nosijo v sebi luč duše. Ne bomo je z mržnjo in z napadom upihnil; v ljubezni naj jim govori naše delo.

Glas iz dijaštva. Prijatelj nam piše: Mi dijaki gremo v ljudstvo. Ne zato, da bi ga čistili, ampak da bi ga spoznali in našli zopet dom. Mi ne vidimo v ljudstvu boga, ampak ljudi, ki so ustvarjeni po božji podobi in jih hočemo iskreno vzljubiti. Iskrenost pa zapoveduje, da smo resnični napram drugim in napram sebi. Če bolj ljubimo one, ki stojijo na robu življenja in se trudijo z delom, je to naša dolžnost. Saj je teh ljudi petindevetdeset na sto naših rojakov. In nje je težje razumeti, kot pa pet odstotkov, ki hodijo na višinah. H tem, ki so na višinah v bogastvu nas vleče naš stan, naša vzgoja in narava. Zato je za dijake tembolj potrebno, da upognemo svojo naravo navzdol, kjer je delovno ljudstvo. Ker to bo naše notranje povečanje.

Prijatelj društva. Mož je uljuden, se zanima. On je navdušen za prosveto, govori s hrepenečim glasom o njej. Pri veselicah in slavnostih je točno na mestu. Stiska roko režiserju, hvali pevovodjo, vliva vsem pogum v srce. Postaneš pogumen in ga povabiš na društveni sestanek. Se razume, storil bo vse, kar more. Res pride na sestanek. Gotovo boš oprostil, če mora čez deset minut oditi; tam in tam ga čaka neznansko važen opravek. Naprosiš ga, da sodeluje jeseni pri društvenih predavanjih. Silno rad, samo če bo čas; če tega ni, še cesar ne more nič dati. Seveda jeseni nima časa. Toda njegov duh je pri društvu. On govori za vse dobre stvari, za katere se je treba zanimati. Treba je biti zraven, dati dober zgled. Toda prijatelj društva je na eno pozabil: da je treba vse velike stvari pridobiti s krvjo, z žrtvami. In tudi ljudsko prosveto.

Pogled v dvajsetletje. Vozimo se po soški dolini. Polagoma vstajajo vasi iz razvalin. Lahne črte hribov se vijejo na nebu. Spodaj v soteskah so travniki in ozke, dolge njive. Tam se upogibačo hrbti deklet, ki izkopavajo sad iz borne zemlje. Salona. Vidiš tuje zagorele obraze, čuješ italijansko govornico. Tu je italijanska naselbina, črn madež na slovenskih tleh. Samotne so okoli vasi, v miru spišo. Tam delajo kmečki ljudje kot so delali dedje in pradedje. A v dolini je italijanska fabrika, črni stebri se vijejo iz njenih dimnikov. In že srka tovarna vase slovenske fante iz vasi. — Soča je močna žila krvi, ki gre po telesu goriške dežele. Ali bo

ta žila prinašala zdravja ali strupa? Dvajset let preteče in ob toku Soče bodo stale tvornice, električne centrale, razsežne industrijske naprave. Velik del domačinov se izpremeni v industrijsko delavstvo. Že grabi tuja roka po soški dolini. Drugi sovražnik slovenskega ljudstva je komunizem, ki zatira verske moči v srcih. Čigavo bo slovensko ljudstvo v fabrikah ob Soči? Če bo še krščansko, bo tudi slovensko. Zato je potrebno, da se pripravi na dni, ki pridejo. Ali je nujno, da se izgubi bodoči soški proletarijat v tabor komunizma? Če se to zgodi, bodo krivi vsi oni, ki danes ne zbirajo ljudstva v izobraževalnih društvih. — Boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst? Prijatelji, ura dela je tu!

VELIKA DRUŽINA.

Še mnogo ljudi je, ki ne slutijo, kako globokega socialnega pomena je društvo. Znamenje, ki je užgano na čelu današnjega človeštva, je Kajnovo znamenje. Mar sem jaz čuvar svojega brata? Kaj mi mar, če ves svet propade, da se le meni dobro godi! To je najgloblja sebičnost človeka, ki je zatrl v sebi ljubezen do drugih ljudi. Vsak pogled v notranjost slovenske vasi nam pokaže, koliko zastarane mržnje, ki se podeduje z roda v rod, je nakupičene po družinah. Sosed sosedu zavida, dekletovarišči. Koliko škodželjnega veselja je v naši vasi, če deklet pride v nesrečo? In vse to črno blato na dnu src je vojna silno pomnožila in zavladal je čas, ko se ljudje surovo, sebično in brezobzirno bijejo za umazani interes. Toda v najboljših ljudeh, v živim vrelcu mladine se je začel dvigati odpor proti sovraštvu, obrekovanju, vaški mržnji, ki mori se. Ta mladi rod je zaklical: Nočemo več sovraštva, pokopljite mržnjo, s katero se mučite! Vsa vas mora postati ena sama velika družina, vsi dobri fantje naj bodo kot družba bratov, vsa dekleta kot sestre. In v to veliko družino bo zasijala sreča, radost in mnogo gorja bo skopnelo. Danes so ljudje v vasi kot grah v merniku, brez vsake zveze med seboj in zato je mnogo preprirov in žalosti. Zdaj se mora ustanoviti nova velika družina, v njej naj se združijo vse dobre sile. In zato so fantje ustanovili prosvetno društvo. To bo veliko ognjišče, okoli katerega naj se zbira vsa velika družina naše vasi.

SATIRA.

SPOMINI.

Vse knjige: pesmi, drame in romane,
vse pravljice, povesti, basni;
dá, sveto pismo bral sem v noči jasni:
bilé so misli v črkah mi vkovane.

Vse fraze sladke sem imel izbrane;
vse pike, vejice, narekovaje,
dvopičje, oklepaje in klicaje
posnel sem iz retoriške poljane.

Ne čitam več ljubezenske romane ...
rastline, korenine zdaj si zbiram
in z njimi léčim svoje srčne rane.

Od fraz prelestnih duša mi ječi,
s srcem in ločili vidno hiram;
nad mano temna noč, — molči.

Boris.

*Izmed vsega, kar ste nam poslali, je ta
pesmica najboljša, ne samo po svoji obliki,
ampak tudi po svojem jedru in jo priobčujemo
v proučevanje temu in onemu pesniku, ki
leči svoje srce s slabimi verzi mesto — kar
je edino pravo — z zelišči. Uspeh je sicer v
obeh slučajih isti, le da človek z zelišči nad-
leguje kvečjemu sebe, pri slabih pesmih pa je
narobe.*

SKRIVALNICA.

*Kaj se v hiši je zgodilo,
da vse naglo vkup leti,
se zrcalo je razbito,
vaza pa na tleh leži.*

*Ali bili so otroci,
ali bil je morda tat;
išči — slika je pri roci,
toda prej ne hodi spat!*

KRATKOČASNICE.

SPREMEMBA.

Mladi Štefan gre k slikarju ter ga prosi:
»Napravite mi sliko ranjkega deda.« Slikar ga
vpraša, ako ima kak portret ranjkega. Nato on:
»Nisem ga mogel nikjer dobiti, pa saj bo tudi
tako šlo:« ter mu prične popisovati dedovo zu-
nanjost. Slikar — navihanelec — mu jo je oblju-
bil napraviti, da bo odgovarjala popisu. Zgovor-
jenega dne si pride Štefan sliko ogledat, ker pa
je imel namišljeni ded popolnoma tuj obrez na
sliki, zavzdihne: »Ubogi ded, kako si se ti spre-
menil!«

NI TRUDEN.

Pri baletni predstavi je bilo gledališče na-
tlačeno. Da bi Lojze lahko bolje videl na oder,
vstane s svojega sedeža. »Sedite vendar zo-
pet«, se oglasio za njim. »Lepa hvala«, odgo-
vori neženirano Lojze. »nisem več truden.«

TEŽA MESECA IN ZEMLJE.

Odrediti težo zemlje je že star problem, ki
zanima učene glave. Prve poskuse za njegovo
rešitev sta že v letih 1774. do 1776. na Škotskem
podvzela Huton in Meskelaine; v novejši dobi
se je profesor Jolli poslužil zelo občutljivih teht-
nic, ki se nahajajo v posebni zgradbi monakov-
ske univerze. Na eno in drugo skodelico je s ko-
vinsko žico, dolgo dvajset do petindvajset me-
trov, privezana nova skodelica. Ako se kak
predmet, na primer metalna kroglica, položi v
zgornjo skodelico, se točno iztehta njena teža
in ako se nato položi kroglica v spodnjo skode-
lico, pokaže tehtnica večjo težo, ker je kroglica
radi večje bližine k zemeljskemu središču bolj
pritegnjena in zato pokaže večjo težo. Fizika
Rihards in Krüger-Menzel sta dolgo let študi-
rala isti problem na ta način, da sta v kazema-
rah špandavske citadele operirala s svinčnim
blokom, težkim stotisoč kg. Po teh preizkusih je
precejnjena prosečna gostota zemeljske krogle
na 5.05; za vso zemeljsko kroglo se tako da iz-
računati njena precejšnja teža: 5.960 trilijo-
nov kg.

V novejši dobi se je poskušalo odrediti težo
zvestemu spremjevalcu naše zemlje. Hinke je
baje izračunal, da je mesečna masa 81.05 krat
manjša kakor zemeljska. Teža potemtakem
znaša 73.5 trilijonov ton. Zamislimo si, da ima-
mo nalogo, odstraniti zemljo in mesec in nato-
vorimo vlake, dolge po 100 voz. Ako vsako
sekundo odpeljemo po en vlak, bi tekom enega
leta odpravili okrog 15 $\frac{3}{4}$ milijarde ton. Za nato-
vorjenje cele zemlje bi potrebovali 378 milijard
let, za luno pa samo 4.6 milijard let. Dolžina
vlak, ki bi naenkrat odpeljal maso vse zemeljs-
ke krogle, bi znašala preko 4 $\frac{3}{4}$ trilijonod km.

UGANKE.

Šest ugank za nagrado.

1. Dopolnilna uganka.

(Domen)

*			a	r	m. krst. ime
*			e	k	dan v tednu
p	r			*	cerkv. dostojanstvenik
*	e	l			gozdna žival
*	a	r			glavno mesto
*	o	č			služba v hotelu
d	u			*	stara mera
*			e	c	nedomač človek
*			j	e	mesto v Jugoslaviji

V pranih prostorih bereš znan pregovor.

2. Diagonala.

Prilobila Z. V.

a a a e e ime slavista.
 e j k k k grm.
 k k l l l mesto blizu Reke
 m m o o r vitko drevo
 s s š u u zdrava pijača.

V diagonalih bereš ime slov: pisatelje in oesnika.

3. Rebus.

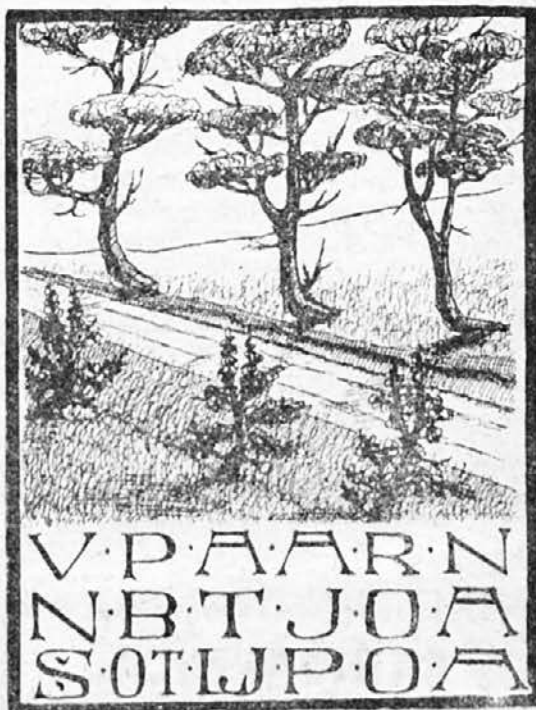

4. Uganka.

Mesec vsak ti k hiši pridem,
 malo vedno zamudim,
 ali vendar staro — mlado
 prvi hip razveselim.

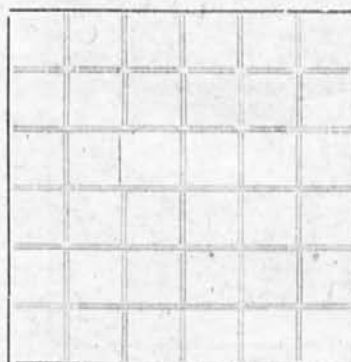
A kdor hoče, da me vživa,
 me najprvo zrezal bo,
 vendar pa ostanem cela —
 zdaj ugani — kdo je to?

5. Kriptogram.

6. Številčna naloga

R. F.

V ta kvadrat je treba spraviti vse številke od 1–36 tako, da bo v vsaki vrsti vodoravno, navpično in diagonalno enaka svota, namreč 111.

Kdor reši uganke do 20. novembra in bo izžreban dobi 3. knjige: Feigel: Bacili in bacilke, Majcen: Za novi rod in Pugelj: Mali ljudje. Razen knjig dobi plačano naročnino »Mladike« za l. 1923. — Ugankarji na noge! To je zadnji razpis let. leta.

Rešitev ugank v 9. številki:

1. Uganka.

Metulj.

2. Vizitka.

Gostilničar.

3. Zložna uganka.

Š t i r i
K l e p a r
O v i d
D l e t o
A n z e l m

Ob stranéh (spredaj navzdol, zadaj navzgor)
se bere: **Škoda modri!**

4. Rebus.

Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo!

Prav so rešili: Mira Gregorič, Ajdovščina; Irma Čok, Trst; Kristina Štolfa, Sežana; Ivan Kariž, Sv. Križ; Zora Vilhar, Kronberg; Vanda Možina, Brje; Franc Mlekuž, Čepovan; Pepa Šuligoj, Malica Šuligoj, Cilka Šuligoj, Čepovan-Tesno; Venier Ivo, Nabrežina; Justa Mrcina, Kopriva; Marija Geržina, Podstenje; Alojzija Furlan, Sv. Anton pri Kopru; Fani Živec, Dutovlje; Šavli Andrej, Čiginj; Franjo Vrečko, Červinjan; Flego Zora, Lanišče; Bernik Julija, Kobarid; Filipčič Lidija, Kobarid; Mila Uršič, Kobarid; Malči Ravter, Žaga; Ernej Lapanje, Ponikve; Tomišič Živko, Kazlje; Marija Kranjc, Ponikve; Metoda Petrič, Gradišče; Rajko Gruden, Šturje; Grum Stanka, Ajdovščina; Makarovič Ivan, Šturije; Rušt Venceslav, Šturije; Slokar Ivan, Šturije; Mira Jerebova, Dolina pri Trstu; Mici Lapajne, Idrija; Minka Gruntar, Kobarid; Božena Sattler, Tolmin; Marica Uršič, Tolmin; Nežika Rejec, Sp. Idrija; Jos. Tarčan, Nabrežina; Marica Perin, Grahovo; Ivan Perhavec; Ljubica Pangerc; P. Anton Vouk, Gonica; Franica Lenassi, Solkan.

Žreb je določil gdč. Miro Gregorič, Ajdovščina.

SLOVARČEK TUJK.

Sestavlja France Eržen.

protagonist, glavni junak;
protekcija, zaščita, okrilje, varstvo;
protektor, zaščitnik, pokrovitelj; **protektorat**, pokroviteljstvo;
protest, ugovor, prosved; **protestirati**, ugovarjati, prosvedovati;
protežirati, braniti, zagovarjati (koga);
protokol, zapisnik; **protokolist**, zapisnikar;
protoplazma, pratyorivo;
proviant, živež, hrana;
provinca, pokrajina, dežela; **provincialen**, pokrajinski, podeželen;
provizija, opravnina, zaslušek;
provizor, upravitelj, upravnik; **provizoren**, začasen;
provokacija, izzivanje, poziv na boj;
proza, nevezana beseda; **prozaičen**, nevezan, pust, suhoparen;
prozodija, zlogomerje;
psalm, slavospev, hvalna pesem;
pseudonimen, pod izmišljenim imenom;
psiha, duša;
psihastenija, dušna nemoč;
psihiater, dušelečnik;
psiholog, dušeslovec; **psihološki**, dušen, dušesloven; **psihologija**, dušeslovje;
publika, občinstvo;
publicist, časnikar, novinar; **publicirati**, objaviti, razglasiti, izdati;
puč, pobuna;
pumpa, sesaljka, črepalka; **pumpati**, vodo goniti, zajemati, črpati;
puntualen, natančen, točen;
pupila, zenica, punčica;
purgatorij, vice;
purist, jezikotrebec; **purizem**, treblenje jezika, čistogovornost, čistorečnost;
purpuren, škrlat;
pušpan, zelenika.

R.

rex, kralj;
rabat, popust, popustek, odbitek, znižanje cene;
rabiaten, besen, divji, stekel;
rabin, učitelj;
racionalen, umen, umoren, umstven, razločen;
radij, polumer;
radikal, koren, korenika; **radikalen**, korenit, temeljit, odločen, brezobziren;
radirati, strugati, strgati;
radirka, strgalka;
rafiniran, očiščen, premeten, pretkan, zviti; **rafinirati**, čistiti, izčistiti;
rajon, okoliš, okrožje, obmestje;
raketa, žaromet, umeten ogenj;

- rampa**, ograja;
rana, žaba;
rapiden, deroč, brzo, hitro;
rariteta, redkost;
rasa, pasma, pleme, rod, vrsta;
rata, del, obrok;
ratificirati, odobriti; **ratifikacija**, odobritev;
reagencija, izkušala;
reagirati, odzvati se;
reakcija, nasprotno, odbojno delovanje, odziv;
realen, stvaren, istinit;
realije, stvarne vede, stvarni predmeti;
realističen, resničnost; **realizem**, resničnost;
realiteta, istinost;
realizacija, udejstvitev; **realizirati**, ustvariti, uveljaviti, udejstviti;
rebus, zagonetka;
recenzent, presojevalec, ocenjevalec; **recenzija**, presodba, ocena;
recepis, poštna prejemnica, potrdilo;
recent, zdravniški zapis, predpis;
recipročen, medsebojen;
recte, pravilno;
redakcija, uredništvo; **redaktor**, urednik;
redent, odrešeneec, rešeneec; **redenten**, odrešen;
redukcija, prevajanje, znižanje, zmanjšanje, prikrajšanje;
reduplikacija, podvojitvev začetnega zloga;
refekcija, mala južina;
refektorij, obednica, jedilnica;
referat, poročilo; **referent**, poročevalec; **referirati**, poročati;
referenca, izkazilo, priporočilo;
refleksija, odboj, odsev, odsij, razmišljanje;
reflektirati, odbijati, odbiti, odsevati, odsijati, odražati, odraziti, želeti kaj doseči;
refleksiven, odseven, povračalen, povraten;
reflektor, odbijalnik, žaromet;
reforma, preosnova, preobrazba, prestrojba;
reformator, preosnovatelj, preobraževatelj;
refrakcija, lom luči, lomitev luči;
refren, pripev, pripevek, dopevek;
regal, polica;
regeltrija, tristavka;
regenerator, obnavljač, preroditelj;
regent, vladnik, namestnik vladarja;
regiment, polk;
register, seznam, popis, vpisnik, kazalo, pregled, izkaz; **registrator**, vpisovalec; **registratura**, spisovnica;
reglamá, pravilnik, poslovnik;
regnum, kraljestvo;
regula, pravilo;
regulirati, urediti, uravnati; **regulator**, ravnalec;
reisirati, uspeti, uspeh imeti;
rekapitulacija, povzetek, povzemek, ponavljanje; **rekapitulirati**, povzeti, povzemati;
reklama, javno naznanjevanje, priporočanje;
reklamacija, pritožba, zahteva; **reklamirati**, zahtevati, lastiti si, pritožiti se, ugovarjati;
rekomandirati, priporočati;
rekonstruirati, obnoviti, preurediti;
rekonvalescent, preboleznik, okrevalec;
rekord, višek;
rekrut, novinec, novak; **rekrutirati**, novačiti, nabirati vojake;
rektificirati, izpraviti;
rektor, ravnatelj, vodja, predstojnik;
rekurirati, pritožiti se; **rekurz**, priziv, ugovor, pritožba;
rekvirirati, zahtevati, iskati, vzeti;
relacija, odnošaj razmerje; **relativen**, odnosen, oziralen;
religija, verstvo, vera; **religiozen**, veren, pobožen;
relikvija, svetinja, svetniški ostanek;
remiza, klonica, vozarna, vozarnica;
remuneracija, nagrada, plačilo, povračilo;
renegat, odpadnik, odstopnik;
renesanca, preporod, pomlajenje;
renta, prihodek, dohodek;
renomé, ugled, sloves, slava;
renovirati, prenoviti, obnoviti;
reometer, tokomer;
reorganizacija, preosnova;
repertoar, razpored, seznam;
repertorij, iskalnik;
repetent, pohavljalce; **repetitoren**, ponavljajoč;
repetitio est mater studiorum, ponovitev je mati učenosti;
represalije, protimora, protisila, proti odredba;
renresiven, zaustaven;
reprezentacija, zastop, zastopstvo; **reprezentant**, zastop, zastopnik; **reprezentativen**, zastopniški;
repriza, ponovitev;
reprobacija, zavrnitev;
reproducirati, obnoviti, ponoviti, obnavljati, ponavljati; **reproduciranje**, obnavljanje; **reprodukcija**, obnova;
republika, ljudovlada;
requiem, zadušnica, črna maša; **requiescat in pace**, naj počiva v miru;
reservat, pridržek;
resignacija, udanost, odpoved;
resoluten, odločen;
resonanca, odglas, odzvek;
resort, področje, območje, posel, stroka, urad;
respekt, spoštovanje, ugled, veljava;
restavrirati, vzpostaviti;
restringirati, stesniti, utésniti, omeliti;
retorika, govorništvo; **retoričen**, govorniški;
retorik, govornik;
retorta, prekapnica;
retur, nazaj, se vrne, vrnitev;
revanš, povračilo; **revanširati**, vrniti, vračati;
reverendo, častiti;
reverz, zavezno pismo;
revija, časopis, obzornik;
revizija, pregled, priprava;
revmatizem, skrnina, kstenina;
revolucija, prevrat;
revolver, samokres;

rizimirati, povzeti, povzemati;
rezultat, posledek, uspeh;
režija, uprava;
režim, vlada, vladavina;
režiser, ravnatelj;
ribasso, ponižanje cene;
rigorozen, strog, oster;
rikam, vezilo;
rikreatorij, zabavišče;
rima, stik;
ripieno, poln, napolnjen;
ritem, ubranost;
ritenuto, pridržan, zadržan;
ritual, obrednik; **ritualen**, obreden;
rival, tekmeč; **rivalen**, tekmovalen;
riviera, obrežje obala, breg;
riziko, nevarnost;
robusten, korenjaški;
rojalist, kraljevec, kraljevski pristaš;
romantično, pesniško, slikovito;
rotacija, vrtenje;
rotovž, mestna svetovalnica;
rotunda, okrogla stavba;
rozarij, rožni venec;
rubrika, stolpec, razpredel, razpredelek, oddelek;
rustičen, kmetski, neotesan, sirov;
rutina, spretnost, ročnost, veščina, okretnost.

S.

sacerdot, duhovnik, mašnik, svečenik;
sakriřcij, dar, daritev, žrtev, darovanje;
sakrileg, svetoskrumba, svetoskrumstvo; **sakrilegičen**, bogoskrumstven;
sahorometer, sladomer;
sala, dvorana;
salamander, močerad;
saldirati, skleniti, sklepati račune, poravnati, plačati;
saldo, prebitek, ostanek;
salina, solišče, solni rudnik;
salon, dvorana;
salsa, omaka, pomaka, polivka;
salto mortale, smrtni skok, predrzno dejanje;
salva, skupni strel, odobravanje, pritrdjevanje;
salve! zdravstvuj!
sanatorij, zdravilišče; **sanirati**, zdraviti, lečiti, ozdraviti, zboljšati;
sankt, svet;
sanktifikacija, posvečevanje, proglasitev za svetnika;
sandali, opanke;
sangvinik, lahkokrvnik, vročeglavec; **sangvističen**, lahkokrven, vročekrven;
saniteta, zdravstvo; **saniteten**, zdravstven;
sankcija, potrjenje, potrditev, potrdba, odobritev;
santimonija, navidezna pobožnost;
sarkastičen, zbadljiv, zbadljivo zasmehovalen;
sarkazem, zbadljivost, boleča posmešnica, pikri zasmeh;
sarkofag, kamenita rakev;
satan, hudič, vrag, peklenšček, zlodej;
satira, zabavljica, dovtipno zasmehovanje; **satiričen**, zabavljiv, dovtipno zasmehljiv;
scena, prizor; **scenerija**, prizorišče; **sceničen**, prizoren;
scenograf, gledališni slikar; **scenografija**, slikanje odra;
schola, šola; **non scholae, sed vitae discendum**, ne za šolo, nego za življenje se je treba učiti;
secirati, raztelesiti, razparati, razuditi;
sediment, usedlina;
sekanta, presečnica;
sekretar, tajnik;
sekta, razkolniki, odcepljena verska stranka;
sektor, krožni izsek;
sekulum, stoletje, vek;
sekundant, dvobojni drug, tovariš pri dvoboju;
sekundaren, drugoten, drugoreden;
seksualen, spolen; **seksualnost**, spolnost, spolno življenje;
sekvestirati, zaseči, zapečatiti; **sekvestracija**, zasega;
semester, poluleetje, tečaj;
seminar, semenišče;
senat, starejšinstvo;
senior, starejši;
se non è vero è ben trovato, čeprav ni res, je vendar dobro izmišljeno;
sentenca, razsodok, razsodilo, mnenje;
sentimentalen, solzav, mehkočuten, prečutljiv, osladen; **sentimentalnost**, svetožalje, solzava rahločutnost, prečutljivost;
senzacija, pozornost, iznenadenje, vzbujenje;
senzal, mešetar; **senzacija**, mešetarina;
separat, ločen, razdeljen, oddeljen; **separatist**, združljivost;
september, kimovec;
serenada, podoknica;
serija, vrsta, red;
servitut, služnost; **servituten**, služnosten;
servicta, prtič;
servus, sluga;
sesija, zasedanje;
sezona, čas, letni čas;
sfera, okrožje, področje, obseg;
sferoid, paoblo;
sfragistika, pečatoznanstvo;
sic, tako;
sic transit gloria mundi, tako preide posvetna slava;
siguren, gotov, varen; **sigurnost**, gotovost, varnost;
signal, znamenje;
signatura, napis, podpis;
signor, gospod;
signum, znamenje; **in hoc signo vinces**, v tem znamenju boš zmagal;
silabarij, zlogovnica;
silogizem, sklep, zaključek;
simbol, podoba, znamenje;
simetričen, someren; **simetrija**, somernost;
simija, opica;

- simonija**, svetokupstvo;
simpatičen, prikupljiv, naklonjen, prijeten, dopadljiv; **simpatija**, sočut, sočustvo, nagnjenje, naklonjenost;
simptom, znak, priznak, pojav;
sinagoga, židovska shodnica, molitnica;
sindak, župan;
sine anno (= s. a.), brez letnice;
singular, ednina;
sinoda, cerkveni zbor;
sinonim, soznačnica; sinonimen, soznačen; **sinonimija**, soznačnost; **sinonimika**, soznakoslovje;
sintaksa, skladnja;
sintetičen, skladen, sestaven; **sinteza**, sklad, sestav, sestava, sestavljanje;
sinopsis, pregled, posnetek;
sir, gospod;
sirena, morska deklica;
system, sostav, sestav, združitev; **systematičen**, sostaven, sestaven; **systematika**, sostavoslovje, sestavoslovje;
sistirati, ustaviti, prepovedati;
situacija, položaj;
skala, lestvica, stopnice;
skandalizirati se, spotikati se, zgražati se, pohujšati se; **skandal**, pohujšanje, spotika, nespodobnost;
skandirati, razmeriti zloge, kolikovati;
skartirati, odvreči, zavreči, izključiti;
skeda, glasovnica, list;
skelet, okostnica kostnjak, ogrodje;
skepticizem, dvomljivost; **skeptičen**, dvomljiv; **skeptik**, dvomljivec;
skica, pročrt, prvi načrt, začrt, očrt, očrtek; **skicirati**, načrtati, očrtati, začrtati, osnovati;
skolioza, skrivljenje hrbtenice;
skombinirati, spojiti;
skonto, popust, odbitek;
skrutinirati, natančno preiskati, glasove šteti;
skulptura, kiparstvo;
skvadra, četa, oddelek;
slavistika, slavansko jezikoslovje;
soareja, večerna veselica;
socij, tovariš, drug;
socialen, družaben; **sociologija**, družboslovje; **sociolog**, družboslovec;
Societas Jesu (= S. J.), Družba Jezusova;
sofa, blazinjak;
sofist, lažimodrijan; **sofističen**, lažnjivo moder, zvijaški; **sofistika**, lažimodrijanstvo;
sofizem, varav sklep, lažen izvod;
soldat, vojak, vojščak; **soldateska**, vojaščina;
solidaren, vzajemen, skupen; **solidarnost**, vzajemnost, skupnost;
soliden, trden, jedru, klen, pristen, trajen, gotov, reden, redovit;
soli Deo gloria, samo Bogu čast;
solo, sam, samec, samospjev, samogovor;
somatologija, človekoslovje, truposlovje;
sonambulist, snohodec, mesečnik; **sonambulizem**, snohoja, mesečnost;
- sondirati**, preiskovati, preiskati, dognati;
sonoren, zvonek;
sortirati, razbrati, oddeliti, izbrati;
sottotenente, podporočnik;
settovoce, pod glasom;
spacij, prazen prostor;
specialen, poseben, delen, posamezen; **specialist**, strokovnjak;
specificirati, razvrstiti, posamezno navesti; **specifikacija**, razvrstitev, podrobni izkaz;
specifiški, poseben, osobit, svojstven;
spekulacija, razmišljanje, proumovanje; **spekulativen**, razmišljujoč; **spekulirati**, razmišljati, razmatrati, proumovati; **spekulant**, dobičkar, dragoletnik;
spektrum, šar;
spiritual, duhovni nadzornik;
speradičen, samoter, raztresen;
stabat mater dolorosa, žalostna je mati stała;
stabilen, stojen, stanoviten, trpežen; **stabilnost**, stojnost;
stadij, stopnja, doba, čas;
stalagmit, stoječ kapnik;
stalaktit, viseč kapnik;
Stambul, Carigrad;
statist, stojak;
statura, postava, rast;
status, stan, stanje, sestava, osobje; **status quo**, dosedANJI stan;
stalva, kip, soha;
stalaža, polica, stojala;
stenograf, tesnopisec; **stenografija**, tesnopis, tesnopisje;
stereografija, telopis, telopisje;
stereometrija, telomerstvo;
stereoskop, telozor;
stereotipija, celotisk;
stil, slog; **stilistika**, slogoslovje;
stilizacija, slogovanje;
stojčno, hladno, ravnodušno, mirno;
storia, zgodovina, povest;
stranac, naporno delo, trud;
strateg, vojskovodja, vojnosplovec; **strategičen**, vojnosplosten; **strategija**, vojnosplostvo;
strofa, kitica;
struktura, ustroj;
subaltern, podložen, podrejen, odvisen;
subito, hitro, takoj, naglo;
subjekt, osebek, podmet; **subjektiven**, oseben, podmeten;
subkontraren, podprotiven;
sublimat, prehlapina;
subordinacija, podrejenost, pokornost;
substancija, podstat;
substantiv, samostalnik; **substantiven**, samostalniški;
substrat, podlog;
substitucija, zamena;
subsumpcija, podvod;
subsumpcija, podvod.

ZDRAVSTVO.

DAVICA.

Davica je znana že iz starega veka. Njen pravi značaj pa so ugotovili šele v minulem stoletju. Provzročitelj davice je bacil, ki ga je zasledil Loeffler leta 1883. Infekcija se izvrši največkrat na mandelih žrela, bolj poredkoma v nosu, sapniku in na očeh. Bacili ostanejo vedno na istem mestu, kjer povzročajo značilno vnetje. Strup, ki ga proizvajajo, pa preide v telo. Okužitev se največkrat zgodi tako, da se prenesejo bacili s človeka na človeka. Najbolj nevarni za prenašanje difterije so ljudje, ki so že prebili to bolezen, pa imajo še na sluznicah žrela popolnoma virulentne bacile. Nekateri bacilonosci imajo stalno na teh sluznicah virulentne bakterije, ki jim pa nič ne škodujejo. Bolezen se tudi prenaša z vsemi predmeti, ki so prišli v dotiko z bolnikom; zakaj bacil, da si se posuši, ohrani svojo virulenco še dolgo časa. — Najbolj občutljivi za difterijo so otroci od 2. do 10. leta; pa tudi odrasli lahko zbole za njo. Značilna anatomski izprememba pri difteriji je ta, da se mandela vnameta; vrhnji del kože pod debeli, polagoma odmrije; na sluznici se napravi umazana, belkastosiva kožica, ki se ne dá odtrgati. To vnetje lahko seže globoko v sluznico. Pojavijo se tudi lahko velike nekroze, ki uničijo cele dele sluznice.

Inkubacijska doba traja pri davici 2 do 7 dni.

Lahka difterija se pričinja bolj počasi; otroci tožijo o bolečinah v glavi in trebuhu; na mandelih se napravi značilna prevlaka, ki se ne dá odtrgati od svoje podlage; mandela nekoliko otečeta; govor postane spričo te otekline nosljajoč. Pri teh primerih ostane vnetje omejeno na mandela; kvečjemu še preide na mali jeziček. Zaradi vnetja otečejo tudi bezgavke na vratu. Vročina je jako različna: časih se zvišuje polagoma, časih nastopi hitro. V prav lahkih primerih traja samo 2 do 3 dni, sicer pa tudi en teden do poldrugega tedna. Najvišja vročina je 39 do 40°. Srce bije hitreje; pojavi se tudi nekoliko beljakovine v seči. Po navadi se čez 4 do 8 dni vročina zniža; prevlake v žrelu odpadejo in bolnik okrevi.

Veliko hujšo sliko pa opažamo pri težko obolelih ljudeh. Vročina postane visoka; bolniki so popolnoma apatični; komaj govore; zaradi bolečin v grlu komaj požirajo. Izpremembe v žrelu se pričenjajo kakor pri lahki difteriji; toda že čez 1 do 2 dni pričenjajo mehki deli v žrelu razpadati. Na teh mestih se vidijo črnozeleno odmrle partije; ko odpadejo, puste za sabo umazanozeleno rano, iz katerih prihaja jako slab duh. Vročina je vedno višja; žila bije zelo slab in neredno; na pljučih se razvijajo bronhitide in

pljučnica. Ledvice se vnamejo; večkrat se pojavi tudi gnojno vnetje srednjega ušesa. Pri tej obliki difterije najbolj prevladujejo znaki; srčne oslabelosti. Ta oblika difterije traja v ugodnih primerih 2 do 3 tedne.

Difterično vnetje se lahko razširi na sluznice v nosu in na sluznico v sapniku. Zlasti zadnja komplikacija je jako nevarna; ker se sapnik po difteričnih membranah zoži, se otroci lahko zaduše. Znamenja, da je difterija posegla v sapnik, so: zelo otežkočeno in naporno dihanje, nekakšno piskanje pri vdihavanju, boječ izraz v obrazu. Taki bolniki se naravnost bore z vsemi silami, da se ne bi zadušili.

Pa tudi še potem, ko bolniki prestanejo bolezen, niso iz nevarnosti; zakaj csobito pri težkih primerih, pa tudi pri lahkkih se časih pojavi vnetje srčne mišice, in sicer po navadi v drugem ali tretjem tednu bolezni. Bolniki, pri katerih so zbole za srčno slabostjo; žila utriplje zelo ne-še vidni znaki difterije že popolnoma poizgubili, redno in slabo; pojavi se otežkčeno dihanje in cagnozo (koža postane višnjeva, zlasti na ustnicah in prstih). Skoro tretjina bolnikov umrje, ker jim otrpne srce, kar se zgodi čez nekaj dni, časih pa šele čez več tednov.

Skoro istotako pogostoma otrpnejo različni deli telesa. Med boleznijo otrpne največkrat mehki del neba, bolj poredkoma glasnice. Po preboleli difteriji se pa razen tega pojavljajo otrpi v požiralniku, bolj redkoma na mišičevju oči, na trupu in na rokah in nogah. Njih vzrok je strup, ki ga proizvajajo bacili in ki povzroči vnetje živcev.

Behringov serum je edini in najuspešnejši pomočnik zoper difterijo; učinkuje tem bolje, čim prej ga vbrizgamo. Žal, da je imuniteta, ki jo dobimo, če obrizgamo serum, samo kratka. Traja namreč kvečjemu 3 tedne. Dobro je vbrizgati profilaktično serum vsem otrokom, ki so prišli z bolnikom v dotiko.

OD DREVEŠA DO ČASOPISA.

Zanimivo je, koliko časa je potreba, da nastane iz drevesa, ki nemo sanja v gozdni tihoti, dnevnik, ki vpije po najbolj obljudenih vele-mestnih ulicah. Lastnik neke papirnice v Harzu na Nemškem je naredil ta-le zanimiv poskus:

Ob 7. uri 35 min. zjutraj je dal posekati v sosednjem gozdu tri drevesa; olupljen les so takoj transportirali v oddelek, kjer se dela zmes za papir. Proces se je izvršil tako naglo, da je ob 9. uri 39 min. že prišla iz stroja prva bala papirja. Ko se je osušila, so jo naložili na avtomobil in odpeljali v 4 km oddaljeno tiskarno, kjer so ravno tiskali dnevnik. Brž s papirjem v rotacijski stroj! Ob 11. uri dopoldne so že ljudje brali prve številke dnevnika. Zadostovalo je torej tri ure in petindvajset minut, da je publika brala najnovejše vesti na papirju, narejenem iz drevesa, na katerem so še zjutraj žvrgoleli pički pozdrav vzhajajočemu solncu!

GOSPODINJSTVO.

Kako pozdraviš razpokane roke? Razpoke roke povzročajo velike bolečine. Zdravimo jih, če jih dobro umijemo in obrišemo ter nato večkrat namažemo z limonovim sokom, ki naj se počasi posuši na rokah. Začetkoma tako zdravilo sicer peče in srbi, ali bolečine hitro ponehajo. Če to sredstvo vestno rabimo, pokanje kože na rokah popolnoma preneha. Glicerino mazilo zvečer pred spanjem je tudi izvrstno sredstvo.

Sredstvo proti rdečim rokam. Preden greš spat, omij roke dobro v gorki vodi, v kateri je nekaj galuna raztopljenega. V omivalnik vode deni v ta namen dve žlici galuna.

Kako neguj roke? Ženske, ki imajo mnogo posla v hiši, naj si umivajo vsak dan roke v medeni vodi. Žlica medu zadošča na liter vode. Roke postanejo mehke in bele. — Hrapave roke postanejo tudi mehke in bele, če jih dobro nataremo z milom, naprašimo z drobnim žaganjem ter jih nato omijemo v vodi. S fino presejanim žaganjem je dobro omivati tudi lice, ker postane koža fina in bela. Seveda naj se to godi le redko in previdno, ker bi se sicer koža vnela.

Mrzle roke. Nadrgni roke vsak dan dvakrat z gorkim oljčnim oljem in drgni (masiraj) nato prste v smeri proti dlani.

Kako postanejo roke bele? Roke postanejo bele, če jih univaš v limonovem soku, v katerem je raztopljene nekaj soli. Roke je treba po umivanju počasi osušiti.

LISTI.

Socialna Misel, 9. številka, september: Bogumil Šedivy (Belgrad): Misli o versko kulturnem zblizanju s srbskim narodom. — Dr. A. Gosar: Padanje valute in problem varčevanja. — *Cosmopolita*: Boj za vzhod (Angleški imperializem v Orientu). — Janko Kralj: Zemljiška reforma po vojni. — Ivan Pakovnik: Mednarodna zakonodaja glede 8 urnega delavnika. — I. P.: Kongres javnih delavcev v Zagrebu. — Pregled knjig in revij: »Revolta zoper avtoriteto«. — *Gospodarska geografija*. — *Die Menschheit*. — *Sozialistische Monatshefte*. — *Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik*. — *Weltwirtschaftliche Solidarität der Völker*. — *Die Neue Rundschau*. — *Critica sociale*.

»*Socialna Misel*« za oktober prinaša sledečo vsebino: Franc Smodej: Revizija ustave. — Dr. J. Jeraj: Socialna vzgoja individua. — *Cosmopolita*: Vstajajoči vzhod. — F. T.: Cezaro-

papizem, boljševizem in vera. — V. Šarabon: Največji socialni eksperiment narave. — Janko Kralj: Reformistični socializem in krščanski socializem. — Revije in knjige (ocena »Almanaha kat. dijaštva«).

Dom in svet, Izšli sta 9. in 10. štev. s sledečo vsebino: Pesmi: Joža Lovrenčič: Kronika Trente ali Trentarskega študenta II. del. Debeljak Tine: Ura z lobanjo. Silvin Sardenko: Iz knjige »Dekliške pesmi«. Miran Jarc: Skrivnostni romar. Anton Vodnik: Vigilija. Samota blestenje. Alfonz Gspan: Dan. Aljoša Tomažin: Anton Padovanski. Pripovedna proza. Ivan Dornik: Pred novimi zarjami. Matija Malešič: Adela. France Bevk: Gospod Golob. Ivan Dornik: Pod domačim stropom. Miran Jarc: Drugi breg. Jože Jagodic: Za cilji. Alfonz Gspan: Prva beseda. Znanstveni del obsega razpravo Fr. Kotnika: Drabosnjakov Ahasver in zapiske o slovstvu, glasbi in umetnosti.

KNJIGE.

Stanko Majcen: Za novi rod, Trst 1922. Izdala in založila »Naša založba« v Trstu, Str. 72. — Knjiga obsega tri kratke enodejanke, ki se po svoji snovi dotikajo zelo aktualnih problemov. V prvi slika jetičnega profesorja, ki ga hrani pri življenju samo še misel, da se mu rodi otrok, v katerem bo živel dalje. Katastrofa: otrok pride mrtev na svet. — V drugi slika izmозgavanje delovnih moči uslužbencev, brezvestno izkoriščanje kapitalista, ki žene svoje delavce v zločin in jih potem vniči. — Tretja pokaže večni problem Zamorske, človeka, ki ni enak med drugimi ljudmi, zato ga preganjajo in radi greha še posebej, še pred smrtjo nimajo rešpekt. Cena knjigi broš. 4 L. 80 c., vez. 5 L. 80 c.

Anton Vodnik: »Žalostne roke«, Ljubljana 1922. Cena 10 Din. Dobiva se po vseh knjigarlah. V elegantni opremi je izšla prva zbirka že priznanega mladega pesnika, ki je doslej objavljial svoje pesmi po raznih leposlovnih listih. Vodnik je naiven lirik, obdarovan z redkim talentom izraza, je pesnik mističnega hrepenenja naše dobe in zasluži vsa pozornost naše javnosti, kateri moremō njegovo prvo zbirko, o kateri bomo še podrobneje izpregovorili, čim jo najtopleje priporočiti v nakup.

Prosper Mérimée: Colomba, Poslovenil —š—. Cena 14 Din. Dobiva se pri Novi založbi v Ljubljani. To najslavnejše delo znamenitega francoskega pripovedovalca je dobilo dobrega slovenskega prevajalca in bodo po njem segli vsi, ki v tej leposlovnj suši žele beriva, zabavnega, da drži bravca v nepretrgani napetosti, in hkrati klasičnega po obdelavi predmeta. Oblika knjige je lepa.